JUAN LEÓN
MERA
CUMANDÁ
Univers

Coperta de VASILE SOCOBIUC

Juan León Mera

CUMANDÁ O UN DRAMA ENTRE SALVAJES

Plaza y Janes
Editores-Columbia Ltda

Toate drepturile asupra acestei versiuni sint rezervate Editurii UNIVERS

Juan León Mera

CUMANDÁ

TRADUCERE ŞI NOTE DE
VICTORIA MANOLIU şi GHEORGHE DIMA

EDITURA UNIVERS
BUCUREŞTI, 1984

I

JUNGLA RĂSĂRITEANĂ

Muntele Tungurahua, cu frumoasa sa formă conică şi cu vîrful întotdeauna alb, pare să fi fost aruncat de mîna lui Dumnezeu pe lanţul oriental al Anzilor, care, despicat de această teribilă lovitură, i-a creat un imens lăcaş în străfundul măruntaielor sale. În adîncuri, la picioarele colosului, care atinge 5087 metri înălţime deasupra nivelului mării [1], se formează rîul Pastaza, din unirea apelor rîului Patate, ce scaldă estul provinciei, şi ale lui Chambo care, după ce străbate o mare parte din ţinutul Chimborazo, se precipită furios în albia sa de lavă şi de micaşisturi.

Cei care văd pentru prima oară rîul Chambo se simt brusc cuprinşi de ameţeală : se izbeşte de stînci, sare prefăcut în spumă, se cufundă în sumbre vîrtejuri, reapare clocotind, se răsuceşte ca un şarpe, mugeşte ca o turmă de tauri răniţi, bubuie ca o furtună şi, amestecat apoi cu celălalt rîu, continuă cu şi mai mare avînt, săpînd abisuri şi zguduind pămîntul, pînă cînd se răstoarnă în renumita cascadă Agoyán, al cărei zgomot se aude de la o distanţă considerabilă. De la acest loc, aflat la o oră de pitorescul şi frumosul sătuc Baños, îşi ia numele Pastaza iar cursul său, deşi maiestuos, continuă tumultuos multe leghe mai departe. De aici, înainte de a ajunge la colina Abitahua, începe să primească cei mai importanţi afluenţi : pe Rio-Verde, cu apele sale cristaline şi curate, şi pe Topo, ale cărui izvoare se pierd în lanţurile Llanganate, pe vremuri obiectul jinduitoarelor priviri ale celor ce credeau că în ele zac bogate mine de aur.

Pastaza, unul din regii rîurilor din est ce se unesc şi mor în sînul monarhului [2] fluviilor lumii, are malurile de o neîmblînzită frumuseţe, în special din apropierea satului amintit, pînă mult mai departe de confluenţa cu Topo.

---

[1] Potrivit calculelor din 1874 ale lui Reiss şi Stübel.

[2] Amazonul.

Tabloul, sau mai degrabă succesiunea de tablouri pe care aceste maluri le înfăţişează, se schimbă îndeosebi după ce se trece de Abitahua pînă spre marele Amazon. În această parte, aspră şi sălbatică, se pare că Anzii, într-o luptă violentă cu torentele, s-au predat pentru că nu le-au mai putut ţine piept şi lăsîndu-le să-şi croiască drum prin cele mai tăinuite ascunzişuri. La dreapta şi la stînga, vegetaţia luxuriantă a ajuns să acopere şesurile înguste, treptele capricioase, marginile prăpăstiilor, povîrnişurile, chiar şi pereţii aproape perpendiculari ai acestei extraordinare rupturi a lanţului andin ; şi, printre coloanele de cedri, de palmieri şi de arcade de liane, printre boltele de smarald şi de aur, coboară, mereu în salturi şi rostogoliri, mereu clocotind, o infinitate de pîraie care, împreună cu rîurile periferice, măresc cursul fluviului principal. S-ar putea spune că toate caută cu disperare să-şi încheie drumul, vrăjite şi fascinate de vocea suveranului pe care au auzit-o de departe, din abisurile munţilor.

Călătorul, neobişnuit să pătrundă prin aceste păduri, să sară peste pîraie, să treacă prin albiile rîurilor, să coboare şi să suie pe povîrnişurile prăpăstiilor, trece de la o surpriză la alta judecînd primejdiile pe care le înfruntă ca fiind mai mari decît sînt în realitate. Dar tocmai aceste neajunsuri, cărora le ţine piept cu temeritate, îl fac să simtă mai puţin oboseala, cu toate că trebuie să treacă peste crevase periculoase, să-şi măsoare cu grijă paşii, să meargă în vîrful picioarelor, pe călcîie, ori în genunchi, să se aplece, să se tîrască, să se îndrepte, să se balanseze, sprijinindu-se în bastonul de *caña brava* [1], să alunece pe trunchiul cojit al unui copac căzut, să se scufunde în nămol, sau să rămînă agăţat şi să se legene prins de o liană,. privind în jos printre crăpăturile frunzişului apele învolburate ale rîului Pastaza, la peste două sute de metri adîncime, sau să-i asculte doar mugetul venit dintr-o prăpastie care pare fără fund... Pe astfel de drumuri, dacă drumuri se pot numi, toţi oamenii devin fără voia lor acrobaţi.

Trecerea peste Topo este deosebit de primejdioasă. La jumătatea albiei, aproape la distanţe egale, se află

[1] Specie de trestie foarte puternică.

două blocuri de stîncă lustruite de valurile care se lovesc şi se sparg de ele ; sînt pilonii celui mai ingenios pod care se poate făuri, rod al mîinilor oamenilor nevoiţi să se mute la poalele muntelui Abitahua. Podul constă din trei bambuşi de cîţiva metri lungime, întinşi de la mal pînă la prima piatră, de la aceasta pînă la cea de-a doua şi de acolo pînă la malul opus. Cei mai îndrăzneţi şi îndemînatici oameni trec primii şi se aşază precum nişte statui de-a lungul podului, purtînd pe umerii lor alţi bambuşi care folosesc ca puncte de sprijin pentru ceilalţi trecători. Trestia tremură şi se îndoaie sub greutatea corpului, spuma stropeşte picioarele, zgomotul torentului asurzeşte, vertijul ameninţă, iar inima cea mai curajoasă îşi dublează bătăile.

Începe apoi ascensiunea muntelui Abitahua, care este un superb altar de trepte de un verde întunecat, ridicat tocmai unde se termină despicătura Anzilor pe care am descris-o şi unde începe partea estică a regiunii. Pe crestele mai înalte, la o înălţime de aproape o mie de metri, apar ţanţoşi sute de palmieri ce par nişte giganţi extaziaţi în faţa minunăţiei ocrotite de umbra lor şi pe care drumeţul nu o poate descoperi pînă nu trece de ultima treaptă. Odată ajuns pe culme, din adîncul sufletului irumpe o exclamaţie de uimire ; acolo se dezvăluie privirii o altă lume, acolo natura îşi arată cu ostentaţie una din faţetele ei sublime : revărsarea unei vegetaţii prodigioase sub imensitatea albastră a cerului. Apărut din partea stîngă şi pierdut în depărtare, lanţul Anzilor se aseamănă cu o undă nesfîrşită ; în faţă şi spre dreapta se vede doar linia vagă şi şovăielnică a orizontului care apare între spaţiile cerului şi suprafaţa pădurilor. Cîteva neînsemnate ramificaţii pornite din lanţul principal, aproape toate întinse de la vest spre est, nu sînt decît scurte dîmburi, cute fără importanţă, care abia întrerup nivelul acestei vaste întinderi de verdeaţă. În primele clipe călătorul reuşeşte să distingă mii de puncte în relief, ca ciucurii unui şal despăturit la picioarele sale ; sînt palmierii care şi-au ridicat capetele în căutarea luminii, ca şi cînd s-ar teme să nu se sufoce în desiş. Cîteva fire de argint sinusoidale, prelungi şi neegale, uneori întrerupte din loc în loc, strălucesc în depărtare : sînt tumultoasele rîuri care coboară din Anzi şi

se grăbesc să-şi ofere tributul Amazonului. Adeseori se iveşte furtuna, ca o înaripată şi neagră fantasmă care pluteşte deasupra munţilor, împrăştiind şerpi de foc încrucişaţi ca o plasă ; însă tunetul ei nu reuşeşte să se facă auzit ; uneori, vînturile dinspre răsărit se dezlănţuie cu furie şi mişcă coroanele milioanelor de arbori, formînd nesfîrşite valuri de culoarea mării de smarald şi de turnesol, care în mişcarea lor cadenţată şi maiestuoasă dau naştere la un fel de mugete neîntîlnite la celelalte fenomene ale naturii. Apoi, platoul imens, nemişcat şi tăcut, cînd primeşte razele soarelui la răsărit, sclipeşte cu lumini palide, dar intense, din pricina picăturilor bogate de rouă care au spălat frunzele. Cînd astrul zilei asfinţeşte, reverberaţia devine incandescentă şi se ivesc locuri în care pădurile par a fi trecute printr-o baie de cupru topit sau, iluzie optică, apar flăcări ce se întind tremurătoare prin masa de frunziş fără a o pîrjoli. În sfîrşit, cînd coboară ceaţa deasă, învăluind totul în cutele sale buclate, locul se transformă într-un adevărat haos în care imaginile şi impresiile se confundă, iar sufletul se simte oprimat de o tristeţe inexplicabilă şi profundă. Din acest haos, care parcă pluteşte între viitor şi trecut, apare omul ce străluceşte pentru o clipă, precum o firavă scînteie, ca apoi să dispară pentru totdeauna ; iar cunoaşterea micimii sale, neputinţei şi a mizeriei, devine cauza principală a deprimării, mai ales ca martor mut la defilarea acestor imagini ce-i dezvăluie adevărul asupra existenţei sale trecătoare şi a destinului său în lume.

La poalele orientale ale muntelui Abitahua, spectacolul se schimbă ; călătorul coborît din zonele de lumină în împărăţia umbrelor misterioase, se trezeşte în faţa valurilor sumbre şi mohorîte ale golfului. Sus, în faţa privirilor se deschide un orizont larg datorită imensităţii suprafeţei pădurilor şi a infinitului cerului ; jos, trunchiuri enorme, în cea mai mare parte acoperite de puzderie de flori parazite, ramuri împletite, perdele de plante agăţătoare înflorite, care atîrnă din vîrful copacilor, îl înconjoară pe călătorul neatent, prinzîndu-l într-o plasă întinsă anume de vreo zeitate necunoscută a selvei ca să-l vîneze. Totuşi, lucru neobişnuit, teama, care frămîntă sufletul, dispare deseori, înlocuită de un sen-

timent de libertate, de eliberare, de grandoare pe care nu-l simţim în oraşe şi în societatea civilizată. Printr-un inexplicabil fenomen psihologic, sufletul, cînd se află în intimitatea pădurii, percepe senzaţii total diferite de cele pe care le încearcă privind-o de la înălţime.

Felul acesta de a simţi, care în tăcerea pădurii pustii pune stăpînire pe sufletul omului, formează, fără îndoială, caracterul puternic şi dominant al indigenului, care nu cunoaşte supunerea forţată şi care socoteşte umilinţa drept o crimă demnă de pedeapsa capitală. Ritualurile şi luptele sînt singurele sale legi, iar răzbunarea este considerată prima sa virtute.

În acest labirint, unde vegetaţia se revarsă ca nicăieri pe pămînt, în aceste ţinuturi stăpînite de oceanul verde, unde razele soarelui pătrund ca prin minune şi unde numai prin despicăturile stîncilor, care au lăsat riurile să-şi croiască albiile, se poate vedea albastrul cerului, îşi găsesc ecou cele mai îndrăzneţe concepţii ale artei monumentale ; de la măreţia severă a stilului gotic pînă la elegantul şi fantasticul stil arab, la modele pe care nu le-a creat încă imaginaţia şi nici nu le-a cioplit în marmură şi granit geniul omenesc. Iar cînd natura se află în stare de acalmie, cînd vînturile dorm cu aripile frînte, impunătoarele monumente sînt desenate de o mînă ascunsă şi măiastră pe cristalul rîurilor şi lagunelor ca o lecţie dată picturii. Aici se nasc sunete şi melodii care ar încînta chiar şi pe un Donizetti sau pe un Mozart, iar, uneori, le-ar smulge exclamaţii de admiraţie. Aici există flori şi miresme necunoscute nici de sălaşul zeilor. Aici există acel inefabil nu ştiu ce, pe care numai unele suflete duioase şi sensibile îl percep şi căruia, din acest motiv, i s-a dat un nume care exprimă totuşi prea puţin : poezie. Cunoaşterea şi stăpînirea tuturor frumuseţilor şi armoniilor naturii, iniţierea în misterioasele sale minunăţii, intuirea celor mai sublime taine ale lumii ideale, tot ceea ce poate defini noţiunea de poezie, se simte în adîncurile acestor păduri, făpturi ale secolelor, mai puternic decît în splendoarea ostentativă şi artificială a civilizaţiei.

Nu lipseşte nici grandoarea melancolică a ruinelor care pe alte meridiane atrage atît de mult atenţia cer-

cetătorilor. În Europa și în Asia forța buzduganului și a războiului, precum și anevoioasa scurgere a secolelor, au doborît creațiile artistice și civilizațiile antice ; aici numai natura demolează propriile-i opere ; uraganul se înfruptă din arcade, furtuna face bucăți sute de colonade, iar coroanele doborîte ale palmierilor nu sînt altceva decît capitelurile templelor, palatelor și termelor de smarald și de flori ce zac în bucăți. Dacă dincolo au dispărut pentru totdeauna artiștii care au înălțat monumentele de piatră de la Bagdad și de la Palmyra, aici, geniul naturii, care a creat minunățiile junglei, le repetă și le multiplică cu fiecare zi și este mereu prezent.. Se observă cu ușurință cum vestigiile monumentale de vegetație dispar sub umbra altor somptuoase și extraordinare edificii. Veșnica și divina artistă nu-și distruge operele decît pentru a le reface mai frumoase, iar pentru aceasta își trage seva din însăși ruinele descompuse și răspîndite la picioarele ei.

În afară de rîul Putumayo, care scaldă malurile meridionale din partea ecuatorială a junglei estice, aceasta mai este străbătută și de tumultoasele rîuri Napo, Nanay, Tigre, Chambira, Pastaza, Morona, Santiago, Chinchipe și de încă altele mai mici care se varsă toate în Amazon și care în Europa, în Asia sau în Africa ar fi considerate foarte importante.

Rîul Pastaza, a cărui coborîre am urmărit-o pînă la locul în care primește învolburatele ape ale afluentului Topo și de ale cărui maluri nu ne vom depărta în timpul relatării pe care o vom face, a fost străbătut de don Pedro Vicente Maldonado y Sotomayor în 1741, care a trasat cursul său și pe cel al capriciosului și întortocheatului Bobonaza. Pastaza după ce trece de Abitahua, primește din nord apele rîului Pindo, și devine navigabil ; apoi intră Llucin pe dreapta și, la puține leghe, Palora cu ape sulfuroase și amare, a cărei obîrșie se află într-o mică lagună din împrejurimile Sangayului, fără îndoială unul din vulcanii cei mai activi și teribili din lume. Aici apele rîului Pastaza, precum și ale Palorei, sînt deja destul de blînde și de liniștite, precipitîndu-se doar în strîmtoarea Tayo care se află în continuare și care este formată din stînci abrupte ridicate de o parte și de

alta, aproape paralele. Scăpate din aceste braţe herculeane, îşi urmează maiestuoase drumul, mai întîi dinspre apus spre răsărit şi apoi dinspre nord-vest spre sud-est, pînă la vărsarea prin cele trei braţe.

Rîul Pastaza are din loc în loc plaje întinse. Cursul său uneori se îngustează pe porţiuni, mai mult sau mai puţin lungi, strîns între maluri stîncoase sau între dealuri care dispar pe măsură ce înaintează spre cîmpie. Pe parcursul său, se bifurcă, apoi se uneşte, închizînd între braţele sale insule pitoreşti, cu atît mai numeroase şi întinse cu cît rîul se apropie de vărsare. Pe maluri se îngrămădesc palmieri falnici, ale căror fructe sînt devorate de mistreţi şi de alte animale sălbatice, dafini, din care se obţine o ceară excelentă, şi scorţişori înmiresmaţi, care dau numele teritoriului scăldat de Bobonaza.

La o distanţă nu prea mare de malurile rîului la care ne referim se află cîteva lagune populate de păsări de o rară frumuseţe, de peşti aurii şi de broaşte ţestoase cu carne gustoasă. Lagunele sînt străjuite de o coroană de palmieri care se apleacă cu mişcări uşoare cînd se privesc în oglinzile limpezi. Nici în lagune şi nici pe insule nu lipsesc crocodilii enormi şi viperele viu colorate, chiar şi şarpele *amarun*, teroarea acestor locuri, faţă de care boa din Africa îşi pierde renumele. Rumachuna, la puţine leghe înainte de confluenţa Pastazei cu Amazonul, este cea mai întinsă şi impresionantă oglindă de apă în mijlocul prodigioasei naturi.

II

TRIBURILE JÍBAROS ŞI ZÁPAROS

Numeroase triburi de indieni sălbatici populează malurile din partea răsăriteană a rîurilor. Unele rămîn în acelaşi loc, dar cea mai mare parte sînt nomade şi-şi caută tihna existenţei unde natura le oferă din belşug şi cu mai puţină trudă bogatele sale daruri, în desişul junglei sau pe lîngă apele care o străbat. Caracterul şi obiceiurile lor sînt foarte diferite, ca şi idiomurile necultivate, dar în general expresive şi energice. Fără să

se creadă că sînt circumspecte sau laşe, există triburi care se remarcă prin blîndeţea sufletului şi prin ospitalitatea faţă de călător, cum sînt triburile záparos, care trăiesc în nordul rîului Pastaza şi pe malurile lui Curaray, Veleno, Bobonaza, Pindo şi pe alte rîuri cu nisipuri aurifere de o frumuseţe mitologică. Există altele care sînt de temut prin neîmblînzita lor ferocitate, aşa cum sînt triburile jíbaros împrăştiate pe suprafeţe întinse, scăldate de apele rîurilor Morona şi Santiago, între extremitatea sudică a Pastazei şi regiunile dominate de Chinchipe, unul din rîurile principale din Loja ; aceste ţinuturi — patria mamă a arborelui de chinină — sînt vestite şi prin bogăţia florei lor, prin minereurile de aur şi prin marmura tot atît de frumoasă ca şi cea de Páros şi de Carrara. Deşi pe aici nu există triburi de canibali, aşa cum s-a crezut fără temei, este totuşi primejdios să călătoreşti prin aceste locuri fără să ştii că nu trebuie să stîrneşti băştinaşilor suspiciunea şi nici să le provoci neplăceri. Sînt vicleni şi sîngeroşi în război, simpli în obiceiurile gospodăreşti, fideli în prietenie şi neînduplecaţi în răzbunare. Atunci cînd şefii lor se evidenţiază prin curajul şi numărul de fapte vitejeşti, îi privesc cu un respect superstiţios, şi, cînd aceştia mor, o sacrifică pe cea mai iubită din soţiile lor ca să-i însoţească în împărăţia umbrelor.

Războiul este aproape o stare firească a triburilor jíbaros şi a triburilor záparos. Atît unii cît şi ceilalţi sînt foarte dibaci în mînuirea arcului, lancei şi a buzduganului. Măiestria lor în cunoaşterea şi folosirea otrăvurilor este neîntrecută. Cauza înfruntărilor este în general dorinţa de răzbunare. Nu de puţine ori se întîmplă ca un şef să ia infuzia de liană, numită *hayahuasca*. Aceasta dă o stare de visare în care vedeniile se confundă cu realitatea şi sub impulsul lor căpetenia hotărăşte ceea ce trebuie să facă tot tribul. Dacă în acest delir i-a apărut imaginea unui duşman, pe care trebuie să-l ucidă, nu întîrzie să o facă, iar dacă a apărut ca potrivnic un trib, care poate i-a fost prieten, războiul cu acesta devine un fapt.

Cu un secol şi mai bine în urmă, prezenţa misionarilor începuse să aducă printre aceşti oameni barbari unele influenţe ale civilizaţiei, de obicei cu preţul unor sacrificii eroice. Sîngele martirilor a colorat de multe ori apele tăcutelor rîuri din aceste ţinuturi, iar umbra smochinilor seculari şi a arborilor de capoc a adăpostit relicve demne de altarele noastre cuvioase ; însă acest sînge şi aceste relicve, binecuvîntate de oameni ca mărturii ale adevărului pur şi ale dragostei faţă de semeni, nu au fost zadarnice pentru că au redat miilor de suflete şi numeroaselor popoare conştiinţa lor umană.

Dar o bruscă şi înspăimîntătoare lovitură a anulat într-o clipă opera gigantică realizată într-un timp foarte îndelungat cu o abnegaţie nemaiîntîlnită şi cu mari sacrificii. La 19 august 1767 misionarii au fost expulzaţi de pe domeniile spaniole iar satele de indieni din partea de est, au decăzut şi au dispărut. Pămînturile, cîndva desţelenite şi cultivate cu mari eforturi, prin dispariţia agricultorului sîrguincios au sfîrşit prin a fi recuperate de natura neîmblînzită care şi-a instalat împărăţia pe ruinele imperiului omului.

Printre satele cele mai înfloritoare întemeiate atunci de misionari, în acel imens teritoriu, se aflau Canelos, Pacayacu şi Zarayacu, pe malurile septentrionale ale rîului Bobonaza, iar Andoas şi Pinches, pe malul drept al Pastazei. Toţi locuitorii acestora aparţineau familiei záparos. După patruzeci de ani de la plecarea misionarilor din ordinul guvernului Spaniei, decadenţa a ajuns la un astfel de stadiu încît unele locuri foarte populate erau aproape pe punctul de a pieri. Pinches fusese redus la mai puţin de jumătate şi numărul mic al populaţiei sale îl expunea în mod frecvent pericolului de a fi cucerit de tribul jibaros.

Pe la anul 1808 un trib nomad, dintre cele mai de temut în jungla de sud, a vrut să păstreze o neutralitate strictă într-un sîngeros război care distrugea pe atunci triburile zamoros, logronios, moronas şi altele, toate aliatele sale. Mayariaga, şeful tribului moronas, care încercase în zadar să atragă de partea sa tribul neutru,

s-a mîniat, iar Yahuarmaqui [1], şeful acestora din urmă, care era iubit şi respectat, socoti prudent să se depărteze de cîmpul bătăliei.

Într-o dimineaţă, coloane dese de fum se ridicau dintre copaci ; colibele celor care se retrăgeau ardeau aprinse de propriii lor stăpîni, care, în luntre uşoare făcute din scoarţele copacilor giganţi, spintecau curentul riului Morona. În murmurul undelor sfîşiate de vîsle intonau cîntul de despărţire de colţul de pădure pe care îl părăseau pentru totdeauna. După cincisprezece zile de mers pe apă şi-au părăsit luntrele, inutile pentru călătoria pe care o făceau în voia curentului. Au străbătut în continuare, pe creste, lanţul stîncilor Upanos, care porneşte de la flancul oriental al munţilor Sangay şi se abate aproape de laguna Rumachuna, şi şi-au instalat, în sfîrşit, corturile pe malul stîng al Palorei, la trei zile de mers de intrarea sa paşnică în Pastaza şi în vecinătatea locului în care se aflase localitatea Mendoza, pustiită de barbari.

Căpetenia Yahuarmaqui îşi număra victoriile după capetele şefilor duşmani ucişi mumificate şi reduse la volumul unei mici portocale. Acestea, împreună cu armele mai iscusit făcute şi cu alte trofee de război, împodobeau locuinţa sa. Cu toate că se apropia de vîrsta de şaptezeci de ani, avea totuşi trupul drept şi puternic precum trunchiul copacului *chonta* [2], vederea ageră, auzul fin şi sîngele clocotitor ca în tinereţea sa ; nu greşea niciodată ţinta săgeţii sale, chiar dacă aceasta era pasărea colibri ascunsă în coroana celui mai înalt copac, şi percepea, ca nimeni altul, bubuitul tobei de război de la patru leghe distanţă ; buzduganul greu, în mîna sa, părea o tulpină de răchită ce se abătea cu viteza fulgerului. Nu a fost văzut niciodată rîzînd şi nici nu a adresat vreodată, nici măcar fiilor săi, un cuvînt de dezmierdare. Ochii îi erau mici şi vioi, precum ai unei vipere, culoarea pielii semăna cu cea a trunchiului arborelui de scorţişoară iar firele de păr alb răspîndite în creştetul capului îi dădeau aspectul unui pisc din Anzi

[1] Mînă sîngeroasă.
[2] Specie de palmier cu scoarţa neagră şi foarte dură.

rămas înzăpezit cînd începe dezgheţul în primele zile ale verii ; prin gestul său imperativ, prin înfăţişarea sa sălbatică şi violentă, prin limbajul său scurt, concis şi energic, îşi impunea în mod hotărît voinţa în tribul său. Avea şase neveste care-i aduseseră pe lume mulţi copii, cel mai mare dintre ei, vrînd să-l moştenească, era deja vestit în bătălii şi se numea Sinchirigra [1], datorită puterii braţului său.

Tribul, după obiceiul acestor popoare care au ca patrie întinderile selvei, şi-a luat numele de la rîul pe malul căruia a poposit. Vestea sosirii tribului paloras s-a răspîndit rapid printre celelalte triburi care s-au grăbit să-l cîştige de partea lor, îndemnaţi de prudenţă şi nu de frică, necunoscută la indigeni. Timp de multe zile Yahuarmaqui s-a ocupat de primirea unor soli care, în semn de credinţă şi de alianţă, purtau *tendema* [2] şi alte podoabe din pene strălucitoare de culoarea aurului pe cap, la centură şi la arme. Locuitorii din Canelos, din Pacayacu, din Zarayacu, din Andoas, din Veleno-ul aurifer, din Curaray şi din zona rîurilor, de unde se naşte frumosul şi abundentul Tigre, şi-au trimis împuterniciţi, aleşi dintre cei mai abili, care au adus bogate daruri, a căror elocvenţă este pentru un indigen mai convingătoare decît cea a gîndurilor frumoase şi a frazelor bine ticluite. Bătrînul şef le-a răspuns tuturor cu trufie dar prin cuvinte care să-i mulţumească, şi, astfel, alianţa cu mai puţine ceremonii şi cu mai multă fermitate decît cele care se folosesc la popoarele civilizate a rămas pecetluită.

Yahuarmaqui poseda cu adevărat o mare virtute, cea a respectării cuvîntului dat, dovedită şi prin faptul că a preferat să plece de pe meleagurile unde trăia pentru a nu lua parte la disputa dintre prietenii săi, indienii jíbaros din sud.

Ultimul din cei trimişi a fost un tînăr plăcut la chip, care, cu o voce caldă, îi spuse bătrînului :

---

[1] Braţ-de-fier.

[2] Diademă din pene şi cochilii purtată de indienii din estul selvei.

— Preaputernic şef şi mare frate, fii binevenit pe malul rîului cu ape amare şi în apropierea triburilor záparos. Mă trimite la tine tribul al cărui şef este bătrînul Tongana, tatăl meu, care vrea să fie prietenul tău şi te consideră ocrotitorul său. Sîntem cea mai mică dintre familiile libere ale selvei şi locuim lîngă un pîriu cu apă dulce la care se ajunge în mai puţin de trei zile plecînd de aici. Nu ne-am aliat cu nici un alt trib şi, începînd de astăzi, dorim să trăim la umbra ta, precum palmierul mic la picioarele palmierului mare. Şef cu mîini sîngeroase, acceptă prietenia noastră şi dă-ne-o pe a ta !

Măgulit, Yahuarmaqui răspunse :

— Fiul meu, accept prietenia şi alianţa familiei Tongana. Mergi şi spune-i că puternicul şef al indienilor paloras este deja ocrotitorul ei. Să nu se teamă de nimic şi să nădăjduiască în tot sprijinul meu. Sunetul tobei mele vă va fi o voce prietenă, iar cînd Tongana va face să răsune toba sa, într-o clipă tribul meu va fi alături de el ; duşmanii voştri vor fi şi ai mei. Umbra scutului meu va acoperi pe aliaţii mei ca pe propriul meu trib. Tinere frate, ai spus ceea ce trebuia şi ai ascultat făgăduielile mele. Dacă eşti mulţumit, mergi în pace la ai tăi.

III

FAMILIA TONGANA

În unghiul vast şi deschis care se formează din unirea rîurilor Palora şi Pastaza şi spre sudul acestora, locuia tribul puţin numeros al familiei Tongana. Acesta era compus din şeful ei, în vîrstă de peste şaptezeci de ani şi cu părul atît de cărunt încît, în afară de propriul său nume, îi mai spuneau bătrînul cu tîmple de argint, din Pona, soţia sa, care părea mai în vîrstă decît era, din cei doi fii cu nevestele şi copiii lor şi din tînăra Cumandá — răţuşcă albă — care, cu toate că era frumoasă, rămăsese nemăritată.

Se spune că erau de sînge záparo şi din ultimii strămoşi ei indienilor chirapa, vechi locuitori ai malurilor

rîului Llucin, aproape exterminaţi în timpul unui atac de noapte al tribului guamboya, numeros şi feroce. Soţiile celor doi tineri se trăgeau şi ele din tribul záparo. Tongana, un bătrîn scump la vorbă şi cu fruntea încreţită, era stăpînit de o ură înverşunată împotriva albilor. Îşi propusese să nu iasă niciodată din colţul pe care şi l-a ales drept adăpost, pentru a nu avea ocazia de a se întîlni cu vreunul. Aflînd despre sosirea unui nou misionar ce aparţinea rasei detestate, a interzis pînă şi fiilor săi puţinele călătorii pe care le făceau în satul Andoas, pentru a schimba ceară şi sfoară de agave pe cîteva unelte. Pona era o femeie liniştită şi reuşise să dobîndească faima de vrăjitoare din cauza ritualurilor oculte pe care le practica. Ca dovadă, purta întotdeauna la gît un săculeţ mic din piele de veveriţă, motiv de profund respect din partea indienilor, sau păstra, cu o deosebită atenţie între coji de fructe frumos mirositoare şi de vanilie delicioasă, un fel de talisman căruia îi atribuia proprietăţi magice.

Colibele familiei Tongana, care nu se deosebeau prea mult de cele ale celorlalţi indieni, aveau stîlpi de *gaiac* [1] sau de ferigă rezistentă, pereţi de *guadua* [2] legaţi cu puternice corzi din scoarţă de *sapan* [3] şi acoperişuri din frunze de *bijao* [4].

În interior, în locul trofeelor smulse de la duşmani în timpul bătăliilor, existau arme de război, de vînătoare şi ustensile de pescuit. De jur împrejur se ridica un zid viguros din bananieri falnici ; la mică distanţă se aflau semănăturile de manioc, cartofi, porumb şi cîteva mănunchiuri de trestie de zahăr ; o curte îngustă, nişte găini şi un cîine credincios completau tabloul acelui fragment de aşezare omenească ascunsă în pădure. În ciuda severităţii căpeteniei Tongana şi a vieţii sălbatice pe care o duceau, între toţi membrii familiei era pace, armonie, încredere şi grijă reciprocă. Supunerea faţă de bătrîn devenise o virtute şi nu o stare impusă şi apăsă-

---

[1] Plantă răşinoasă.
[2] Specie de bambus care este folosită la construcţia colibelor.
[3] Arbust din familia papilonaceelor.
[4] Plantă asemănătoare cu palmierul.

toare. Nevinovăția dulce a copiilor împrospăta casa, iar farmecul tinerei Cumandá putea îmblînzi chiar și o fiară.

Felul de-a fi al Cumandei era cu totul diferit de cel al fraților ei. Frumusețea ei întrecea cu mult pe cea a fetelor din celelalte triburi. Pe fața ei netedă predomina albul palid al fildeșului ; cînd pudoarea îi accentua farmecul, două umbre trandafirii îi apăreau în obraji ca în spatele unei museline fine ; părul ei, negru, se deosebea de cel al fiicelor selvei prin șuvițele mătăsoase care unduiau slobod în vînt ; grația trupului ei nu putea fi întrecută de nimeni, de aceea, adeseori, și pe bună dreptate, a fost comparată cu palmierii din preajma sa ; ochii ei, de culoarea sumbră a norilor, aveau o expresie de nepătruns ; erau un amestec de blîndețe și de aroganță, de timiditate și de patimă, de dragoste și de dispreț ; buzele se mișcau și zîmbeau într-o armonie perfectă cu privirea. Făptura i se distingea prin simplitate, vitalitate, candoare, impetuozitate și gingășie ascunzînd puterea unei dragoste pasionate și mîndre. Avea suflet nobil dar necultivat și o inimă duioasă de copil crescut în selvă și în singurătate. Vocea îi era dulce și armonioasă ca a unei păsări îndrăgostite. Fusese crescută potrivit obiceiurilor rasei sale, care are ca daruri inestimabile robustețea și vigoarea mișcărilor corpului și trăsături de caracter bărbătești pînă și la femei. Învățase încă de mică să sfideze valurile și, cînd părinții săi o văzură pentru prima dată trecînd înot Palora, alunecînd pe apă precum o frunză de trandafir uscat împinsă de vînt, strigară de bucurie și o numiră Cumandá. Mai tîrziu, cînd se făcuse mai mare, o admirau pentru că vîslea cu atîta dexteritate, încît, în întrecere cu frații săi, cîștiga întotdeauna, făcîndu-i de rușine. Nu de puține ori îi egala și în mînuirea arcului. În fine, era bucuria și încîntarea părinților săi și a întregii familii. Tongana, privind-o cu blîndețe, îi spunea :

— Cumandá, pentru că uneori semeni cu albii, sînt tentat să te urăsc ca pe ei. Dar nu pot fiindcă tu ești fiica mea și țin nespus de mult la tine !

Cu timpul, tînăra devenise retrasă, căutînd singurătatea. Îi plăcea să rătăcească ore întregi sub umbra co-

pacilor, cuprinsă de sentimente nevinovate, simţind poate nevoia unei pasiuni care să pătrundă în inima ei, pentru că nu cunoscuse încă fiorul dragostei. Alteori îşi petrecea timpul pe marginea rîului privind peştişorii jucăuşi care, siguri pe ei, ca şi ea, spintecau apele adormite, săreau, se cufundau, reveneau la suprafaţă şi se urmăreau, expunînd razelor soarelui solzii lor strălucitori de argint şi de aur. Cîteodată le arunca banane şi manioc tocat şi simţea o mulţumire copilărească urmărindu-le lupta pentru prinderea bucăţelelor de fructe.

Cumandá începu brusc să devină cam taciturnă, treptat veselia îi dispăru precum păleşte în bătaia soarelui prospeţimea pe care crinul o primeşte de la rouă. Pe chipul ei frumos se întindea umbra unei melancolii suave, care o făcea şi mai frumoasă pe fecioara la care sosise prima dragoste. Nici părinţii şi nici ceilalţi din familie nu au observat schimbarea şi dacă au sesizat-o nu i-au dat importanţă ; în definitiv, de ce să intre la bănuială sau de ce să se teamă de această însingurare ? Şi, totuşi, nu putea fi alta cauza stărilor ei sufleteşti, oglindite pe chip şi în comportare, decît cea pe care tocmai am pomenit-o. Iubirea nesupusă convenienţelor sociale, nici artei disimulării, nici artificiozităţii lumii civilizate, se înrădăcinează puternic în suflet, creşte, se dezvoltă şi se transformă într-un gigant arbore numit pasiune.

Fiica lui Tongana era îndrăgostită, vom afla de cine însoţind-o în plimbările-i solitare pe malurile rîului Palora.

IV

LÎNGĂ PALMIERI

Între Palora şi Upiayacu, rîu cu debit mic care se mistuie ca şi primul în Pastaza, se ridică o colină cu poale întinse ce cade aproape perpendicular pe valurile acestuia, în faţa strîmtorii Tayo. Din înclinarea lină a ridicăturii de pămînt se naşte spre nord un pîrîu cu apele străvezii ce cară obolul său, pentru a-l depozita, înainte de a se uni cu Pastaza, în Palora. Predîndu-şi tributul

său mic, pare că se ruşinează de sărăcia sa şi se ascunde sub un fel de caprifoi, clipocind abia perceptibil, cînd se loveşte uşor de rădăcinile unui bătrîn arbore de cauciuc, care se întind ramificate spre rîu. Ceva mai sus crescuseră într-o armonie frăţească doi palmieri frumoşi şi două liane, primii cu flori roz şi celelalte cu flori albe, care, urcînd în spirale parcă măsurate pe tulpinile falnice, încolăceau cu o iscusinţă deosebită picioarele acelor egrete de smarald arcuite şi graţioase ; astfel se legănau într-un amestec mlădios festoanele plantelor agăţătoare şi palizii ciorchini ai florilor de palmier.

Aici venea adesea Cumandá căreia îi plăcea să-i privească pe aceşti mîndri fraţi înlănţuiţi de plante agăţătoare înflorite. Ajunsese să nutrească pentru ei o dragoste aproape respectuoasă, de cînd pe scoarţa lor observase încrustate nişte semne care, deşi erau făcute de o mînă cunoscută, la început semnificaţia lor îi fusese ascunsă.

Într-o zi, cînd mijitul zorilor făcea să înceteze şoaptele şi zgomotele nopţii, trezind armoniile şi freamătul caracteristic apropierii răsăritului de soare, fiica lui Tongana se furişă spre locul ei preferat.

Pletele-i îi atîrnau sub o coroniţă de flori albe strălucitoare şi de cochilii colorate, iar veşmintele-i lejere fuseseră strînse în pripă în jurul trupului cu o suavă împletitură. Întreaga sa fiinţă trăda graba cu care îşi părăsise coliba, ca şi neliniştea sufletească pricinuită de întîrzierea la o întîlnire. Aşa cum se strecura uşor, printre copacii umeziţi de roua dimineţii, în lumina nehotărîtă a zorilor revărsate printre boltele şi pavilioanele ramurilor şi frunzelor, li s-ar fi părut vechilor greci o nimfă pierdută în labirintul pădurii.

În sfîrşit ajunse lîngă palmieri ; se opri o clipă să-i privească ; le adresă cîteva cuvinte, ca unor vechi prieteni şi tocmai cînd încerca să le înţeleagă glasul, se trezi fredonînd în surdină, imitînd susurul pîrîului :

Voi palmieri ai undei îndrăgite,
Ce răspîndeşte lacrima suavă
În sărutul frunzei umezite
De boarea limpede, jilavă.

Voi palmieri uniţi de-o liană,
Ce-n jur pe veci se înmlădie,
Să nu fiţi oglindire vană
Destinului ce va să vie.

Se aplecă de pe rădăcinile arborelui de cauciuc şi, arcuindu-şi gîtul, privi printre crengile şi trestiile de pe mal pînă la vărsarea rîului acoperit de o pîclă subţire şi vaporoasă. Îl aştepta pe străinul ale cărui versuri erau săpate mai adînc în memorie decît în scoarţa palmierilor : dar străinul zăbovea şi sufletu-i începu să se umple de teamă, de nelinişte şi de zbucium.

Undeva, departe, printre valuri un punct negru se mişcă în ceaţa deasă. Inima fecioarei începu să se înseninеze. Umbra se apropia din ce în ce mai mult : era o canoe uşoară condusă de un singur vîslaş. Cumandá, tot aplecată peste rîu, ţinîndu-se de o liană, rămase cu privirea fixă la cel care se apropia ; tînărul sosea vîslind. Foşnetul apei i se părea fiicei lui Tongana vocea duhurilor bune care salutau noua zi.

Tînărul Carlos de Orozco trase luntrea la mal şi sări pe pămînt.

— Prietene alb, îi zise indianca, încă nu se stinsese cîntecul greierului şi nici nu păliseră luminile licuricilor, cînd mi-am părăsit patul ca să vin să te întîlnesc, iar tu ai întîrziat. Ai uitat drumul spre palmierii noştri ? Cei ca tine nu au inima arzătoare şi de aceea nu se grăbesc la chemarea iubitelor lor.

— Cumandá, mă învinuieşti pe nedrept şi-mi faci reproşuri fără să-ţi dai seama că nu mi-a fost uşor să vin mai repede. Nu vezi cum s-au umflat apele rîului şi ce puternic e curentul ? Am pornit încă din zori şi am vîslit din răsputeri, dar nu am putut ajunge la timp.

— Ai dreptate, recunoscu fata.

Aşa cum stăteau unul lîngă altul pe aceeaşi rădăcină care se balansa cu mişcări ritmice, păreau două păsări, ce, îngînate de vocile valurilor şi ale pădurii, înnoptaseră acolo.

— Tinere alb, continuă Cumandá, inima mea nu ştia ce e frica, dar acum tremură precum frunza pe ramură

cînd suflă vîntul, pentru că mi s-a părut că aud în spatele meu paşii lui *mungia* [1].

— Iubita mea, îi răspunse Carlos, trebuie să ai încredere în mine, căci pasiunea mă face în stare să lupt împotriva duhului rău al pădurilor. Prezenţa ta îmi dă putere şi curaj. Printre ai mei, unde frumuseţea este des întîlnită, nu am găsit nici una care să-ţi semene şi care, aidoma ţie, să fi putut pune stăpînire pe sufletul meu. La tine mă farmecă amestecul de duioşie copilărească şi de trufie sălbatică. El zămisleşte dragostea neprihănită şi nobilă pe care ai inspirat-o sufletului meu. Prin spontaneitatea ta neîntrecută ai captiva şi inima cea mai retrasă fără să trebuiască să simulezi ceea ce nu simţi sau să dai speranţe cu linguşiri înşelătoare. Uluitor meşteşug ! Femeile de acelaşi sînge cu mine îşi petrec o mare parte din viaţă studiindu-l şi nu-l ştiu niciodată. Rafinamentul civilizaţiei le-a lipsit pentru totdeauna de anumite însuşiri pe care natura le păstrează numai la nevinovatele fiice ale selvei.

— Străinule, vorbeşti limba duhurilor bune şi eşti capabil să te faci iubit pînă şi de păsările sălbatice şi de fiarele cele mai sîngeroase. Oare cum te-au lăsat femeile de pe meleagurile tale să pleci spre aceste singurătăţi ? Tinere prieten, îmi placi mai mult decît îi place păsării colibri mierea florilor şi decît peştelui apa. Simt şi în acelaşi timp aştept de la tine ceva neînţeles, dar care atunci cînd îmi stăpîneşte gîndurile mă înfioară de plăcere !

— Iubita mea, ceea ce simţi, deşi nu-ţi poţi explica, este dragostea, dragostea adevărată pentru mine, şi eu îţi voi dărui întotdeauna totul, fără să şovăi.

— Iar eu pentru că te iubesc, îţi promit cu glasul inimii care niciodată nu minte, că voi consimţi să-mi pui brăţările din piele de viperă verde şi să mă încingi cu centura de soţie. Tu vei fi bărbatul meu pentru că nu pot să trăiesc fără tine ! Dacă dai la o parte scoarţa unui copac ai să vezi cum se usucă şi piere, tu eşti pentru mine această scoarţă protectoare.

---

[1] Duhul răului la indienii din partea răsăriteană a junglei.

— Dragostea sufletului meu, cînd vei consimți ca mîinile mele să-ți pună brățările de viperă verde și centura de soție ?

Tînăra deveni dintr-o dată gînditoare și, scăpînd din îmbrățișarea iubitului, îi răspunse cu asprime :

— Astăzi să nu mă atingi !

— Te jignesc dacă îți arăt dragostea mea, o dragoste pe care tu însăți o încurajezi ? întrebă Carlos surprins.

— Nu știi, replică ea pe un ton mai puțin aspru, că sînt una din fecioarele sărbătorii noastre ?

— Ce sărbătoare ?

— Sărbătoarea canoelor care se apropie. Fecioarele alese să participe la ea nu trebuie să fie atinse nici măcar de răsuflarea bărbatului. Încă de cînd începe să se arate mama lună pînă cînd dispare de pe cer, după treizeci de nopți, fecioarele care duc ofrande duhului marelui lac au datoria să se păstreze curate precum lumina lunii.

— Dacă nu aș fi în stare să te respect, nu aș fi în stare nici să te iubesc ; atunci cînd lipsește supunerea față de nevinovăție și de pudoare, există pasiunea carnală și grosolană, iar ceea ce-mi inspiri tu nu se aseamănă în nimic cu aceasta. Binecuvîntat fie ceasul în care am schimbat searbedele plăceri ale lumii civilizate cu neprețuita dragoste a unei fecioare a naturii ! Dar, dacă nu-ți este interzis, spune-mi ce sărbătoare este ? Unde și cînd va avea loc ? Cred că va fi minunată dacă vei lua și tu parte ca s-o înfrumusețezi și s-o înveselești cu farmecul tău.

Carlos auzise că se pregătea o sărbătoare a indienilor, însă nu-i dăduse importanță și, în realitate, nu știa mai nimic despre aceasta. Acum, însă, cînd aflase de la Cumandá că și ea trebuia să ia parte la ceremonie, se simți din ce în ce mai interesat.

— Sunetul tobelor, continuă fata, chemau toate triburile din împrejurimi, chiar și pe cele depărtate, să celebreze vestita sărbătoare a canoelor. Bătrînul șef al tribului paloras a băut fiertura cu iarba viselor iar duhurile bune i-au spus că se cuvine ca sărbătoarea să aibă loc cu tot fastul pentru a pecetlui apropierea lui Yahuarmaqui de tribul záparos și pentru victorie în luptă.

Deşi nu am participat la nici una din ele, ştiu că ceremoniile sînt întotdeauna minunate şi că, amestecate printre războinici şi fecioare, participă chiar şi duhurile invizibile bucurîndu-se şi însufleţindu-le. După cum mi-a explicat tatăl meu, bătrînul cu tîmplele de argint, această sărbătoare se dă în cinstea unei năpraznice furtuni şi a unor nestăvilite puhoaie care, cu mii de ani în urmă, au acoperit toate pădurile şi toţi munţii şi nu au lăsat viaţă de om, cu excepţia doar a unei perechi de bătrîni şi a fiilor lor care s-au salvat într-o canoe de cedru. Sărbătoarea are loc întotdeauna la fiecare douăsprezece rotaţii ale lunii, în cel mai vesel moment al anului, cînd se deschid ultimele flori ale copacilor şi încep să se coacă primele fructe. Cîndva, în ziua asta multe triburi se întîlneau pe malurile marelui lac Ramachuna care se află la o distanţă de mai bine de o zi de locul marilor ape în care se varsă Pastaza. Acum, însă, cînd războinicii se bat zilnic pe acele meleaguri şi cînd lacul este pătat cu sînge, duhurile bune nu ar primi ofrandele noastre şi astfel toţi ne vom face datoria la lacul Chimano. Din Andoas se ajunge acolo în două zile, dar la întoarcere vîslaşii istoviţi de lupta contra curentului fac acelaşi drum în patru sau şase zile. Ştii, sărbătoarea a fost anunţată de tribul paloras, pentru a-şi asigura prietenia cu ai noştri.

— Dar tu, ce vei face acolo ?

— Voi duce cele mai frumoase flori ale arborilor pămîntului şi ale apelor şi le voi arunca la picioarele bătrînului Yahuarmaqui, care va fi şeful triburilor şi al ceremoniei şi-i voi rosti în acelaşi timp nişte cuvinte magice pe care le voi învăţa de la mama mea, vrăjitoarea Pona.

— Va fi îngăduită prezenţa unui străin la marea sărbătoare ?

— Vrei să vii şi tu ?

— Dacă gîndul meu va fi mereu alături de tine, nu ar fi bine să te urmeze şi trupul ?

Tînăra păstră o lungă tăcere şi îşi coborî privirile în pămînt ; şovăia între iubire şi teamă ; faptul că exista o primejdie pentru Carlos nu se putea ascunde ; mai ales că prezenţa sa i-ar fi putut nemulţumi pe băştinaşii

ce de obicei încheiau astfel de ceremonii cu beţii şi scandaluri de care ea însăşi se temea. Dar pînă la urmă îndemnurile iubirii învinseră şi îi spuse :

— Vino, dar fii cu băgare de seamă. Ochii tăi să vadă totul, însă vorba şi gesturile să-ţi fie cumpătate !

— Voi veni, spuse Carlos plin de mulţumire, şi-ţi voi urma întocmai sfaturile... Dar după aceea ?

— După aceea mă voi ţine de promisiune.

— Vei fi soţia mea ?

— Voi fi. Nu ţi-am spus că o indiancă nu-şi schimbă niciodată iubitul şi nici hotărîrea ? Nimic nu-mi poate lua înapoi cuvîntul dat iar inima mea e puternică şi neclintită ca un *simbillo* [1] care-şi înfige rădăcinile în stînci şi rezistă tuturor torentelor.

— Fiecare cuvînt al tău face să crească dragostea pe care ai semănat-o în inima mea. Cînd pleci la Chimano ?

— Voi pleca mîine cu toată familia. De cîteva seri a început deja să se arate luna ca un arc de argint gata să-şi sloboadă săgeata. Peste alte cîteva seri va ajunge ca un frumos scut rotund pe unde răsare soarele şi atunci va avea loc serbarea. După aceea, treptat o va devora noaptea pînă o va înghiţi de tot, iar noi, fecioarele, în tot acest răstimp, va trebui să rămînem imaculate ; altfel, teribilul *mungia* ne va urmări zi şi noapte, pînă ne va ucide scufundîndu-ne în lacul pe care l-am profanat. În ziua imediat următoare dispariţiei mamei lună ne vom putea căsători ; tu îmi vei înfăşura pe ambele braţe brăţările de viperă verde, iar eu îţi voi aşeza pe cap o coroniţă de scoici şi de pene şi-n mînă îţi voi pune lancea şi scutul rotund. Trebuie să ştii că dacă nu devii războinic nu poţi fi un adevărat soţ al unei femei indience şi toţi vor rîde de tine. Apoi, aşezaţi în canoea noastră din arbore de capoc alb, împodobită cu flori şi cu ierburi mirositoare, vom coborî spre Andoas, unde ne vom uni destinele şi vom primi binecuvîntarea tatălui tău.

---

[1] Copac foarte rezistent. Indienii cred că dacă beau infuzii din scoarţa lui, capătă vigoare şi putere.

Cumandá, în timp ce vorbea, lăsa să se reverse pe fruntea-i înaltă lumina dragostei care-i invada inima, precum invada pe cerul fără nori lumina soarelui ascuns după muntele alb. Carlos nu ştia ce să mai răspundă unui atît de pasionat limbaj izvorît dintr-un suflet candid şi impetuos. Ar fi strîns-o cu dragoste la piept dar, amintindu-şi de promisiunea pe care tocmai o făcuse, se stăpîni. Apoi continuă să-i vorbească :

— Va fi oare posibil să fiu şi eu o dată fericit ? Doar tu poţi să mă faci astfel dîndu-mi dragostea ta. Nu trebuie oare să mă tem că destinul care mi-a fost potrivnic pînă acum, va sfîrşi prin a te tîrî cu mine în abisurile sale ?! Nenorocirea este mai molipsitoare decît boala iar eu nu sînt ferit de ea şi nici tu...

— Nu rosti cuvinte triste care fac să mi se cutremure sufletul. De cînd te-am cunoscut, cu toate că mă simt fericită, îmi izvorăsc, fără să ştiu de ce, lacrimi amare precum apele marelui rîu şi suspine pe care nu le pot conteni. Uneori mi-e frică şi de tata şi visez urît...

— Da, tatăl tău îi urăşte de moarte pe albi şi cu siguranţă va fi împotriva mea, a dragostei şi a căsătoriei noastre... Cred că m-am gîndit cu prea multă uşurinţă la căsătorie fără să ţin seama de cel mai mare obstacol. Nici măcar nu mi-a trecut prin minte că există.

Auzind aceste cuvinte Cumandá luă o înfăţişare serioasă şi sumbră în care tristeţea era amestecată cu duritatea şi neînfricarea băştinaşului. Apoi, spuse pe un ton grav :

— Nu uita niciodată că dragostea unei indience rămîne mereu aceeaşi. Jurămîntul ei rezistă în faţa oricăror încercări iar ea preferă să moară pentru stăpînul inimii ei decît să-i fie necredincioasă. Nu te teme, vom fi nedespărţiţi precum palmierii noştri. Dacă nu ne este hărăzit să trăim liniştiţi aici, vom merge în patria ta şi nu ne vor lipsi mijloacele pentru a ne înţelege cu albii de care astăzi te plîngi. Eu nu am nevoie de altceva decît de dragostea ta şi voi trăi oriunde mulţumită dacă nu mă vei lipsi de ea.

După un moment de tăcere în care cei doi îndrăgostiţi căutau să-şi descopere în ochi mai mult decît îşi

spuseseră prin vorbe, liniștită și cu stăpînire de sine fata adăugă :

— Privește, încep deja să strălucească vîrfurile copacilor, soarele a răsărit și de-acum este timpul să ne despărțim.

Sări, sprintenă lăsînd pentru cîteva clipe rădăcina arborelui de cauciuc să se miște doar sub greutatea lui Carlos.

Trecu pîrîul, privi afectuos palmierii și semnele de pe scoarță și se pierdu în desiș.

Foșnetul frunzelor printre care se strecură fata se liniști și deveni perceptibil doar susurul pîrîului. Tînărul, sprijinindu-și bărbia în palme și cu privirea melancolică fixată în punctul unde dispăruse fiica lui Tongana, rămase nemișcat. Nu departe de locul unde se afla, tufele de ferigă și de mentă se mișcară ușor atrăgîndu-i dintr-o dată atenția ; i se păru că a trecut o pasăre care și-a părăsit cuibul ascuns între frunze ; nicicînd n-ar fi crezut că acolo stătuse la pîndă un om. Pînă la urmă sări de pe rădăcină, porni primitiva ambarcațiune și se lăsă dus încet de valurile tăcute, învăluit în mantia vaporoasă a ceții, sfîșiată pe alocuri de razele soarelui. Vîsla nu-i mai era de folos în josul rîului și Carlos se întinse pe fundul bărcii, își încrucișă brațele, închise ochii și se lăsă în voia gîndurilor sale tulburi, deloc încurajatoare, în timp ce canoea aluneca pe cursul domol al Palorei. Într-o tristă meditație, fără să observe nimic în jur, se lăsă dus de implacabilele valuri ale soartei spre un sfîrșit pe care nu-l cunoștea dar pe care dorea adesea să-l cunoască, oricare ar fi fost el.

Intrînd în Pastaza, mișcarea cam bruscă a bărcuței, din cauza ciocnirii apelor celor două rîuri, îl făcu pe neprevăzătorul tînăr să se trezească din visare și, fără să se ridice în picioare, îndreptă ambarcațiunea cu mișcări energice de vîslă îndepărtînd-o de stîncile din strîmtoarea în care trebuia să intre curînd. După ce depăși pereții abrupți ai strîmtorii, trase pe malul drept, în fața unei mici colibe, unde îl aștepta un tînăr băștinaș căruia îi făcu semn să urce lîngă el și-i porunci :

— Spre Andoas.

Indianul simţi ceva straniu în comportarea omului alb, mai ales că nu se aştepta să se întoarcă aşa de repede în sat dar, fără să-i pună vreo întrebare sau să facă vreo remarcă, trecu la cîrma bărcii.

V

ANDOAS

Andoas, sat frumos şi pitoresc, livadă cultivată de misionari în inima junglei, speranţa altor vremuri din care n-au mai rămas nici măcar vestigiile ! Fecunda vegetaţie transandină a şters treptat urmele omului care s-a perindat ani îndelungaţi printre valurile luminii dulci şi ale brizelor aromate ale acelor păduri virgine. Andoas, deja în stare de decandenţă în perioada cînd îl vizităm cu memoria, cerîndu-i amintiri şi impresii, adică pe la anul 1808, se afla în faţa gurii riului Bobonaza, astfel că plutele şi canoele care coborau dinspre acest rîu, trebuind să traverseze Pastaza spre sat, o făceau cu destulă uşurinţă şi în timp scurt. Nu acelaşi lucru se întîmpla cînd se vîslea pe rîu în sus, rupînd curentul apei, pentru a intra în cele ale Bobonazei, unde era nevoie de forţă şi de abilitate. Totuşi, aceste obstacole erau mult mai puţin sesizabile cînd rîurile se aflau cu debitul lor normal.

Satul se înălţa la vreo sută de metri de mal dar, cum terenul era uşor înclinat şi nu avea pe el decît cîţiva palmieri şi scorţişori, printre trunchiurile lor se vedea rîul maiestuos şi întins, distingîndu-se în depărtare pînă la uşoara plescăitură a undelor cu care Bobonaza îşi prezenta stăpînului său bogata ofrandă. Canoele, ce se duceau şi veneau sau se legănau legate la mal, păreau păsări acvatice care-şi încrucişau zborul peste valuri. Adăposturile celor cincizeci de familii záparos, care constituiau satul, erau izolate unele de altele şi se aflau într-o pitorească dezordine. Indienii, care în mod obişnuit se ocupau cu pescuitul, îşi aveau colibele mai aproape de rîu, astfel că, în timpul marilor revărsări, valurile le biciuiau şi le făceau să se clatine fără a provoca însă

îngrijorarea neînfricaților lor locuitori. Toate casele, așa cum sînt majoritatea în partea orientală a junglei erau construite pe stîlpi din *gaiac* și din *eriupo*, cu pereți despărțitori din bambus și cu acoperișuri învelite cu *bijao*. Triburile jibaros și alți băștinași locuiau în colibe mari în care trăiau mai multe familii la un loc.

În Andoas însă fiecare familie avea locuința sa separată. Pe locurile dintre case creșteau portocali cu coroane rotunde, plini în anumite anotimpuri de flori și de fructe, și bananieri de care atîrnau fructele ca niște coarne lungi de smarald și de aur. În spate se întindeau semănături de plante rădăcinoase. Fiecare răzor era separat printr-un rînd de arbuști de *bija* [1] folosiți, la prepararea unor apetisante mîncăruri și la vopsitul feței și al trupului.

Într-un semicerc de la nord la sud se ridica spre cer un imens zid verde, format din arbori de cauciuc, smochini uriași și din alți regi ai selvei. Dintre aceștia se distingeau prin mișcarea lentă a evantaielor lor enorme, palmierii. În acest extraordinar sistem de fortificații al naturii, în fața căreia casele din acel sat păreau doar niște stupi stingheri, se observau puncte întunecate, precum guri de prăpăstii, și se detașau, precum niște mari trăsături de penel făcute la întîmplare, festoanele de frunze verde deschis ale vreunei plante agățătoare ; acestea atîrnau ca niște superbe baldachine și draperii brodate în relief cu flori, încîntător adăpost al unor minunate păsări și strălucitoare insecte și nu de puține ori leagănul unor vipere pestrițe, marea primejdie a ținuturilor calde.

În partea de mijloc a satului și spre sud cobora un pîrîiaș cu ape întotdeauna cristaline și dulci ; la cinci sute de metri, se deschidea o prăpastie la picioarele unei stînci abrupte, obligînd apele acestuia, care se loveau de ele, să se întoarcă într-un veșnic du-te-vino, de unde i-a rămas și numele de „Stînca morii". Malurile prăpastiei erau acoperite de tufișuri dese de *guadua* spinoase care nu lăsau nici un loc de trecere, astfel, indienii preferau

---

[1] Arbore american din care se extrage o vopsea roșie cu același nume.

mai degrabă să circule pe rîu decît să se lupte cu acest obstacol al naturii. Pe de altă parte, hăţişurile erau şi o bună apărare împotriva oricărei invazii dinspre nord.

Misionarii au cultivat la indieni sentimentul statorniciei şi al dragostei faţă de pămîntul natal, ca baze primordiale ale vieţii sociale ; odată simţind utilitatea acestui mod de a trăi, au început să-şi procure cele necesare pentru o mai mare comoditate a căminului, să înveţe cîteva meşteşuguri şi să crească mai multe animale domestice, din cele care însufleţesc satele şi casele ţărăneşti. Behăitul oilor şi al caprelor păstorite de băieţi robuşti şi aproape goi, cotcodăcitul găinilor care rîcîiau sub bananieri înveseleau coliba bunului băştinaş. Cocoşul ce cînta la adăpostul streşinii era singurul orologiu care semnala ceasurile nopţii şi ale dimineţii ; în timpul zilei, fiecare arbore era ca un ac de cadran solar a cărui umbră măsura timpul cu exactitate. Un cîine legat la uşa fiecărei colibe era santinela menită să dea de veste stăpînului cînd se apropia vreo sălbăticiune care ar fi îndrăznit să intre în sat.

În acest nucleu de societate domnea o tihnită atmosferă patriarhală, asemănătoare cu aceea din vremurile în care shirii şi incaşii îşi guvernau satele mai mult cu mîna slabă a tatălui decît cu temutul sceptru al monarhului.

Cea mai mare casă din Andoas era a misionarului ; cele două etaje erau unite printr-o scară cioplită dintr-o singură bucată de piatră de peste un metru lăţime ; în partea superioară era înconjurată de o galerie strîmtă, de unde puteai domina cu privirea Pastaza şi casele sătucului dantelate cu verdeaţă de jur împrejur.

Biserica era un lăcaş de mai mari dimensiuni decît casa misionarului, cu o uşă de patru metri înălţime şi destul de largă, ca şi cum ar fi fost destinată să intre în ea un sat întreg ; clopotniţa se afla în faţă şi era formată dintr-o pîrghie sprijinită pe tulpinile a doi curmali ; de ea atîrna un singur clopot, iubit de băştinaşi, pentru că tînguirea-i jalnică avea multiple semnificaţii : îi trezea înainte de zori, îi chema la rugăciune, îi înveselea la petreceri, le dădea alarma în caz de incendiu, plîngea cu ei la înmormîntări ; iar sunetele lui, cînd erau repercutate

de ecourile rîului şi ale pădurii, deveneau mai triste şi mai solemne decît cele ale marilor clopote ale unei catedrale.

În zilele de duminică şi cele de sărbătoare copiii şi fecioarele aveau grijă să împodobească altarul şi zidurile acelui sanctuar cu flori proaspete şi mirositoare aduse din junglă iar gospodinele şi bătrînii puneau la picioarele sale, în drăgălaşe coşuri de răchită sau în coşuleţe din foi de palmier, băuturi şi mîncare, portocale şi pepeni zemoşi, struguri aromaţi şi alte fructe ademenitoare pe care natura le-a aşezat în aceste livezi ascunse pentru a alimenta omul, animalele şi păsările. Dar, în plus, mame şi bătrîni, fecioare şi copii ofereau divinităţii valori mai mari decît aceste daruri ale naturii şi decît toate bogăţiile din lume : inimile lor simple şi recunoscătoare, conştiinţele lor curate şi umile.

VI

CU ANI ÎN URMĂ

Era într-o zi din luna decembrie 1808. Fratele Domingo de Orozco, călugăr dominican care slujea ca preot în Andoas, de mai bine de şase luni, petrecu acea zi mai retras şi mai trist ca de obicei. Un indian, care-l ajuta la slujba de dimineaţă, afirma că în timpul ceremoniei îl văzuse cu lacrimi în ochi.

Bietul om păstra în inimă, scrisă cu litere de foc, o istorie teribilă, întîmplată cu ani în urmă.

Cînd era tînăr, a iubit nebuneşte, a iubit cum numai la acea vîrstă se iubeşte, pe frumoasa şi virtuoasa Carmen, ca şi el originară din Riobamba. Căsnicia a împlinit pasiunea şi a dat roade demne de o pereche atît de distinsă şi de atrăgătoare. Primul născut a fost Carlos ; i-au urmat apoi alţi cinci copii, frumoşi ca nişte cupidoni şi la urmă o fetiţă mult mai frumoasă decît toţi fraţii ei pe care părinţii o idolatrizau şi căreia i-au pus dulcele nume de Julia.

Don José Domingo de Orozco avea o gospodărie la sud de Riobamba şi împrejurările îl obligaseră să-şi petreacă împreună cu familia mult timp acolo.

Într-o dimineaţă, în ultimele zile ale anului 1790, don José Domingo, vrînd să-l viziteze pe Carlos, care avea zece ani şi se afla la o şcoală din oraş, plecă înainte de răsăritul soarelui. Cerul era senin şi pur iar tabloul vechii Puruhá [1], nobilul leagăn al familiei Duchicelas, era minunat şi înălţător. Cele două lanţuri ale Anzilor încununate de piscuri înzăpezite se abăteau întrucîtva şi se depărtau unul de celălalt parcă pentru a lăsa aştrii să scalde fără oprelişti, în torente de lumină, pămîntul ce în alte timpuri avusese altare şi numeroşi adoratori. La nord-vest, Chimborazo, vestit în toată lumea, îşi ridica fruntea spre cer şi îşi întindea veşmintele somptuoase, candide şi strălucitoare peste imensu-i tron din stînci ; la est, Tungurahua se-nălţa din adîncurile în care se odihnea şi părea că mai priveşte încă grădinile fantastice în care se desfătau indienii shirisi ; iar la sud-est, apărea fărîmiţatul Cápac-urco, simbolizînd pe veşnicie ruina imperiului pe al cărui tron se urcaseră cîndva vajnicii fii ai regiunii Puruhá. Cînd pe acele uriaşe piscuri învăluite în zăpezi veşnice se arăta luna plină şi îşi unduia valurile-i de palidă şi încîntătoare lumină, în timp ce razele-i se întindeau prin văzduh, rănind norii, care păreau alţi munţi albi mişcîndu-se maiestuos în adierea nopţii, atunci zările orientale ale Riobambei nu aveau rival în lume.

Dar, cu toate că privelişte a nu era mai puţin încîntătoare în dimineaţa în care Orozco se îndrepta spre oraş, lui nu i-a adus nici o bucurie în sufletul tulburat de tainice nelinişti ce-l făceau incapabil s-o observe. Carmen, îngîndurată şi tristă, se despărţi de bărbatul ei îmbrăţişîndu-l şi plîngînd fără să ştie de ce. Inima îi era stăpînită de un tainic presentiment care în scurtă vreme avea să devină un teribil adevăr.

Chiar în ziua aceea avu loc revolta indienilor din Guamonte şi Columbe care s-a soldat cu sîngeroase acte

---

[1] Vechi nume al ţinutului care astăzi constituie provincia Chimborazo.

de răzbunare, păstrate cu spaimă pînă astăzi în memoria localnicilor.

După-amiaza, tîrziu, sosiră veşti la Riobamba despre cele întîmplate. Orozco, care-şi dădu seama de pericolul în care se afla familia sa, încălecă pe cal şi se îndreptă ca un fulger spre gospodăria lui. Noaptea îl prinse la jumătatea drumului. Un tînăr care venea dinspre locul unde se dezlănţuise revolta îi spuse că indienii dăduseră foc mai multor case şi că nu lăsaseră în viaţă nici un alb. Don José Domingo înfipse adînc pintenii în coastele calului său care, făcînd un ultim efort în încercarea de a urca un povîrniş, căzu istovit fără a se mai putea ridica. Lui Orozco însă nimic nu-i mai putea sta în cale ; teama de a nu ajunge prea tîrziu, dorinţa de a înainta cît mai repede, neliniştea, îi dădeau aripi şi pînă la urmă reuşi să-şi vadă casa. Observă că din diferite părţi se ridicau spre cer rotocoale dese de fum printre care străluceau mii de scîntei. Mai înaintă puţin şi se opri pe culmea unui deal. Ce cumplit spectacol ! Toate casele din cîmpia de jos erau cuprinse de flăcări. Dar a lui ? Mai era acolo, însă o vedea cum arde ! Zgomotului produs de incendiu i se asociaseră urletele feroce ale răsculaţilor, răguşitul şi îngrozitorul sunet al cornului care îi adunase de peste tot iar acum îi împingea spre răzbunare şi moarte. Totuşi Orozco nu se temu de moartea care-l aştepta şi se îndreptă în goană spre casă ; sări peste garduri şi şanţuri, străbătu semănături, ajunse pe pămîntul gospodăriei sale şi pînă la urmă în faţa casei pe care flăcările o mistuiră aproape în întregime. Locuinţa era deja părăsită. Ce linişte ! Se vedeau ultimele limbi de foc care se desprindeau dintre pereţii înnegriţi şi jeraticul care îi înconjura. Unde erau oamenii ? Don José Domingo strigă cu disperare, dădu tîrcoale focului, o strigă pe soţia sa, pe fiii săi, pe servitori, dar nimeni nu-i răspunse. Toţi fugiseră sau pieriseră... !

Între timp, răsculaţii priveau de pe colină urmările răfuielii lor înverşunate şi repetau, în strigăte sălbatice de veselie, jurămintele lor împotriva albilor, rasă pe care ar fi dorit să o şteargă de pe faţa pămîntului. Pieptul lui Orozco hohotea de durere :

— Carmen ! Carmen ! Copii ! Copiii mei !

Strigînd astfel alerga dintr-o parte în alta, fără să ştie ce să facă şi încotro să se îndrepte. Îi trecu prin minte gîndul de a pleca în căutarea indienilor care-i nimiciseră familia. Oare să o fi omorît pe Carmen, iubita lui soţie, sau pe nevinovaţii săi fii ? Încercă să găsească un drum ; făcu cîţiva paşi... Dar în cale îi apăru o servitoare care tremura toată părînd nătîngă şi mută ca un spectru al groazei.

— Unde sînt ai mei ? bîigui Orozco, dar ea nu răspunse nimic, aruncînd pretutindeni priviri pline de nelinişte şi de teamă. Carmen a mea ? Copiii mei ?... Femeia continuă să tacă şi înfăţişarea ei îi îngheţă sufletul. Vorbeşte, vorbeşte ! Soţia mea ? Copiii mei ? Unde sînt ?... Ea deschise gura dar nu putu să rostească nici un cuvînt şi, întinzîndu-şi mîna tremurîndă, arătă spre flăcările din faţa lor. Don José Domingo urmări cu privirea în direcţia semnului mut şi exclamă :

— Acolo ?

— A...colo ! abia putu să repete femeia. Nefericitul, scoţînd un vaiet jalnic, dădu să se arunce în pîrjol, dar două braţe puternice îl opriră.

Un servitor sosise tocmai la timp ca să împiedice fapta nesăbuită. Mai stăpîn pe el decît femeia, acesta încercă, în zadar, să-şi consoleze stăpînul care se încovoie învins şi sfîrşit sub povara durerii. Unul cîte unul servitorii şi vecinii se perindară ca să arunce apă pe rămăşiţele incendiului în speranţa că vor mai putea salva pe cei cuprinşi de flăcări. Orozco, disperat, muncea cu puteri înzecite. În zorii zilei următoare reuşiră să îndepărteze dărîmăturile şi cenuşa. Dintre ele au scos rămăşiţele negre şi diforme ale unui trup de pe care atîrnau veşminte sfîşiate şi arse. Cadavrul acela desfigurat era nepreţuita şi mîndra Carmen ! Orozco se aruncă disperat asupra lui, îl apropie de pieptul său şi căzu în nesimţire. Starea sa de crîncenă suferinţă îl îndepărtă un timp de locul de unde erau scoase, din cenuşa şi cărbunii încă fumegînzi, rămăşiţele nefericiţilor săi copii. Focul îi mistuise aproape complet. Nu se putea deosebi nici unul. Julia, fiind cea mai plăpîndă, fusese cu siguranţă

devorată de flăcări și nu mai rămăsese nici urmă din trupușorul ei.

Indienii se revoltau frecvent împotriva cuceritorilor pentru lipsa de omenie cu care erau tratați. În 1790, încasarea unei taxe pentru grădinile de zarzavat, impusă pentru prima oară atunci de către guvern, a fost pretextul pe care indienii din Guamonte și Columbe l-au folosit ca să-și reverse ura și răzbunarea ce le umplea sufletele, lichidîndu-i pe toți spaniolii care le cădeau în mînă.

Desigur, don José Domingo de Orozco nu era un om rău, dar făcea uneori lucruri care dădeau impresia că izvorăsc dintr-un suflet pervertit, cu toate că pentru judecata omului comun, neobișnuit să pătrundă abisurile ființei umane unde se ascund viciile de caracter, anomaliile și absurdițățile, aceasta părea de neconceput. La europeni și la creoli, obiceiul de a-i trata pe băștinași ca pe niște oameni destinați umilinței, sclaviei și chinurilor era înrădăcinat profund, de aceea coloniștii, chiar cu suflet mai bun, nu-și dădeau seama că se îndepărtau de îndatoririle impuse de omenie și de civilizație dacă îi asupreau și îi maltratau. Mai dureros și mai trist este răul care vine de la un om pe care-l consideri cumsecade decît cel care vine de la un mișel ! Orozco, nu era scutit de meteahna de a se comporta ca un tiran cu indienii. La el se observau două manifestări contradictorii : pe de-o parte era soțul excelent, tatăl duios și cetățeanul cinstit și demn, iar pe de altă parte inumanul și ferocele moștenitor al instinctelor lui Carvajal și Ampudia, figuri diabolice în istoria cuceririi. Oameni de acest soi erau des întîlniți în perioada colonizării. Dar atunci, ca și în zilele noastre, omul bun se simțea zăgăzuit și aproape suprimat de omul rău, tributar ideii de putere, al cruzimii precum și al obiceiului, ce s-a stabilit printre cuceritori, de a umbla permanent agitînd biciul deasupra capetelor învinșilor, punîndu-i în lanțuri, răpindu-le libertatea, bunurile, călcîndu-le în picioare și distrugîndu-le onoarea, virtutea și chiar rațiunea de a trăi. Dacă albii și metișii au obținut foloase imense de pe urma Independenței, nu la fel s-a întîmplat cu indienii :

pentru primii, soarele libertății s-a ridicat spre zenit, deși de multe ori întunecat de nori negri, iar pentru ultimii, abia începea să se arate.

Cînd s-a dezlănțuit revolta, răzbunarea indienilor nu putea deci să nu-l atingă și pe don José Domingo, și cum răzbunarea orbește pe cel care se lasă cuprins de ea, nenorocirea s-a abătut deopotrivă asupra celor vinovați sau nevinovați. Carmen și fiii ei au fost, deci, sacrificați pe altarul pe care ar fi trebuit să curgă sîngele lui Orozco.

Mulți indieni, lucrători zilieri pe domeniul acestuia, au fost prezenți la răscoală. Dintre ei cel mai înverșunat era tînărul Tubón, îmboldit de necazuri și de comportarea sălbatică și violentă a stăpînului său : o scurtă absență a bătrînului lui tată a fost pedepsită cu repetate biciuiri și cu multe zile de suprimare a libertății ; fiul care i-a sărit în apărare și lacrimile bătrînei mame vărsate pentru fiu și soț au fost răsplătite cu lovituri de cravașă. Toți trei s-au hotărît să-l părăsească pe stăpînul crud și nedrept și au apelat în consecință la justiție, în fața căreia don José Domingo se dezvinovăți și apăru curat ca un înger. Nu același lucru s-a întîmplat cu indienii care comiseseră gravul delict de a se fi plîns împotriva stăpînului ; acesta, pentru a-i pedepsi, vîndu unui șef de atelier datoria pe care o contractase familia Tubón cînd avusese nevoie de bani cu împrumut. Cel care pomenea pe atunci despre un atelier se referea la infernul indienilor și în acest infern au fost tîrîți bătrînul Tubón, soția și fiul lor. Biata femeie a murit la puțin timp după aceea din cauza muncii grele cu care nu era obișnuită și a maltratării înspăimîntătoare. Biciul, închisoarea și foamea l-au măcinat și pe bătrîn ; într-o zi l-au găsit mort cu dăracul în mînă. Fiul, care a rezistat datorită vigorii tinereții, a ieșit din închisoare după mulți ani, în urma unei convenții încheiate între vechiul său stăpîn și proprietarul atelierului ; a ieșit însă împovărat cu prima datorie la care a fost adăugată și cea a tatălui defunct, și încărcat de ură năprasnică și de dorința de răzbunare împotriva albului, autorul nenorocirilor sale. După două luni de la întoarcerea la

vechiul său stăpîn, Orozco, răscoala i-a oferit prilejul de a-şi pune în aplicare relele intenţii şi astfel numele lui Tubón a figurat alături de cel al Lorenzei Huamanay, teribila conspiratoare, rămasă în tradiţiile răscoalelor indiene.

Tubón, în timpul îndelungatei captivităţi în atelier, se îndrăgosti de o tînără indiancă, iubire care dădu rod ; şi cînd don José a avut nevoie de doică pentru frumoasa Julia, i-au adus-o pe fata aceea, care, dacă la început părea sălbatică şi lipsită de farmec, sfîrşi prin a-i fi foarte dragă copilei. În seara ale cărei înfiorătoare întîmplări le-am amintit, familia Orozco vru să fugă, dar Tubón îşi salvă doar iubita ; o închise pe Carmen şi pe copiii ei într-o cameră, încuie uşa şi dădu foc casei. Zadarnice au fost rugăminţile nenorocitei femei şi plînsetul disperat al copiilor ; erau albi şi nu puteau scăpa de ura călăului lor ; în afară de aceasta, constituiau cel mai de preţ avut al stăpînului tiran. Cînd flăcările începuseră deja să-i cuprindă, strigătele ascuţite de durere şi de disperare provocau la indieni manifestări de bucurie sălbatică, beţi de mulţumirea de a-şi vedea împlinită răzbunarea. Sărmani demenţi ! Nu-şi dădeau seama că prin acest act de cruzime nu-i ajutau cu nimic pe ai lor, iar ei înşişi mergeau spre pedepse grele pentru îndrăzneala lor.

La puţin timp după aceea, printre răsculaţi se răspîndi vestea că oameni înarmaţi, venind de la Riobamba, se vor năpusti asupra lor şi, înfricoşaţi, începură să se retragă spre dealurile din vecinătate, nevoiţi, aşa cum se aşteptau, să recurgă la fugă. Ştirea falsă, pentru că era absurd să se creadă că în acele momente riobambenii nepreveniţi s-ar fi gîndit să înăbuşe o revoltă care le fusese zugrăvită la proporţii exagerate, i-a fost de folos lui don José Domingo pentru a se apropia de locul catastrofei, fără a se expune primejdiei.

La cîteva zile după aceea, autorităţile oraşului deveniră puternice prin îngroşarea rîndurilor lor cu ajutoare din alte sate. Astfel putură să-i urmărească pe miile de indieni, care, cu fiecare oră, se simţeau mai demoralizaţi, dar stăpîniţi de o dorinţă de răzbunare mereu cres-

cîndă. Mulţi dintre ei au căzut pe mîna justiţiei, dar şi mai mulţi au pierit în mîinile albilor care şi-au luat revanşa cu multă cruzime, fără să-şi dezmintă instinctele de asupritori şi de tirani. Tubón şi Lorenza Huamanay au fost prinşi şi ei odată cu celelalte căpetenii ; foarte mulţi indieni au reuşit să fugă şi să se ascundă în munţi şi în junglă, dar cei doi au plătit crima lor cu spînzurătoarea. Huamanay, superstiţioasă şi feroce deopotrivă, scosese ochii unui spaniol şi îi purta la cingătoare crezînd că se află în posesia unui puternic talisman. Văzîndu-se cu ştreangul deasupra capului, îi aruncă cu mînie în faţa călăului spunîndu-i : „Ia-i ! Cu aceşti ochi m-am gîndit să scap de moarte, dar nu mi-au fost de nici un folos !"

Tubón, cu multă seninătate, lăsă să-i fie trecută sfoara în jurul gîtului. La puţin timp după ce s-a legănat în ştreang, se rupse sfoara şi trupul său căzu la pămînt. Împreună cu celelalte cadavre a fost luat de nişte rude şi dus departe de locul execuţiei.

Ecourile acestor întîmplări au dăinuit în satele din Riobamba, cît şi în cele din întreaga ţară, mulţi ani fără a se stinge. Revolta nu a adus nici un folos indigenilor, iar răzbunarea obidiţilor nu le-a slujit asupritorilor ca învăţătură de minte. După aceea, au mai fost şi alte răscoale cu acelaşi deznodămînt.

Don José Domingo de Orozco, după nişte întîmplări atît de triste, trecu printr-o lungă şi îngrijorătoare perioadă de boală. Fiind încă în convalescenţă, făcu jurămînt să renunţe la cele lumeşti ; cu toată această schimbare şi a stării de spirit în care se afla la mănăstirea unde se retrăsese pentru a se dărui credinţei, se îngriji ca lui Carlos, singura avere care-i mai rămăsese din tezaurul familiei, să i se dea o educaţie îngrijită, de care de multe ori se ocupa el însuşi cu o sîrguinţă lăudabilă. Nu ieşi din mănăstire timp de aproape optsprezece ani şi în interiorul acesteia sau în afara ei era socotit pe bună dreptate cel mai virtuos călugăr din acea vreme. Amărăciunea, care odată lipită de sufletele sensibile devine cancer incurabil, şi pocăinţa continuă îl slăbiseră şi-l acoperiseră cu o paliditate de mort ;

rarele fire de păr de la tîmple păreau de argint. Nici o bucurie nu-i mai încălzea sufletul şi nici cel mai vag surîs nu-i însufleţea buzele. Melancolia ca şi binecuvîntata resemnare se aflau zugrăvite pe chipul său şi cuprindeau treptat întreaga sa fiinţă. Cei care îi stăteau o oră în preajmă se îmbolnăveau de tristeţe, dar îi preţuiau evlavia şi îi binecuvintau blîndeţea-i îngerească. Cu toată firea sa închisă, a obiceiurilor sale austere şi a gîndurilor sale evlavioase, avea gravate în inimă, şi le păstra cu o dragoste deosebită, amintirile altor vremuri şi ale fiinţelor pe care le iubise cel mai mult pe lume, pe care le adorase.

În liniştea mănăstirii, părintele Orozco rememoră istoria vieţii sale, o judecă în conformitate cu maximele evanghelice şi descoperi tot ceea ce fusese rău în comportarea sa faţă de bieţii indieni : „Eşti vinovat, îi spunea conştiinţa, şi într-un fel tu ai provocat pieirea propriei tale familii". Tardivă recunoaştere a unui rău iremediabil ! Cu toate acestea, fratele Domingo vru să se apropie de indieni şi să-i ajute să uite vechile duşmănii ; pentru aceasta, se gîndi că cel mai bine era să se facă misionar.

Guvernatorul, care era la curent cu organizarea acestor acţiuni, după ce căpătă acordul episcopului, fiind vorba de numirea de preoţi în vechile provincii de est, desemnă pentru Andoas pe părintele Orozco. Acesta primi cu plăcere, mulţumi cerului că-i oferea prilejul să-şi pună în aplicare propriile intenţii, îşi puse sub braţ breviarul, îşi luă toiagul de peregrin şi plecă.

Odată ajuns în Andoas, încercă mai întîi, şi obţinu fără greutate, să-şi atragă afecţiunea indigenilor. Într-un timp foarte scurt le cîştigă încrederea făcîndu-i să i se supună fără eforturi. Blîndeţea şi bunătatea cu care se purta cu ei le inspira dragoste, iar tristeţea obişnuită a firii lui îi atrăgea respectul tuturor.

Pe cei mai tineri îi numea fii, iar pe cei mai vîrstnici fraţi şi nici unul din ei nu-l cunoştea decît cu numele de părintele Domingo. Numele său din viaţa laică, Orozco, dispăruse ; nu vroia să-l mai audă ; pentru el, nu mai însemna nimic.

VII

UN POET

Tînărul Carlos Orozco ceruse şi obţinuse de la tatăl său îngăduinţa de a-l urma în misiune. Se iubeau din adîncul sufletului şi se simţeau bine ajutîndu-se reciproc.

Carlos datora naturii, pe lîngă un suflet bun, darul unei inteligenţe limpezi, accentuată de o pasiune înflăcărată pentru arte. Acestea i-au mărit sensibilitatea, i-au deschis drum sigur spre comorile lor, comori preţuite puţin sau deloc într-o lume şubrezită spiritual în care sînt apreciate numai valorile materiale, dar preţuite cum se cuvine în lumea morală, în lumea sufletelor nobile şi generoase, cărora le place să se ridice deasupra meschinăriilor de pe pămînt. Carlos a fost, deci, un poet duios şi visător aproape de mic copil.

Dar viaţa poeţilor o ia întotdeauna înaintea anilor şi aleargă mereu purtînd cu ea un cortegiu de pasiuni de foc care le mistuie forţele, de iluzii care trec ca nişte meteoriţi, de dezamăgiri care le amărăsc cel mai intim colţ al inimii, de tristeţi care le covîrşesc trupul. Poetul ar fi demn de milă dacă măreţia destinului său nu s-ar afla în propria-i nefericire. Cel nefericit, intrat în templul imortalităţii, apropiat pînă la identificare cu un Homer, un Tasso, un Milton, un Camões sau cu alţi poeţi de geniu, martiri ai nemuririi, valorează infinit mai mult decît fericitul filistin care sfîrşeşte într-o groapă, fără a fi lăsat vreo urmă, sau a fi cinstit în vreun chip patria şi umanitatea !

Aspirînd la o virtute divină, la o dragoste curată şi profundă, la o frumuseţe îngerească, la o armonie şi la un farmec ireale, îşi întinde aripile imaginaţiei spre aceste comori, dar se izbeşte de micime şi mizerie, de putreziciune şi duhoare, de viciu şi prostituţie şi simte povara unei nefericiri pe care sufletele obişnuite nu o cunosc niciodată. Sărman poet ! Nu ar putea să-şi schimbe destinul, înlocuind răul pe care-l vede pe pămînt cu ceea ce este bun, etern şi ceresc ? Geniul, prin puterea sa fantastică, nu ar putea făptui miracolul de a găsi formula unei fericiri superioare celei pe care în mod

vulgar oamenii o numesc noroc ? Să fi vrut soarta ca nenorocirea să fie întotdeauna pe pămînt tovarăşa sufletelor mari ? E scris undeva că, aşa cum beatitudinea se cumpără cu încercări grele şi cu lacrimi, gloria trebuie să fie cucerită prin chinuri şi dureri ?... Fără îndoială, poetul fără noroc, pătimind şi plîngînd, se ridică deasupra mulţimii precum regele gîndirii, împodobit cu diamantele fanteziei, ca să vorbească, să cucerească, să încînte secolele viitoare şi să răspîndească asupra lor razele gloriei sale.

Carlos, la douăzeci şi cinci de ani, era mai călit în suferinţă decît alţii la cincizeci. Cortina vieţii se ridicase prea devreme pentru el şi-i dezvăluise lucruri pe care sensibilitatea şi talentul său le-a înţeles şi apreciat bine. Suflet nobil şi demn, el nu vroia să se amestece în iţele sociale unde buna-credinţă şi onoarea se aflau în primejdie. Inimă de poet, aşa cum am văzut că au favoriţii muzelor, Carlos era în întregime o întruchipare a sensibilităţii şi a delicateţii. Prin inteligenţa sa creatoare, căuta să depăşească limitele naturii materiale şi să se îndrepte spre zonele infinite ale spiritului. Găsea satisfacţie în cultivarea afecţiunilor pure şi a trăirilor sufleteşti profunde, dar, intrînd la orice pas în contradicţie cu lumea materială, devenea trist şi căuta în mod frecvent singurătatea şi liniştea. Avînd un caracter atît de diferit de cel al omului obişnuit, un suflet candid şi pur de copil inocent, putea oare să guste chiar din puţina fericire de care alţii se bucură în această galeră numită viaţă ?

Este adevărat, totuşi, că firile sensibile obişnuiesc să sufere ciudate metamorfoze, ca şi destinul lor. Ei văd în frumuseţea unei priviri, în zîmbetul unui copil, în trilul unei păsări, în parfumul unei flori, imagini parcă desprinse din cer. Această stare euforică durează cîteodată mai multe zile, rafala de pasiune ce-i învăluie îi aduce pe pămînt şi îi împacă cu viaţa materială, făcîndu-i să guste mierea plăcerilor ei. Alteori, iluzia trece cu rapiditatea undei care cade într-un abis : elementul spiritual al caracterului lor nu se lasă subjugat de tentaţiile lumeşti.

Tînărul Carlos, cînd se văzu în inima junglei, crezu că se află în elementul său : avea liniște, singurătate, o oarecare misterioasă măreție care-l înconjura tot timpul și o libertate de care nu se bucurase niciodată pînă atunci și care, înstrăinîndu-l de lume, îl făcea stăpîn absolut pe sine însuși, pentru a se lansa drept și mai ușor spre contemplarea infinitului. Acolo i se păru mai perceptibilă ideea despre adevăr și găsi răspunsuri mai clare și mai precise la cîteva întrebări asupra cărora cugetase îndelung. Atmosfera junglei temperase efervescența imaginației sale și, pe lîngă poet, deveni și filozof. Studierea propriei personalități și a naturii, se face mai bine cînd se meditează cu o liniște profundă. Omul doar în singurătate se bucură de întreaga capacitate de pătrundere a adevăratelor cauze ale manifestărilor sale ; acolo, sufletul nu întîlnește nici o piedică în zborul său.

Carlos, ca și tatăl său, a știut să se facă îndrăgit în noul sat de indieni și se obișnui cu apelativul de frate pe care i-l dăduseră indigenii și cu familiaritatea pe care o foloseau întotdeauna față de el. Se grăbi să-și cumpere o canoe și învăță să o mînuiască cu o dexteritate surprinzătoare. În această ambarcațiune, cîteodată singur sau însoțit de un tînăr záparo, după cum îi dictau împrejurările sau stările sale sufletești, urca sau cobora pe Pastaza, trecea pe malul opus și străbătea gura Bobonazei, sau, făcînd popasuri pe parcelele pe care andoanii le lucrau, la o depărtare de cîteva zile de mers de localitatea sa, și învingînd obstacolele și pericolele strîmtorii, intra pe Palora, căutînd locuri care să fie în armonie cu firea și cu înclinațiile sale spre singurătate, liniște și frumusețe sumbră și mohorîtă, atît de obișnuite în acele păduri. Uneori se distra aruncînd hrană la pești sau doborînd cu pușca păsările aflate pe crengile întinse peste rîu. Nu o dată i se întîmplă să-l apuce noaptea în plimbările-i solitare și atunci se întorcea în sat sau la parcela cea mai apropiată, desfătîndu-se să vadă lucind la lumina lunii spuma pe care vîsla o ridica în jurul canoei ; cîteodată lega canoea de un trunchi și dormea pînă în zori în suavul murmur al valurilor.

Într-o dimineață se trezi în apropierea celor doi palmieri de lîngă gura pîrîului, loc pe care cititorii noștri

deja îl cunosc. I se păru că aude pe aproape un cîntec foarte dulce, dar crezu că încă visează şi regretă că se trezise atît de devreme. Dezlegă bărcuţa şi în clipa în care se depărta de debarcader văzu ieşind din apă o tînără grăbită să se ascundă în frunziş ; era albă ca miezul nucii de cocos şi cu toată rapiditatea mişcărilor şi a dispariţiei aproape instantanee, Carlos avu timp să rămînă uluit de frumuseţea ei rar întîlnită. Pe moment imaginaţia-i poetică îi purtă gîndurile la vechea Grecie ; îşi închipui că tocmai surprinsese pe una din cele mai încîntătoare nimfe. Această singulară făptură depăşea cea mai înaripată imaginaţie. Rămase uluit o bună bucată de vreme, dar pînă la urmă se simţi prizonier al acestei ciudate frumuseţi a singurătăţii şi se lăsă tîrît, fără voia sa, de curent pe Pastaza pînă la satul de indieni.

Din acea zi un impuls secret şi puternic îl ducea întotdeauna la pîrîul cu palmieri în ciuda distanţei şi a faptului că trebuia să se depărteze pentru cîteva zile de Andoas, neliniştind inima bunului părinte Domingo.

Nimfa nu era alta decît Cumandá. Şi Carlos fusese pentru ea o stranie apariţie. Prima dată cînd îl văzu se sperie tare, apoi se simţi atrasă ca de o forţă misterioasă ce o îndemna să meargă aproape în toate dimineţile la pîriu, unde rar se întîmpla să nu-l întîlnească pe tînărul chipeş, pe care îl luase la început drept un duh al rîului sau al pădurii. Şi mai tîrziu, în dimineţile cînd nu-l vedea, cît era de tulburată !

Nu se ştie cînd au schimbat primele priviri, nici care au fost primele vorbe pe care şi le-au rostit, nici cum s-au apropiat, odată învinsă teama, unul de celălalt, dar totul se poate ghici de cel care a iubit cu adevărat vreodată : se vor fi apropiat datorită unei atracţii magnetice, îşi vor fi vorbit şi se vor fi privit cu timiditate şi duioşie mai întîi, iar apoi cu dăruire progresivă, cu acel dulce foc ce cuprinde două suflete născute să se mistuie într-o unică iubire. Cum altfel ar fi putut să-şi înceapă idila acele fiinţe neprihănite, simple şi pătimaşe pe care întîmplarea le-a făcut să se întîlnească în inima selvei ?

Tînărul Orozco era sigur că providenţa îi îngăduise să-şi realizeze visele de poet, odată aflat cu toată forţa pasiunii pe drumul unei fericiri necunoscute pe pămînt.

Cumandá se întreba, de asemenea, de multe ori, cum şi de ce ajunsese să fie aleasă a fi iubită cu înflăcărare de o fiinţă care, dacă nu era unul din duhurile pe care fantezia indienilor le închipuia în selvă, era probabil întruchiparea unuia din acele spirite pe care oamenii le numesc îngeri, şi se simţea cuprinsă de-o temătoare confuzie. Dragostea lor era castă şi profundă. Despre căsătorie prima care vorbi a fost fiica lui Tongana, dar vorbi numai pentru că îşi dădea seama că prin această legătură avea să cîştige total inima tînărului străin. Ei îi plăcea ca de multe ori să-l numească frate însă, deşi pe buzele ei vorba suna dulce ca la nimeni alta, dorea să-l poată numi soţ. Între scînteierile de înţelepciune pe care le culesese de la mama sa, se afla şi sfîntul sacrament care stabilea unitatea trainică a familiei pe baza unei iubiri veşnice. Carlos, cuprins de pasiune şi de dorinţă, nu se gîndi pe moment la caracterul social al legăturii lor, dar, împărtăşind gîndul Cumandei, făcu legămînt ca această iubire să se împlinească prin sfînta căsătorie ; odată aflat izvorul fericirii trebuia vegheat ca să i se păstreze apele limpezi şi în vremuri de restriştе să soarbă amîndoi din undele lui dătătoare de viaţă.

Dar pînă atunci, obstacole, care, la prima vedere, păreau neînsemnate puteau să se transforme în serioase piedici în calea realizării visurilor lor. Ea se temea de ura cumplită pe care tatăl ei o nutrea faţă de albi, iar el nu căpătase consimţămîntul părintelui Domingo : cine putea şti dacă modestia acestuia va merge pînă acolo încît să consimtă ca sîngele-i aristocratic să se amestece cu cel indian ?

Acestea erau temerile şi speranţele tinerilor noştri cînd i-am surprins în timpul întîlnirii din ajunul sărbătorii canoelor.

VIII

PE RÎUL PASTAZA

Părintele Domingo se arătă nemulţumit de intenţia lui Carlos de a lua parte la sărbătoarea canoelor, deoarece, în afară că solemnitatea era păgînă, nedemnă, după

părerea sa, de participarea unui creştin, se temea, şi pe bună dreptate, de ferocitatea indienilor din tribul jibaros, stimulată de chefurile care urmau unor astfel de ceremonii. Totuşi, observînd interesul tînărului, a fost nevoit să consimtă ; binecuvîntîndu-l cu duioşie, îi spuse :

— Mergi cu bine, fiul meu. Gîndul tatălui tău te va însoţi pretutindeni. Să te întorci în braţele mele cu inima uşoară şi cu trupul nevătămat !

Mai mulţi indieni din Andoas ceruseră, sub diferite pretexte, permisiunea părintelui Domingo, de a coborî la Chimano în zilele sărbătorii. Fiindcă nu o obţinuseră erau supăraţi. Dorinţa lui Carlos de a pleca schimbă însă hotărîrea misionarului în speranţa că fiul său va avea însoţitori de încredere.

Mulţumiţi, indienii záparos se sfătuiră şi se pregătiră împreună cu familiile lor pentru călătorie. Carlos li se alătură şi le ceru să-i îngăduie să meargă singur în canoea sa ca să nu depindă cu nimic de ei.

— Frate, replicară ei, tu vei fi şeful nostru.

— Nu, le răspunse, eu doresc să mă bucur de totală libertate, aşa că slujiţi-mă cînd veţi putea şi conduceţi-vă cum vă place.

În ziua plecării, încă din zori, canoele indienilor erau gata de drum şi printre ele se afla şi cea a lui Carlos. Erau legate toate de trunchiurile şi de arbuştii de pe mal şi se mişcau agitate ca nişte armăsari de luptă ţinuţi în frîu care tremură, bocăne şi sar la sunetul goarnei.

Soarele, în toată măreţia sa, făcea să se întindă umbrele dese ale copacilor peste rîu pînă atingeau malul opus. Astfel, numai spre apus apăreau undele din loc în loc ca nişte ochiuri de oglindă în rîul de smarald. Imensul desiş, scăldat din plin de lumină, îşi întindea pînă departe ramurile acoperind vegetaţia pitică. Doar prin cîte o crăpătură scăpau cîteva raze de soare care, ca nişte lungi şi strălucitoare spade de cristal pătrundeau pînă în profunzimea sa. Surprinşi de ele, fluturii de pe petalele florilor se trezeau şi veseli, într-un fantastic dans îşi băteau aripile acoperite de aur, diamante şi rubine. Păsărelele cu penajul colorat se bucurau şi ele de plăcerile dimineţii, se scuturau, se ciuguleau sau îşi întindeau gîtul să culeagă picătura de rouă care tre-

mura pe frunza vecină. Își înălțau imnurile lor în limbajul înțeles doar de zei în acel ceas în care natura era toată făgaș al iubirilor pure.

După puțin timp începură să sosească, în fața satului Andoas, canoe și plute înțesate de familii záparos, care locuiau pe malurile rîurilor Copataza și Pindo sau la poalele munților Abitahua. Pînă și băștinașii din Rotuno, Curaray și Veleno, ca să nu traverseze pe o lungă porțiune jungla plină de capcane, au preferat să treacă peste lanțul Conambo, și să se lase în voia curentului Bobonazei, ca împreună cu locuitorii din Canelos, Pacayacu și Zarayacu, să coboare la lacul folosit ca punct de întîlnire. Din respect față de căpetenia indienilor jíbaros conveniseră să-i aștepte în portul Andoas. Merita să fie văzută larga gură a rîului Bobonaza cînd își vărsa peste Pastaza mulțimea de bărcuțe pestriț ornamentate.

După îndelungă așteptare, timp în care soarele urcase pînă la jumătatea cerului și umbra copacilor căzuse aproape vertical în jurul trunchiurilor, din depărtare începu să se audă sunetul aspru și surd al cornului indienilor jíbaros. Un murmur de satisfacție se ridică din fiecare canoe tocmai cînd liniștea se întinsese supărătoare. Repede murmurul se prefăcu în strigăte de bucurie, cînd începură să se ivească bărcile tribului paloras care, ca niște cîrduri de rațe urmărite de vînători, se grăbeau să ajungă, îndemnate de strigătele tuturor, în apele domoale ale lacului.

Pentru cine cunoștea doar popoarele civilizate primitiva escadră care făcuse joncțiunea în Andoas părea stranie.

Forma canoelor și a plutelor era destul de banală, dar erau încărcate de podoabe care uluiau prin varietatea și pitorescul lor. Multe aveau un fel de vele din scoarță de *jauchama* [1], tare ca pînza de saci și bordate cu pene de papagali, altele aveau acoperișuri boltite din frunze

[1] Coaja arborelui cu același nume care, macerată și spălată, devine o pînză frumoasă și moale, des folosită de indieni. Cea din straturile interioare este atît de fină că înlocuiește pînza pentru îmbrăcăminte.

de *yarina* [1], iar la proră ghirlande de flori, seminţe şi fructe ; pe marginile bărcilor erau agăţate festoane dese de ierburi mirositoare care uneori se împrăştiau la mişcarea vîslei, iar printre ele păsărele frumoase cu pene catifelate şi strălucitoare, omorîte. Între aceste grădini plutitoare care se mişcau în voia valurilor şi a vîslelor, apăreau indienii aproape goi, etalînd staturi herculeene, muşchi vînjoşi cu forme capricioase şi pielea pictată. Purtau pe frunte diademe din pene şi scoici, iar talia lor era strînsă în centuri din fir purpuriu sau din păr de om, cu podoabe tot din pene, luxul obişnuit al fiilor junglei. Soţiile şi fiicele aveau grijă de proviziile triburilor, iar mamele purtau în cîrcă, într-o plasă de fibră de agavă sau într-o fişie uşoară de postav încrucişată precum o bandulieră copiii care săltau veseli sau dormeau neglijent, cu capetele şi braţele aplecate în afară. Canoea lui Yahuarmaqui se deosebea de toate celelalte atît prin dimensiunile ei impunătoare, cît şi prin bogăţia podoabelor, trofeelor şi armelor.

Escadra peregrină se opri în port. Cei de pe mal se salutară între ei sau se grăbiră să ajute la dezlegarea ambarcaţiunilor.

Dar care era canoea familiei Tongana ? În care din ele se afla Cumandá ? De ce l-ar fi interesat pe Carlos toată această pitorească defilare, dacă nu apărea fecioara serbării ? O căută cu priviri avide şi cu inima zbătîndu-se agitată ; o căută în zadar. Se temu că nu venise, se mîhni şi chiar îi trecu prin minte că poate nu va lua parte la serbare. Dar tînărul záparo, căruia îi puse cîteva întrebări disimulate, îl asigură că era imposibil ca familia bătrînului cu tîmple de argint să fi rămas acasă ; erau fără îndoială prezenţi acolo, însă în învălmăşeala aceea unde se încrucişau şi se ciocneau peste două sute de bărci adunate la un loc era greu să dai de canoea lor.

Sunetul cornului care ţîşni aspru şi prelung din barca bătrînului Yahuarmaqui, căruia i se răspunse cu un strigăt general ce cutremura pădurea, fu semnalul de plecare. Vîslele atingeau suprafaţa valurilor doar pen-

[1] Numele unui palmier ale cărui frunze sînt folosite pentru acoperişurile canoelor.

tru a îndrepta uşoarele nave, care strecurîndu-se printre candizii fulgi de spumă se lăsau duse de curentul mlădios într-o mişcare cadenţată. Odată luate toate precauţiile, băştinaşii nu mai erau atenţi la drum şi, tolăniţi pe fundul ambarcaţiunilor, primeau cu nepăsare razele soarelui arzător, beau lichior de manioc şi fredonau cîntece aspre, încărcate de imagini vii, de vigoare şi de îndrăzneală ca şi natura în care s-au născut.

Umbra copacilor de pe malul drept acoperea deja toată faţa rîului, uşor încreţită de vîntul dinspre sud, şi începea să se caţăre pe trunchiurile drepte de pe malul stîng ; soarele mai rănea doar coroanele palmierilor, iar fantoma asfinţitului chema bezna nopţii, precum bătrîneţea cheamă moartea. Cornul răsună din nou şi strigătul băştinaşilor îi răspunse mai solemn şi mai lugubru ca înainte : era salutul pe care selva îl trimitea zilei în agonie. Dintr-o dată toţi începură pregătirile de acostare şi de debarcare.

Jumătate din călătorie se făcuse şi se aflau la marginea lui Airocumo, aproape în faţa sătucului Pinches, pe malurile rîului cu acelaşi nume. Locuitorii lui erau creştini şi, pentru că de mult timp erau lipsiţi de misionar, îi ajuta părintele Domingo. Indienii pinches erau de origine jîbaros şi de aceea îi simpatizau pe paloras.

Se aşeză noaptea copleşită de măreţia lunii care revărsa din belşug o lumină palidă ; deşi împiedicată să coboare pînă în sînul întunecat şi misterios al pădurii, se răsfăţa peste undele rîului ce o reflectau şi o restituiau magică şi multiplicată în rostogolirea lor neîncetată şi infinită.

O parte din familiile triburilor în pelerinaj rămaseră în canoele lor, ce păreau că se leagănă între două hăuri de lumină sau că se joacă tăcute printre valurile încreţite tivite de o spumă strălucitoare, ca tăiată în cristal fin. Alte familii se instalară pe uscat şi se ospătau în adăposturile largi formate de rădăcinile proeminente ale arborilor numiţi de inideni *bambas*. Alţii improvizaseră barăci legînd *guadua* de trunchiurile unor copaci ciudaţi, le acoperiseră cu crengi, iar mulţi îşi fixaseră hamacele sub baldachinele înflorite ale plantelor agăţătoare a căror suavă legănare chema somnul. Indianul sălbatic, sub

un coviltir de scoarţă de *huamaga* [1] întins sub cerul liber, dormea lîngă sulița sa de *chonta* înfiptă în pămînt, lîngă arcul său şi lîngă tolba cu săgeţi aşezate cu grijă la căpătîi. La uşa fiecărei barăci ardea un foc la care fierbeau bucatele aduse de harnicele femei, iar lumina flăcărilor, amestecată cu cea a lunii, se întindea peste ape şi reverbera în imensa şi bogata vegetaţie de pe ambele maluri. Pretutindeni în tabără se auzeau voci aprinse, cîntece, rîsete, plînsetul copiilor, trosnetul şi sfîrîitul trunchiurilor verzi puse pe foc.

Tînărul Orozco hotărî să-şi petreacă noaptea în canoea sa, pe care o legă sub un arbore *lechero*, într-un loc mai retras, undeva în susul taberei. De acolo putea să privească frumosul tablou al naturii, însufleţit în înaltul cerului de lună şi de stele, iar pe pămînt de simplele deşi barbarele obiceiuri ale fiilor pădurii. Bucuria sa ar fi putut fi fără margini, fiindcă în locurile acelea şi la orele nopţii muzele prietene îi inspirau pe poeţi, însă Cumandá, unica divinitate care îi încălzea inima şi îi lumina sufletul, nu apăruse, nu putuse s-o vadă, şi nici veşti nu primi de la ea, ceea ce îl întrista peste măsură.

Deşi luna îşi întorcea spre apus încîntătoarea-i faţă de perlă, somnul nu atinsese încă genele tînărului străin. Glasurile oamenilor încetaseră definitiv atît pe uscat cît şi pe apă ; se mai auzea doar ţîrîitul greierilor, monotonul orăcăit al broaştelor, ţipătul stînjenitor al bufniţei de vizuină şi geamătul surd, vag şi tremurător al vîntului printre crengi şi frunze. În ceasurile acelea cînd noaptea adîncă era sfîşiată de sunete discordante, tabloul feeric al naturii dispăruse şi misterul luă locul poeziei pe pămînt ; aceasta se urcase poate în înaltul cerului în tovărăşia aştrilor şi a norilor candizi ; sau, coborîse să se închidă în interiorul inimii lui Carlos, să se alăture şi să se împreuneze cu neliniştea sa sufletească şi cu durerea sa. De aceea, pierzînd speranţa de a-şi mai vedea iubita, îşi încredinţă gîndurile aştrilor a căror lumină scînteia în lacrimile ce i se prelingeau pe obraji.

---

[1] Asemănătoare cu cea de *jauchama*.

Focurile erau aproape stinse, numai din cînd în cînd suflul vîntului măturа cenuşa de pe vreun trunchi aprins şi făcea să strălucească jeraticul ; uneori, din el, se ridica o flacără scurtă, care dispărea imediat turtită de o mînă invizibilă ; alteori exploda în cenuşă, ca un bob de praf de puşcă, vreo insectă nefericită, ce căzuse fascinată de scînteile efemere, iar cîte-o frunză veştejită se aprindea într-o secundă sclipind ca un rubin.

Deodată, Carlos observă la stînga sa, în ciuda umbrei dese care domina desişurile, o siluetă nedesluşită ce se apropia, făcînd să foşnească, cu toate că mergea tiptil, frunzele uscate. Se opri lîngă *lechero,* ale cărui crengi acopereau canoea tînărului.

— Fratele meu, şopti ea cu voce dulce. Sări apoi în barcă vioaie ca un licurici.

Carlos nu se putu abţine şi o strînse pe Cumandá în braţe şi-o sărută pe frunte, fără să întîmpine din partea ei vreo rezistenţă. Aşezînd-o lîngă el, îi spuse :

— Iubita mea, o grea deznădejde m-a cuprins cînd ochii mei au hoinărit zadarnic căutîndu-te în mulţime. Ce s-a întîmplat cu tine ? Unde te-ai ascuns, luceafăr scump ?

— O, fratele meu alb ! răspunse ea cu voce pasionată şi tremurătoare, amărăciunea chinurilor mi-a copleşit inima. Tata se dezlănţuie ca o fiară şi vorbele lui sînt înţepătoare precum spinii, mama mă priveşte şi plînge în tăcere, iar fraţii mei nu-mi mai vorbesc deloc. M-au obligat să vin ascunsă sub desişul crengilor şi mi-au permis să scot doar un moment capul cînd treceam prin dreptul palmierilor noştri. Dar, vai, ce-am văzut ! Un lucru groaznic pe care l-aş fi pus pe seama ticălosului de *mungía,* dacă n-aş fi aflat, într-un tîrziu, că o făcuse unul din fraţii mei, cel care m-a urmărit...

— Cumandá, ceea ce-mi spui mă surprinde şi mă mîhneşte ! Ce au făcut cu palmierii ?

— I-au transformat într-o grămadă de cenuşă...

— Le-au dat foc ?

— Da, pe al meu l-au doborît flăcările, iar al tău mai este încă drept, dar e negru şi fără viaţă. Din lianele care-i înlănţuiau şi care-i uneau nu a mai rămas nici o urmă.

— Liniştește-te şi nu plînge, surioară. Ce importanţă are că un vrăjmaş ascuns a distrus simbolul care ne unea, dacă noi trăim şi ne iubim ?

— O, frate străin ! Acesta va fi viitorul nostru : nefericirea distrugătoare care-şi face deja loc în pieptul meu. Ascultă-mă ! Noi, indiencele, care iubim cu mai multă duioşie şi patimă decît femeile albe, ştim să pătrundem mai bine cauza tristeţii noastre. Şi în liniştea pădurii, auzim nişte voci care sînt poate ale duhurilor rele sau bune, şi care întotdeauna anunţă sufletul despre ceea ce i se va întîmpla în continuare. Din palmierii noştri prefăcuţi în jeratic mi s-a părut că ieşeau suspine pe care sufletul meu le-a auzit şi l-au întristat. De aceea ştiu că ne aşteaptă necazuri şi dureri. Dar tu, deşi ai să suferi, vei rămîne în picioare, iar eu...

— Cumandá, imaginaţia ta înflăcărată te face să exagerezi. Alungă aceste temeri, iubita sufletului meu, şi gîndeşte-te că, în ciuda obstacolelor pe care ar vrea să ni le pună în cale bătrînul tău tată, vom izbuti să ne unim şi vom fi fericiţi. Dragostea noastră este neprihănită şi intenţiile noastre sînt curate şi nobile. Curaj, fiică a selvei ! Binecuvîntarea pe care tatăl meu ne-o va dărui va fi o chezăşie sigură pentru fericirea noastră.

Carlos se străduia să-i spună fetei cuvinte care să o însufleţească şi să o îmbărbăteze, dar simţea ca şi ea că în sufletul său se adunau nori grei prevestitori ai furtunii pe care abia încerca s-o îndepărteze. Prezenţa mult dorită a tinerei băştinaşe — mister al bietei inimi omeneşti ! — îi aduse explicarea chinului ascuns care-l stăpînise toată ziua ; i se părea că are alături cadavrul fericirii sale visate şi, în acelaşi timp, pe singura femeie ce-i inspirase o dragoste adevărată şi-i adusese fericirea ce iarăşi şi-o închipuia pierdută.

Cumandá rămase tăcută, privind cu o duioşie de nedescris, ca fermecată, chipul iubitului ei scăldat de o palidă rază de lună. Îi luă mîinile într-ale ei şi i le dezmierdă uşor. Carlos amuţi şi el, căutînd în minte un gînd în stare să-şi poată înşela chinul propriu şi pe cel al iubitei ; însă nefericitul se afla în starea aceea cînd gîndurile liniştitoare se ascund în faţa oricărei silinţe, iar

mintea omului devine o cremene care nu scoate scîntei oricît de mult ar lovi-o amnarul. E ciudat că tocmai atunci cînd simţurile sînt mai ascuţite, gîndirea amorţeşte.

Cumandá rupse în sfîrşit tăcerea şi îl întrebă cu o candoare infantilă :

— La ce te gîndeşti ?

— La calea de a te face fericită, răspunse cu promptitudine tînărul.

— E greu de găsit, replică ea.

— Aceasta este datoria mea, adăugă Carlos.

— Iar eu presimt că va trebui să mor pentru tine. Asta se va întîmpla mai înainte de a-ţi îndeplini tu bunele tale intenţii. Să-mi împlinesc îndatorirea de a muri pentru tine, va fi singura mea fericire.

— De ce ai gînduri atît de triste, prevestiri atît de funeste ?

— Nu ştiu, aşa simt.

Cumandá scoase un suspin adînc şi fără să-i lase timp lui Carlos să răspundă, continuă :

— Cînd astfel de gînduri îmi dau tîrcoale mă sprijin pe iubirea pentru tine iar tristeţea-mi sporeşte pe măsură ce creşte dragostea ! Dar tu, iubitul meu, vei înceta vreodată să mă iubeşti ?

— Nu, niciodată, răspunse Orozco pe un ton aprins.

— Ai inima nobilă ca şi chipul şi nu cred că minţi. Iubirea noastră va fi veşnică.

Carlos încercă să-i răspundă fiicei junglei, dar ea nu-i lăsă răgaz şi adăugă în pripă :

— Te las. Am venit trecînd peste mari primejdii şi este o nesocotinţă să rămîn mai mult cu tine ; s-ar putea să fim pîndiţi.

Şi, ridicîndu-se în picioare, îi întinse tînărului nişte fructe :

— Acestea au fost pentru mine, dar nu am putut să le mănînc ! M-am gîndit să ţi le aduc ţie. Sînt curmale şi struguri. Adio, iubite străin !

— Adio, răspunse Carlos, stăpînit de o vie emoţie, în timp ce încîntătoarea indiancă sări pe mal cu uşurinţă şi dispăru în umbră ca o nălucă.

Tînărul se lăsă abătut pe fundul canoei şi rămase pradă tumultului gîndurilor sale care, dezlănţuite cu violenţă, îl tîrîră într-un abis fără ieşire, de neagră disperare. Ce triste presimţiri avusese Cumandá !

IX

PE LACUL CHIMANO

Cu mult înainte de ivirea zorilor, tabăra se trezi, iar triburile începură să se mişte în bărcile lor uşoare deasupra valurilor maiestuoase ale Pastazei.

La puţin timp, luna, ruşinată că s-a lăsat surprinsă de zi, după expresia poetică a indienilor, se ascunse sub vălurile unor nori pe care apusul îi împrăştie ca s-o primească. Soarele, înainte de a se ridica, îşi întinse mai întîi peste spaţiile eterice şi pe suprafaţa pădurilor imensa-i aureolă de lumină vaporoasă şi suavă care, lărgindu-se în raze magnifice cuprinse treptat întregul orizont. Strălucirea astrului prefăcu aureola în unde de lumină orbitoare care inundară toată firea ; iar albastrul cerului, verdeaţa pădurilor, candoarea norilor, care se tîrau peste ele, cristalul curat al rîurilor adormite şi profilul munţilor depărtaţi păreau că se înfioară de bucurie la contactul cu razele de soare dătătoare de viaţă.

Călătoria pe rîu se desfăşură rapid, ca şi în ziua anterioară. Frumoasele insule, acele nimfe îmbrăţişate şi mîngîiate pe veci de către zeii undelor, apăreau la tot pasul. Din interiorul uneia din ele scoase capul un şarpe *amarum*, care, fugind de mulţimea de canoe, se ascunse în desiş tîrîndu-se ca o enormă grindă cenuşie. Femeile şi copiii scoaseră strigăte de spaimă iar indienii dădură drumul la cîteva săgeţi care se dovediră inutile. Lăsară apoi la stînga rîul Huarumo şi la dreapta Huasuga, iar după puţin timp, pe la mijlocul după-amiezii, sosiră la gura unui canal îngust care lega Pastaza de lacul Chimano, loc unde nu se ştie dacă acesta îşi dă apele rîului sau rîul şi le depozitează pe ale sale în oglinda lacului, atît de adormite rămîneau undele care-i uneau.

Totuşi, canalul nu este navigabil decît atunci cînd puhoaiele Pastazei îl umflă şi-i dau adîncime. În zilele în care îl vizităm cu memoria, apa puţină pe care o avea nu permitea nici celei mai uşoare canoe să-l brăzdeze cu uşurinţă, astfel că cele destinate sărbătorii au trebuit să fie remorcate, cu destulă trudă, iar cele foarte grele şi de mari dimensiuni, au rămas legate la malul rîului. Indienii pinches, mai apropiaţi de Chimano, primiseră anticipat misiunea să degajeze o bună suprafaţă de pe malul lor meridional de înalta şi deasa *enea* [1], de hăţişuri şi chiar de arbori mai deşi, să pregătească materiale pentru barăcile care trebuiau să se construiască şi să ajute la remorcarea navelor. Cu tot acest ajutor, operaţiunea de debarcare a familiilor şi a alimentelor destinate zilelor petrecerii se prelungi pînă noaptea tîrziu.

În zorii zilei următoare se trezi la aceste triburi care nu se amestecau între ele şi nu se confundau, cu toate că acţionau ca un singur om, o dorinţă arzătoare de muncă. Nu s-ar exagera afirmîndu-se că forfota dintr-un furnicar ce încearcă să profite de ultimele zile de timp bun pentru a-şi aduna proviziile de iarnă este puţin lucru faţă de freamătul şi agitaţia acestor băştinaşi ocupaţi cu pregătirea ceremoniei care trebuia să înceapă abia la amiază. Primele raze ale soarelui au găsit trezită, parcă de o baghetă magică, o pitorească şi totodată ciudată mulţime de oameni, pe locul pe care în ajun nu existau decît bălării ce ascundeau cuiburile păsărilor acvatice şi prin care se tîrau reptile monstruoase alungate de prezenţa omului. Păsările îşi luară zborul odată cu venirea neaşteptaţilor oaspeţi, iar peştii se scufundară speriaţi în locurile cele mai tainice ; dar de vînător şi de pescar nu au scăpat oricît au evitat întîlnirea cu noii lor vrăjmaşi. Săgeţile şi planta *barbasco* [2] au fost folosite ca arme ; păsările străpunse cădeau de pe cele mai înalte vîrfuri ale copacilor, iar peştii, narcotizaţi cu zeama ierbii otrăvitoare, ieşeau la suprafaţa lacului, cu burţile argintate întoarse spre soare şi cu aripioarele moi. Nici greoaiele

[1] *Enea* sau *anea*, specie de papură.

[2] Varietate de plantă tropicală folosită de indieni pentru proprietăţile ei narcotice.

broaşte ţestoase nu au avut o soartă mai bună, ba dimpotrivă, au suferit cel mai mult de mîna necruţătoare a sălbaticilor care le vînau pentru carnea lor gustoasă.

Chimano se înfăţişează privirii ca o suprafaţă elipsoidală întinsă de la est spre vest, iar undele-i agitate de vînt se rostogolesc pe frumoase plaje sau se izbesc de bucăţi de roci sau de arbori seculari şi se sparg sonore şi înspumate. Sînt locuri care permit ca printr-o uşoară săritură să se ajungă de pe apă pe uscat prin cheiurile comode pe care natura le-a format din rădăcinile copacilor de la mal sau din arborii pe care povara timpului sau furia uraganului i-au obligat să se aplece peste ape. Colibele, umbrarele şi coviltirele sub formă de piramidă, primele acoperite cu frunze, cu crengi şi cu papură, iar celelalte cu ţesături meşteşugite de om sau de natură formau o linie curbă ale cărei extremităţi ajungeau aproape de lac. Partea din mijloc se întindea pînă la marginea plajei, unde începea pădurea, lăsînd degajat un mare spaţiu în chip de piaţetă largă destinată ceremoniilor, dansurilor şi jocurilor.

Un mare număr de canoe trase la mal şi împodobite cu crengi înmiresmate, flori şi pene, ce se întreceau în bogăţia şi varietatea nuanţelor erau gata să se supună vislei şi să spargă oglinzile lacului Chimano care le reproducea imaginea. O plută întrecînd dimensiunile celor obişnuite şi legată de un stîlp puternic se mişca într-o cadenţă gravă în mijlocul celorlalte bărcuţe. În centrul ei se ridica un jilţ căptuşit cu blană, al cărui spătar era format dintr-o împletitură de arcuri şi de suliţe. Marginile acelei pitoreşti plute erau festonate cu ghirlande verzi, panaşuri graţioase şi cu o infinitate de plăcuţe lucioase din carapace de broască ţestoasă şi din piei colorate de şopîrlă ; de sub acestea se desprindeau douăzeci de lănci dintr-un palmier de esenţă tare cu vîrfurile în sus, lustruite în roşu, şi de fiecare lance atîrna capul mumificat al unui duşman, care asista parcă încruntat la ospăţul teribilului războinic. De la un catarg la altul, se legănau crini albi, fructe coapte, păsări colorate şi peştişori strălucitori. Aşa arăta tronul plutitor al regelui serbării ; măreţia sa împrăştia teroare şi, fără îndoială, era demn de bătrînul şef care avea să-l ocupe.

Deşi toată lumea ştia că acesta va fi Yahuarmaqui totuşi, trebuiau să se supună unui vechi şi respectat ritual, de a-l alege din nou pe marele şef al tuturor căpeteniilor de triburi. Soarele se înălţase sus pe cer şi începea să se încline spre partea în care, pe la sfîrşitul după-amiezii, se face vizibilă precum o scurtă sprînceană luminoasă sora lui, luna, şi umbre încep să se întindă spre răsărit. Clipa alegerii marelui şef fu anunţată de sunetul tobelor şi al fluierului. Şefii de trib şi ceilalţi războinici vestiţi, împodobiţi pentru festivitate, se ridicară în picioare şi formară un cerc ; aveau pieptul, braţele şi picioarele goale, faţa pictată cu modele ciudate făcute cu vopsea roşie din *achiote* şi din sucul de *zula* de culoarea cerului, capul încununat cu penaj sau cu impunătoarea *tendema*, centura şi şorţul brodate în relief cu seminţe lucioase de copaier şi oscioare de *tayo* [1] asemănătoare unor tubuleţe din porţelan ; ca podoabe purtau şiraguri din dinţi de maimuţă şi brăţări din răchită foarte subţire, iar ca arme tolba cu săgeţi aducătoare de moarte, scutul rotund căptuşit cu piele şi o suliţă lungă. Întreaga lor ţinută dezvăluia curajul şi orgoliul sălbatic caracteristice firii lor dure.

După al doilea semnal al tobelor începură elogiile. Participanţii, unul cîte unul, se îndreptară spre Yahuarmaqui şi îi adresară cuvinte de laudă : „eşti viteaz", „eşti ca lovitura de trăsnet", „eşti un mare învingător" prin care îşi motivau alegerea ; fiecare îşi înfigea apoi suliţa în pămînt şi se întorcea la locul său. La sfîrşit o pădure din aceste arme, de care erau atîrnate cordoane şi păr de om, înconjura pe bătrînul cu mîini sîngeroase. Războinicul cel mai merituos numără voturile şi-l proclamă pe cel ales, între miile de strigăte de entuziasm şi în acordurile primitivelor instrumente ale căror prelung ecou îl reproducea pădurea. Acesta sări pe plută şi-şi ocupă locul.

Mulţimea radiind de bucurie şi împinsă de curiozitate se îmbulzea pe marginea lacului. Fiecare îşi etala cea mai frumoasă îmbrăcăminte şi cele mai strălucitoare

[1] Pasăre pe care indienii o vînează îndeosebi pe malurile riurilor.

podoabe pe care le avea, culorile cele mai vii sau amestecate în mod capricios ; totul părea o grădină în care mii de flori şi-au deschis petalele în acelaşi timp pentru a primi căldura însufleţitoare a soarelui de la amiază. Cîţiva tineri războinici îşi ţineau ridicate lăncile lor cu panaşuri filfiitoare şi cu ciucuri purpurii. Fetele se adunară în grupuri şi păreau nişte minunate lebede care au ieşit din apă să se usuce pe iarba moale. Mamele îşi ridicau drăgălaşii copii şi-i arătau şefului sărbătorii, înălţîndu-şi şi ele gîtul încărcat de mărgele ca să-l vadă mai bine ; pruncii lăsau sfîrcul rotund din care picura un dulce nectar, şi-şi îndreptau cu uimire privirile înspre acesta, sau se strîngeau speriaţi şi-şi îndesau căpşoarele în scobitura gîtului mamelor, precum puiul între penele porumbiţei.

Cîţiva indieni, ca să poată privi mai bine, s-au urcat în bărci pe care le-au înşiruit în faţa tronului bătrînului şef. Printre ei se afla şi Carlos, căutind-o cu privirea pe aceea care-l preocupa mai mult decît regele petrecerii şi decît petrecerea însăşi.

Canoele care trebuiau să ia parte la desfăşurarea ceremoniei au fost luate, în sfîrşit, în primire de către stăpînii lor, flăcăi şi fete. Flăcăii porniră singuri la mînuirea vislelor ; fecioarele, cu excepţia uneia, aveau cu ele un vîslaş, iar în purtare şi pe chip vădeau ruşine şi frică. Excepţia era Cumandá. Ea ştia să stăpînească valurile, le sfîşia cu visla ca şi cum le-ar fi spintecat înot. Canoea ei rămăsese însă goală. Toţi au observat acest lucru şi nu ştiau cum să-şi explice. De ce întîrzia să-şi ocupe locul ? Băştinaşii începură să se manifeste printr-o surdă dezaprobare.

Dar, în sfîrşit, tînăra apăru şi, dintr-un salt, îşi struni nava, care tremură ca o frunză. Toate privirile se îndreptară spre fiica lui Tongana. Cîtă frumuseţe ! Cîtă graţie ! Era fiica naturii în floare şi regina tuturor fecioarelor serbării, a căror sfială sporea în prezenţa ei. Părul moale îi cădea în bucle neglijente, iar fruntea îi era strînsă cu o panglică lată, brodată cu aripi de tăuni care străluceau ca nişte smaralde, ametiste şi rubine ; o podoabă asemănătoare era petrecută peste piept, iar

pe deasupra purta o uşoară tunică tot albă strînsă de o subţire şi flexibilă curea ; gîtul, braţele şi gleznele îi erau încolăcite de lănţişoare fermecătoare şi de şiraguri de *jaboncillos* [1] negre şi lucioase ca nişte bucăţi de mineral şi din alte seminţe colorate care, pentru fiii liberi ai selvei, sînt mai preţioase decît bijuteriile din aur şi diamante. Dar faţa îi era palidă, iar ochii şi obrajii purtau urme de lacrimi ; întreaga ei expresie trăda o tristeţe cu greu ascunsă. Se străduia, totuşi, să dea dovadă de curaj şi de demnitate, efort care făcea să-i sporească graţia. Stînd în picioare în bărcuţă şi uşor sprijinită de vîslă, tînăra aruncă pe furiş priviri disprețuitoare spre tronul bătrînului şef, la picioarele căruia trebuia să lase proaspetele şi frumoasele flori care o înconjurau.

Între timp, pe mal, tatăl încîntătoarei fete stătea de vorbă pe şoptite cu unul din fiii săi :

— Ticălosul de alb se află aici în canoea lui, nu încape nici o îndoială că el este cel care a înşelat inima sorei tale şi că ea îl iubeşte.

— Aşa este ! răspunse flăcăul. Ţi-am mai spus că i-am surprins pe amîndoi vorbind lîngă palmierii de pe malul Palorei, pe scoarţa cărora am găsit săpate, probabil de către străinul alb, nişte linii magice pe care Cumandá le-a sărutat înainte de a pleca. Am adunat crengi uscate la tulpinile palmierilor şi le-am dat foc.

— Sora ta este o netrebnică iar tu ai făcut ceea ce trebuia. Ai mai observat şi altceva ?

— Nu mai mult decît tine : la venire, cînd a zărit mormanul de cenuşă, s-a îngălbenit la faţă, a suspinat şi a izbucnit în plîns.

— Fiică nedemnă şi rea ! După aceea va plînge mult mai mult...

— Cînd dormeam pe malul lui Airocumo, la ceasul cînd luna începea să coboare şi toţi păreau morţi de-a binelea, nemişcaţi din cauza oboselii şi a somnului, Cumandá a ieşit din umbrarul nostru, s-a îndreptat pe dibuite spre canoea albului şi a vorbit cu el. Am urmărit-o şi am aşteptat mult timp cu arcul întins ca să aflu

---

[1] Fructele unui arbore, cu acelaşi nume, care face parte din familia Sapindaceelor.

ce fac şi ca să ştiu cînd să dau drumul la săgeată, dar mi s-a părut că plîngeau amîndoi şi atunci m-am stăpînit.

— Rău ai făcut !

— Nu ar fi fost păcat să pătez zilele astea sacre cu sînge de om ?

— Nu, ca să omori un duşman temut nu vei fi condamnat, nici chiar de duhurile bune, spuse bătrînul răstit.

— Atunci, nu-ţi voi pricinui nici o supărare dacă în aceste zile îl voi ucide pe străinul alb ?

— Fiule, ştii că am jurat ură veşnică albilor şi nu voi ţine seama de zilele sacre, dacă atunci voi putea să le fac vreun rău. Acest străin trebuie să moară de mîinile noastre şi aşa va muri. Dacă pentru asta va trebui să piară şi Cumandá, va pieri ! Fiica mea are ghinionul să semene prea bine cu femeile din rasa blestemată.

— Tată, spuse surprins tînărul indian, în privinţa străinului îţi promit că... ! Ah, tată, dar pe sora mea...

— Sora ta, desigur, nu se cuvine să moară de mîinile tale, dar pe alb îl vei ucide ?

— Să se abată mînia lui *mungia* asupra mea dacă nu-l ucid !

— Bine, fiule, bine, şi fii convins că fapta ta e demnă. Dar nu trebuie să te temi de răzbunarea duhurilor pădurilor că-şi văd zilele sărbătorii canoelor pătate de sînge, ci să eviţi mînia marelui şef, căci pe lîngă stăpîn al sărbătorii, este şi aliat al andoanilor. Străinul este iubit de aceştia, deci Yahuarmaqui se va supăra pe ucigaşul albului.

— Voi căuta să fiu prudent.

— Da, fiule, să nu se ştie mîna care-i va aduce moartea sau să pară totul atît de întîmplător, încît nimeni să nu îndrăznească să te acuze. Ştii numele străinului ?

— Îl cheamă Carlos, dar nu ştiu mai mult.

— Carlos, murmură bătrînul, clătinînd gînditor din cap.

Chemarea tobelor îi întrerupse. Canoele porniră şi sărbătoarea începu în chiote nestăpînite de bucurie. Fiul lui Tongana sări în bărcuţa sa şi se amestecă printre băştinaşii care se aşezaseră în faţa ambarcaţiunii lui Yahuarmaqui.

Imediat un flăcău chipeș și robust își desprinse canoea încărcată cu nenumărate arme, din grupul compact al celorlalte, și, desenînd pe luciul apei curbe elegante, ca să-și etaleze măiestria de vîslaș, se apropie de marele șef și-i spuse :

— Părinte și geniu al războiului, o, Yahuarmaqui, stăpîn al lancei care străpunge puma și al săgeții ucigașe, stăpîn a douăzeci de capete vrăjmașe și a douăzeci de chici smulse dușmanilor, ilustră căpetenie a temutului trib paloras, ascultă-mă, vin în numele războinicilor junglei pentru a-ți da în această zi solemnă tributul armelor, ca tu, la rîndu-ți, să i-l predai marelui duh bun, care ne-a salvat odinioară strămoșii de potop și de urgie. Printre ei se afla și un războinic. Fie ca aceste arme să-i fie de folos !

Și, apucîndu-le, le aruncă la picioarele bătrînului și se retrase.

Apoi se înfățișă flăcăul care-i reprezenta pe vînători. Îi adresă cam aceleași laude lui Yahuarmaqui, își motivă darul și încheie adăugînd :

— Din acele puhoaie s-a salvat și un vînător. Fie ca aceste arme de vînătoare să-i fie de folos !

Alți tineri s-au prezentat în numele pescarilor, al meșteșugarilor, al căutătorilor de aur în firele de nisip și în mîlul rîurilor, al celor care extrag ceara din palmier și laur, al bătrînilor care doresc să moară în luptă și să evite rușinea de a-i surprinde ceasul morții odihnindu-se și, în sfîrșit, al tineretului — izvor nesecat de speranțe și de vise — care năzuia să imite curajul și faptele de vitejie ale bătrînului.

Sărbătoarea se însufleți la apariția fecioarelor. Una din ele, frumos împodobită, dar sfioasă, tremurînd ca turturica atunci cînd simte uliul, fu condusă de vîslaș în fața bătrînului șef. Îi aduse ca ofrandă podoabe feminine : șiraguri din diferite semințe și dinți de animale, *huimbiaca* [1], cercei din oase de pește și brățări cu broderii în relief din aripi moarate și din capete de tăuni.

— Mare șef, spuse făcînd efortul de a-și potoli teama și sfiala, mare căpetenie, la privirea căruia dușmanii cei

[1] Un fel de pieptar de plasă.

mai cutezători tremură ca niște puișori speriați, supușii ascultă fără să poată replica, iar capetele vrăjmașilor cad precum fructele din pomii scuturați de vînt. O, Yahuarmaqui, iubit de numeroasele tale femei și respectat de toate fetele din triburi, primește aceste daruri, aceste obiecte lucrate de mîinile noastre, în numele duhului bun al pădurilor și al apelor, căruia i le închinăm.

Apoi apăru, la fel de timidă și de rușinoasă, fecioara fructelor :

— Căpetenie atotputernică, spuse, mare șef ocrotit de duhurile binefăcătoare, aceste savuroase banane, aceste pasiflore care înălțate pe vîrful celor mai înalți copaci au căpătat culoarea aurului, aceste delicioase și parfumate varietăți de struguri, aceste soiuri de pepeni, toate fructele date în pîrg, ți le oferă din mîinile mele arborii, copacii și plantele care cresc pe malurile rîurilor și în liniștea selvei. Dă-le zeului apelor și al pădurilor, ca să-i cîștigăm bunăvoința pentru familiile și triburile noastre.

Fecioarele recoltelor veniră după aceea să-și prezinte darurile, precedate de laude sincere. Bătrînul Yahuarmaqui le răspunse flăcăilor și fetelor ca un adevărat profet care primește prinosul unui popor de războinici, vînători și cultivatori, înălțînd de fiecare dată mîinile deasupra capului și apoi, în semn de acceptare și de mulțumire, împreunîndu-le în dreptul inimii. În tot acest timp, buzele sale nu schițară nici un zîmbet, iar pentru încîntătoarele fete nu avu nici măcar o privire caldă și mîngîietoare ; era întotdeauna grav și sumbru precum un cer în furtună, nedezmințindu-și niciodată caracterul. Inima îi tresălta de bucurie, dar trebuia să și-o stăpînească. Va reuși oare cineva să facă să strălucească diamantul învelit într-un strat de argilă ? Sau o rază de soare să străpungă zidul de piatră al unei temnițe ?

Mulțimea căuta cu nerăbdare canoea tinerei fecioare ce se lăsa așteptată ; indigenii erau obișnuiți să vadă neîntrerupt jocul spumei lăsată de șirul bărcilor în defilare. La acești oameni exprimarea unei dorințe era urmată imediat de îndeplinirea ei. A vroi însemna a acționa, a cere însemna a avea dreptul incontestabil de

a primi. Nerăbdarea se citea pe toate feţele, iar Yahuarmaqui devenise mai neliniştit decît ceilalţi.

În sfîrşit apăru Cumandá purtîndu-şi singură bărcuţa ei uşoară încărcată cu flori, precum o pasăre care a stat ascunsă în frunziş şi ţîşneşte dintr-o dată ca o săgeată în văzduh şi care, cu o precizie uimitoare, desenează spirale într-o suită de figuri graţioase bătînd ritmic din aripile-i roşii-violet, rotindu-şi în acelaşi timp penajul bifurcat al cozii. O asemenea fantastică şi încîntătoare apariţie ar fi uimit natura însăşi şi chiar vechile civilizaţii din Europa şi Asia ca şi pe făuritorii epocii moderne. Acea tînără era mai mult decît zîna florilor, decît regina serbărilor, decît geniul lacului, întruchipa o rază de soare căzută pe valuri, prefăcută într-o fiinţă magică, divină, ce atrăgea toate privirile, aprindea toate inimile şi inspira adoraţie tuturor muritorilor. Mulţimii îi scăpă un strigăt de surpriză şi de încîntare dar amuţi imediat pentru a contempla minunea care se mişca pe valuri. Yahuarmaqui rămase neclintit, doar pe fruntea lui netedă trecu o umbră, dovedind emoţia lăuntrică simţită în prezenţa şi în faţa mişcărilor magnetice ale fecioarei florilor. Fata se apropie de bătrîn, se opri o clipă ca să-şi tragă răsuflarea precipitată de efortul mînuirii vîslei, de care se sprijinea cu mîna stîngă într-un gest trufaş şi dispreţuitor ; cu dreapta încerca să-şi netezească şuviţele mătăsoase de păr răvăşite de brizele lui Chimano sau, apăsîndu-şi-o pe sînii ce-i tresăltau ritmic, încerca să-şi potolească inima neliniştită.

— Mare şef al tribului paloras, spuse ea cu o voce melodioasă, dar fermă. Venerabil bătrîn pe care bunul Dumnezeu l-a pus în acest strălucitor loc ca să-l reprezinte la sărbătoarea din această zi, ascult-o pe fiica junglei ce îndrăzneşte să apară în faţa ta : florile înalţilor copaci, cele ale plantelor care trăiesc parazitar lipite de trunchiuri, cele ale plantelor agăţătoare care formează leagăne sau urcă să încununeze pe cei mai drepţi palmieri sau cele care îi leagă şi îi unesc cu inele şi noduri de dragoste, simbol al destinului inimilor înlănţuite, florile care abia îşi înalţă capul din pulberea pămîntului, florile care trăiesc în aer şi cele care plutesc pe apele

adormite, toate florile pădurilor, rîurilor, lagunelor şi munţilor m-au ales ca să ţi le ofer ţie. Priveşte-le ; sînt frumoase ca şi copilăria, proaspete ca speranţa din pieptul îndrăgostitului, parfumate precum suflarea duhurilor bune. Primeşte-le, Yahuarmaqui, primeşte-le cu plăcere la picioarele tale, alături de toate celelalte.

Cumandá aruncă spre jilţul bătrînului războinic o ploaie de *amancayos* [1], de flori de salcîm, de trandafiri, de orhidee şi de încă o infinitate de alte flori delicate şi fără nume care îmbogăţesc pădurile transandine.

De pretutindeni răsunară strigăte. Tobele şi surlele amplificară entuziasmul general iar bărcile curioşilor, ca mînate de un vînt din senin, înaintară spre canoea fermecătoarei fecioare. Toţi vroiau s-o vadă de aproape şi s-o audă. Toţi vroiau să-i simtă parfumul şi să se bucure de lumina care strălucea în jurul ei. Mulţi se zbăteau să culeagă frunzele şi bobocii florilor care pluteau pe valuri, scăpaţi din mîinile Cumandei, şi-şi disputau cu tenacitate scumpele trofee, pe care le duceau apoi la buze sau le ascundeau la piept.

Carlos era unul dintre ei şi de zeci de ori se aflase în primejdia de a se scufunda, pentru că, în frenezia de a pune stăpînire pe cîteva petale ce alunecau răvăşite de spumă, uita vîsla, restabilindu-şi cu greu echilibrul. Dar, dintr-o dată, canoea lui fu izbită, aparent întîmplător, de cea a unui indian care, încercînd să şi-o redreseze pe a sa cu ajutorul vîslei, lovi în traiectoria ei atît de puternic capul tînărului Orozco încît acesta aruncat în apă se scufundă ca o piatră. Mulţi n-au observat întîmplarea, dar în pieptul bătrînului Tongana hohoti satisfacţia. Unii aşteptară ca străinul să apară la suprafaţă ; însă cei din Andoas se aruncară de pe mal înotînd rapid ca să-l salveze. Bunele lor intenţii ar fi putut rămîne inutile. Cumandá, care văzuse totul, se îndreptă ca o săgeată în canoea ei spre locul în care agitaţia apelor arăta unde-i dispăruse iubitul ; sări fără şovăire în apă făcîndu-se nevăzută. Un strigăt de uimire şi de spaimă ţîşni din toate piepturile. Chipurile deveniră livide. Din-

[1] Plantă care face parte din familia narciselor, cu frumoase flori galbene.

tre femei unele se retraseră îngrozite, iar altele îşi pierdură cunoştinţa. Nimeni nu-şi putea închipui că fata se simţea în valuri în elementul ei şi o vedeau pierită sau în mare primejdie. Uimirea lor se transformă în stupoare cînd îşi dădură seama că-şi riscase viaţa pentru un străin. Un minut mai tîrziu şi apa se agită, se roti, iar valurile şi vîrtejurile se succedară cu rapiditate ca şi cum ar fi fost propulsate din interior, apoi izbite de canoe se muiară şi muriră risipite pe nisipul de pe mal. Dintre ele apăru Cumandá susţinîndu-l pe Carlos. Tînărul respiră cu nesaţ, privirea sa căuta salvatorul, şi cînd întîlni chipul iubit, încercă plin de speranţă şi cu forţe sporite să înoate spre mal. Ajunseră amîndoi în acelaşi timp ca două păsări de apă care, păcălind vînătorul, s-au scufundat într-un loc pentru a ieşi, pe neaşteptate, triumfătoare şi mulţumite, în alt loc.

Unii aplaudară ca la spectacol, alţii clevetiră, iar mulţi se închiseră în tăcere dovedind circumspecţie sau dezaprobare. Neclintit în mînia sa, Tongana exclamă :

— În numele duhurilor lacului ! Fecioara serbării s-a lăsat atinsă de un bărbat deci trebuie să fie pedepsită. Mare trib al Palorei, viteze triburi din Copataza, Conambi şi Lliquino, toate nobile triburi înrudite şi aliate care aniversaţi sărbătoarea canoelor pe acest loc binecuvîntat, uitaţi că aceasta este fiica mea, v-o dau. Luaţi-o, sacrificaţi-o împreună cu străinul alb care a îndrăznit să se arate printre noi în această zi consacrată divinităţilor noastre. Răzbunaţi insulta adusă spiritelor binefăcătoare ! Nu lăsaţi să iasă victorios blestematul *mungia* din cauza unei copile nesocotite şi fără minte şi a unui alb pervertit ! Fii ai junglei, faceţi-vă datoria !

Pornirea de mînie a bătrînului produse printre indieni atitudini diferite : unii o aprobară considerînd-o însăşi vocea zeilor milostivi, şi-i priviră cu intenţii crunte pe cei doi tineri, alţii şovăiră între îndatorirea sacră şi simpatia faţă de ei, iar cei mai mulţi îi considerară nevinovaţi, condamnînd gestul provocator al fiului lui Tongana. Femeile, pe care viaţa în sălbăticie nu le făcuse insensibile, tremurau de frica pedepsei ce-i aştepta pe fecioară şi pe frumosul alb şi abia îşi ascundeau în tăcere lacrimile. Cumandá, în picioare, în mijlocul tovarăşe-

lor ei, cu privirea în pămînt şi cu braţele încrucişate, se arăta indiferentă faţă de cei din jur gîndindu-se doar la fiinţa iubită. Tînărul, înconjurat de prietenii săi din Andoas, uitînd complet de sine, se temea pentru Cumandá.

— Venerabile bătrîn, spuse adresîndu-se neînduplecatului Tongana, ascultă-l şi pe străinul care va împărtăşi aceeaşi soartă cu fiica ta. O faptă bună ca aceea a Cumandei nu poate fi considerată o mîrşăvie. Şi teme-te că bunul Dumnezeu şi spiritele binefăcătoare pe care le-ai invocat nu-ţi vor ierta c-o răsplăteşti curmîndu-i viaţa ! Dar dacă fraţii tăi, cei din nobilele şi vitezele triburi aflate aici vor o victimă ca să-şi potolească setea de răzbunare, iată-mă. Eu trebuie să pier, fecioara florilor s-a apropiat de mine numai pentru că m-a ştiut în primejdie de moarte.

Cumandá încercă să vorbească, dar cuvintele ei fură înăbuşite de glasuri, bătăi din palme, scuturi izbite şi chiar de tobele care răsunară puternic, încît fecioara trebui să rămînă tăcută.

— Să moară albul ! se auzea dintr-o parte.

— Trăiască albul ! răsuna dintr-alta.

— Sîngele lor, spiritelor lacului !

— Să nu moară nimeni !

— Dreptate, pedeapsă ! Linişte ! Să hotărască marele şef !

— Să vină marea căpetenie ! Să vină şi să hotărască !

Yahuarmaqui sări de pe pluta sa, se apropie de ei, îşi ridică sulita cerînd ascultare : liniştea se instală peste tot.

Toate privirile se îndreptară spre el. Toţi aşteptau cu sufletul la gură hotărîrea pe care buzele sale trebuiau să o rostească şi care era de nestrămutat. Le va dărui viaţa ? Îi va condamna ? Femeilor le tremurau lacrimile în gene precum roua pe frunzele fragede. Plînsul inimilor sau suspinul ieşit ca o dulce alinare tremurau pe buzele întredeschise. Cumandá şi Carlos se priviră cu o infinită durere şi nelinişte.

Pînă la urmă bătrînul înţelept rosti :

— Viteji fii ai junglei, fraţi ai mei şi tu puternice Tongana, simţul dreptăţii vă face să judecaţi cu pripeală

o întîmplare la care trebuie să ne gîndim bine. Eu — și prin mine vorbesc în această zi sfîntă spiritele lacului și ale pădurilor — vă cer ca înainte de a lua vreo hotărîre să continuăm sărbătoarea în timpul căreia să nu se verse nici o picătură de sînge, să nu curgă lacrimi, să nu se audă plînsete și gemete. Tinerii să se bucure cu toții, să cînte și să rîdă, iar bătrînii să încerce să-i imite. Nimeni nu a venit la sărbătoarea proslăvirii geniilor bune ca să se întristeze și să plîngă !

Un ropot de aplauze își purtă ecoul pe deasupra apelor și pădurilor. Cei care cu puțin timp înainte cereau pedepsirea lui Carlos și a Cumandei, aplaudară și ei. Acesta este întotdeauna răspunsul la cuvintele celui puternic ! Oamenii sînt pretutindeni la fel. Doar Tongana se supuse cu îndărătnicie, își lăsă capul în piept și se retrase întărîtat, ca un cîine împiedicat să muște.

Triburile jibaros și záparos nu se mai gîndeau decît să se pregătească pentru sărbătoarea din seara care se apropia.

X

NOAPTEA SĂRBĂTORII

Regina stelelor, pe care băștinașii o primesc cu o afecțiune filială, își anunță apariția întinzînd peste munții îndepărtați și peste coroanele celor mai înalți arbori un văl de lumină palidă, făcînd să strălucească la orizont printre nori aureola-i de argint. Toți o așteptau ca și cum ar fi trebuit să prezideze sărbătoarea nocturnă, împărțind onoarea cu bătrînul șef al triburilor paloras. Cîtă măreție în strălucirea ei, înconjurată pe imensitatea cerului de milioanele de stele, față de deșarta vanitate a bietului sălbatic stăpîn între barbarii dintr-un colț de junglă !

Un cor numeros de fete trebuia să salute printr-un imn de slavă sfînt, nostalgică moștenire, poate, de pe timpul incașilor, astrul cu tristă frumusețe, atît de îndrăgit de sufletele sensibile și pasionate.

Odată cu lumina care creştea în zare şi-şi cernea razele într-o inefabilă splendoare, între cer şi masa de umbre a copacilor se ivi şi discul galben al lunii şi un cor de voci suave răsună dulce şi sfîşietor de trist. Părea concertul păsărilor, al pîrîiaşelor, al boarei de vînt care geme, exprimînd cele mai mîngîietoare şi nevinovate pasiuni ale inimilor feciorelnice copleşite de amintirea fericirii pierdute, resemnate şi supuse în faţa prezentului şi temătoare, în faţa viitorului. Cînd corul tăcea, liniştea era întreruptă de vocea solitară a Cumandei, ale cărei vibraţii dezvăluiau furtuna dezlănţuită în cele mai intime colţuri ale pieptului ei, sfîşiindu-l.

Nefericită fecioară ! Acest imn de slavă închinat lunii putea deveni propriu-i bocet ! Cine ştie care va fi sentinţa neînduplecatului bătrîn cu mîini sîngeroase ! Ce se va întîmpla cu ea şi cu iubitul ei, tînărul străin ! Yahuarmaqui îi va ierta oare ?

Nu se stinseseră încă vocile corului, cînd astrul, desprins complet de linia orizontului, îşi desfăcu razele blînde deasupra spaţiilor infinite, sprijinit de piedestalul capricios al norilor ce pînă atunci îi fuseseră coroană argintie.

Locul căpătă dintr-o dată un aspect feeric şi uluitor : fîşii de scoarţă de palmier îmbibate cu ulei din rădăcină de copal ardeau în mijlocul canoelor cu flăcări mari şi vii ; după ce porniră toate în acelaşi timp, mînuite de vîslaşi dibaci, să facă înconjurul lacului într-o ordonată procesiune, lăsînd în urma lor acordurile imnurilor de luptă ale războinicilor, se desprinseră într-un evantai cu multiple braţe care se încrucişară mai întîi într-un ritm lent apoi se întrepătrunseră cu o repeziciune uimitoare formînd pe luciul lacului fantastice desene.

În vîrtejul defilării torţele se aprindeau din ce în ce mai tare şi, aidoma unor şerpi de foc, gemeau şi sfîrîiau, iar imaginea lor multiplicată în infinitele unde ale apelor agitate şi confundată cu milioanele de fragmente de lună părea că se mişcă, tremură, sare, se izbeşte, se scufundă şi reapare dintr-un abis de flăcări şi scîntei acoperit de infinitul cerului înstelat. Efemer, dar sublim tablou, nicicînd văzut la serbările popoarelor civilizate !

Un cer de stele în adîncul apelor ; un curcubeu pe bolta înstelată !

Obosiţi şi acoperiţi de sudoare, vîslaşii traseră canoele la mal. Pe uscat, femeile se grăbeau să-i întîmpine cu dragoste, să le şteargă frunţile, în timp ce le şopteau cuvinte de admiraţie şi le dădeau să bea *chicha* [1] din manioc cu suc aromat de ananas şi de portocale în coji de nuci de cocos.

Între timp, în mijlocul taberei se ridicase o imensă piramidă de buşteni, crengi uscate şi papură. Yahuarmaqui luă o torţă şi o aprinse ; îl urmară, după rang, şefii celorlalte triburi şi, cuprins de flăcări din mai multe părţi, mormanul de uscături deveni o pălălaie care, pe o mare distanţă, lumina lacul şi pădurea.

Buştenii mistuiţi de vîlvătăi gemeau iar limbile de foc bătute de vînt se întindeau mugind furioase ; unele bucăţi se lansau într-un zbor rapid pentru ca să moară precum stelele căzătoare ; un potop de particule strălucitoare se împrăştia în întuneric înghiţite în vîrtejul de fum ce se deschidea într-o largă cupă de funigei, împrăştiindu-se lent în văzduh, destrămînd razele lunii şi ascunzîndu-i misterioasa-i strălucire.

Rugul înghiţea darurile care la ceremoniile de peste zi fuseseră aruncate la picioarele bătrînului şef. Soţiile, fetele şi flăcăii adăugau din cînd în cînd răşini, smirnă şi alte substanţe mirositoare care, mistuite în cîteva secunde de jeratic, împrospătau atmosfera cu un parfum tare.

După acest ritual, războinicii, în sunetul tobelor şi al surlelor, începură să danseze dînd ocol rugului şi intonînd cîntece barbare în care aduceau osanale triburilor junglei.

După ce cîntară, începură să mănînce cu poftă atraşi de aromele pătrunzătoare ale mîncărurilor aduse într-un continuu du-te-vino. Dezordinea însufleţită este caracteristica sărbătorilor indigenilor. Chiotele de veselie creşteau întocmai tumultului unui rîu care îşi sporeşte debitul cu apele ploilor, cu pîraiele şi torentele ce coboară

[1] Un fel de bere care se face din porumb fermentat.

de pe colnicele vecine. Licoarea fermentată de manioc şi de palmier, mult apreciată de indieni, îşi făcea efectul ; la astfel de petreceri sfînta cumpătare sfîrşeşte întotdeauna sufocată în braţele destrăbălatei beţii.

În coliba lor, Tongana şi fiul său, cel care încercase să-l omoare pe Carlos, vorbeau în taină. Vrăjitoarea Pona îi asculta fără să fie văzută. Bătrînul îşi trase de după ureche o pană de condor, pe care o poartă toţi indienii în chip de podoabă ; o desfăcu cu atenţie, luă o parte din praful pe care-l conţinea şi, umezindu-l cu salivă, îl băgă sub unghia policarului drept al fiului său.

— Cînd ai să-i dai să bea, îi spuse pe şoptite, să ai grijă să-ţi moi unghia în băutură. Dacă a scăpat de la înec, de praful acesta nu va mai scăpa.

Tînărul Orozco, însoţit de cîţiva indieni din Andoas care nu luau parte la petrecere, şi purtînd în sine greaua povară a suferinţei şi a grijei faţă de soarta fetei, îşi făcea cu greu loc prin mulţime. Deodată, din spate, cineva îi atinse uşor umărul.

— Cine eşti ? Ce vrei ? întrebă întorcîndu-se abătut.

— Sînt eu, fiul lui Tongana. De ce nu te distrezi, fratele meu ? îi răspunse acesta pe un ton binevoitor.

— Pentru că sărbătoarea este a voastră.

— Frate, sărbătoarea este a tuturor, dar cred că eşti trist din cauza celor întîmplate. O, străine, ascultă-mă, inima-mi este cuprinsă de părere de rău, căci fără să vreau ţi-am pricinuit necazuri şi am pus în primejdie viaţa ta şi pe cea a sorei mele. Nici unul din voi nu sînteţi vinovaţi şi nu vreau ca în sufletul vostru să-şi găsească loc supărarea. Voi fi prietenul tău şi atunci sora mea mă va ierta. Vino, lasă-te condus de mine.

Surprins, Carlos se lăsă dus de mînă la uşa colibei bătrînului cu tîmple de argint. Tînărul indian umplu o nucă de cocos cu *chicha* de manioc, şi-şi ţinu policarul în ea pînă se diluă îngrozitoarea otravă ascunsă sub unghie.

— Frate străin, spuse ducînd mîna lui Carlos la inima sa în semn de afecţiune, ascultă-mă, îţi ofer în faţa focului care mistuie ofrandele noastre, prietenia mea. Vom fi precum liana şi arborele care în îmbrăţişarea lor

par unul singur ; cine va face rău unuia va face şi celuilalt ; tolba mea de săgeţi şi arcul vor fi şi ale tale, iar eu voi folosi armele tale ca pe ale mele. Şi pentru că aşa cum bănuiam ai semănat dragoste în inima Cumandei, vom fi cu adevărat fraţi. Ei, acum bea această licoare a jurămîntului de prietenie, bea pînă la ultima picătură.

Deşi în mintea lui Carlos uimirea crescu, totuşi, pentru că în inima sa curată nu se instalase niciodată dorinţa de înşelăciune şi nici nu putea să creadă că, sub aparenţe binevoitoare se ascunde cea mai perfidă răutate, se simţi învăluit de speranţă şi de fericire. Izbuti chiar să întrevadă posibilitatea înlăturării piedicilor din calea unirii sale cu iubita sa Cumandá.

— Generosule tînăr, îi răspunse indianului, cuvintele tale mi-au făcut un mare bine. Slăvit fie cerul, care a coborît minunata rouă să răcorească şi să dea viaţă unei flori arse de soare în nisipul pustiului. Ascultă, respectarea unui jurămînt este pentru creştinul alb mult mai sfîntă decît pentru indianul păgîn şi eu îţi jur că nu te vei căi sau regreta şi nici nu vei fi nevoit să spargi vasul din nucă de cocos din care vom bea licoarea prieteniei veşnice. Să fim deci prieteni şi fraţi !

Carlos ridică nuca de cocos şi şi-o apropie de buze ; tiptil moartea urma să se aştearnă necruţătoare ; la un pas de el indianul rînjea cu răutate. Dar, într-o fulgerare de-o clipă, vasul îi fu smuls din mînă şi din umbra copacilor se desprinse ca o nălucă frumoasa siluetă a fetei.

— Vreau să mă leg şi eu cu voi prin jurămîntul prieteniei, spuse Cumandá. Şi, aruncînd o privire cumplită fiului lui Tongana, adăugă : Fratele meu, nu-i aşa că e bine să beau şi eu din această licoare în care s-a muiat unghia mîinii tale ? Martori fie-mi duhurile binefăcătoare ale pădurii şi ale lacului !

Tînărul indian se întoarse înspăimîntat spre sora sa, se îngălbeni dintr-o dată, ochii i se măriră de groază iar printre buzele întredeschise nu izbuti să strecoare nici un cuvînt.

— Şi eu, continuă indianca înverşunată, şi eu vreau să fiu prietena şi sora acestui frumos şi curajos străin,

deci voi împărți cu el și cu tine această dulce și plăcută băutură. Toți trei să ne unim în pace și în armonie pentru totdeauna.

Pe chipul, în cuvintele Cumandei și în neclintirea fratelui ei, Carlos descoperi intenția ucigașă a acestuia și, în timp ce ea încerca să bea, îi aruncă vasul la pămînt exclamînd :

— Nu bea, e otravă !

— Știu, răspunse Cumandá, fratele meu ți-a vrut moartea iar eu am ajuns la timp ca să-l împiedic. Ei te urăsc din cauza mea, deci mie mi se cuvine licoarea ucigașă. De ce să fii tu pedepsit ? De ce să mori tu din pricina mea ? Te voi apăra murind pentru tine.

Cîțiva curioși, simțind că se petrec lucruri neobișnuite se apropiară. Fiul lui Tongana se făcu nevăzut. Din prudență, cei doi îndrăgostiți se despărțiră și Carlos își dădu seama cît de mare era primejdia la care se expunea rămînînd printre barbari și-și aduse aminte de neliniștea și de tristețea cu care-i primise tatăl său intenția de a participa la sărbătoarea canoelor. Ar fi vrut să se întoarcă imediat acasă odată cu prietenii săi din Andoas care încercau să-l convingă de necesitatea acestui lucru, dar soarta Cumandei îl preocupa acum mai mult decît înainte, căci, odată descoperită iubirea pentru el, nefericita își atrăsese ura înverșunată a tatălui și a fratelui ei. Și apoi, de cîtă generozitate și de cît curaj dăduse ea dovadă ! Cît de nerecunoscător ar fi fost dacă ar fi abandonat ființa care din dragoste pentru el își primejduia propria ei viață. Să o părăsească tocmai în clipele ei de cumpănă ?

Carlos se afla într-o mare dilemă. La Andoas îl atrăgea mai mult dragostea și respectul pentru părintele său decît necesitatea de a se feri din calea barbarilor, iar, pe de altă parte, malurile lacului Chimano îi aminteau de îndatorirea de a nu o părăsi pe Cumandá, impusă de onoare și de recunoștință. Nu se putea hotărî și asta îi dădea o mare neliniște. Le ceru andoanilor să-l lase singur ; trist și plictisit începu să hoinărească prin împrejurimile taberei care prin zgomotul și dezordinea ei îi măcina și mai mult sufletul. La lumina focului, de-acum în declin și a torțelor ce ardeau în colibe, vedea

forfota de afară, grupurile care se formau, pînă şi încăierarea dintre bărbaţi şi femei în învălmăşeala acelui ospăţ barbar. Cu greu distingea coliba bătrînului Tongana, iar cu privirea o căuta, cu dorinţă arzătoare, pe frumoasa tînără, singura fiinţă în stare să-i aducă, doar prin simpla ei apariţie, alinare sufletului său bolnav.

XI

SENTINŢA

Furia bătrînului cu tîmple de argint izbucni nestăpînită cînd îşi dădu seama că fiica sa, Cumandá, îşi manifesta făţiş afecţiunea pentru străinul pe care el îl ura atît. Întărîtat de băutură îşi spori insultele şi ameninţările, ba chiar ridică ghioaga s-o lovească şi sulița s-o străpungă. I se auzeau de departe răcnetele ca de fiară rănită :

— Ai devenit nedorită precum albii ! Te voi strivi ca pe un şarpe ! Voi face să-ţi îngheţe în vine sîngele tău blestemat ! Îl iubeşti pe străinul ticălos, dar nu-ţi dai seama că iubirea ta îi pregăteşte sfîrşitul. Vă voi doborî pe amîndoi aşa cum se doboară arborii. Ţi-ai atras răzbunarea bătrînului Tongana şi această răzbunare va fi teribilă ! Dacă vei fi a lui vei muri odată cu el ! Moartea ta va fi izbăvirea pentru mine ! De ce nu te-am omorît pînă acum ? De ce nu o fac în clipa asta ? A, ne aflăm la o serbare... şi Yahuarmaqui... şi indienii paloras... dar...

După această sîngeroasă ameninţare, inima împietrită a bătrînului născoci un năprasnic jurămînt şi, după ce aruncă blestemul asupra capului fiicei sale, tăcu.

Pona plîngea, fiii săi tremurau, copiii speriaţi se ascunseseră printre vechiturile răsturnate din încăpere. Numai Cumandá, nobilă şi trufaşă, cuprinsă de durere şi de îngrijorare, dar fără o lacrimă în ochi, îndrepta din cînd în cînd spre tatăl ei priviri reci şi sfidătoare.

— Tată, părul tău alb este respectat de fiii tăi, iar vorbele tale sînt porunci sacre pentru ei, spuse pînă la

urmă tînăra ca un singur răspuns la toate dojenile şi ameninţările lui Tongana, sînt fiica ta, poţi să-mi curmi viaţa pe care mi-ai dat-o, dar pentru mine viaţa nu mai reprezintă nimic. Să ucizi o fiinţă nenorocită nu înseamnă s-o pedepseşti !

Fata încercă să se retragă, dar bătrînul o opri, apucînd-o de braţ cu brutalitate. O sili să stea în picioare, în timp ce el, cu mîna dreaptă sprijinită de ghioaga sa ciuruită de dinţi de animal şi cu stînga strînsă pumn peste buzele-i pecetluite, rămase gîndind îndelung ca un ucigaş care şovăie să aplice lovitura finală.

După cîteva minute, aruncă la o parte ghioaga şi murmură ca pentru sine :

— Bine, fie ! Apoi trase un gît zdravăn de băutură, după care spuse tuturor : Veniţi cu mine ! Şi trăgînd-o după el pe Cumandá o duse în faţa bătrînului înţelept.

Yahuarmaqui, beat şi el, zăcea înconjurat de căpeteniile celorlalte triburi. Toţi pălăvrăgeau fără noimă, căci atunci cînd mintea doarme, gura vorbeşte : unii linguseau vitejia trecută a bătrînului, iar acesta măgulit şi-o sporea prin vorbe umflate ; alţii aminteau eroismul căpeteniilor dispărute : cîte unul făcea planuri de luptă, iar băştinaşii ceilalţi abia îngăimau cuvinte fără şir sau, căzuţi pe jos, dormeau cu frunţile pe tolbele de săgeţi somnul greoi şi amorţit al beţiei. Afară continua sunetul monoton al tobelor şi al surlelor întrerupt din cînd în cînd de rîsete, de vorbe de ocară şi înjurături, de gîlceavă, de ţipete de femei şi de plînsul ascuţit al copiilor.

Tongana fu bine primit, dar fără entuziasm. I se servi băutura de manioc pe care el o respinse uşor grăbindu-se să-i vorbească lui Yahuarmaqui :

— Frate şi prieten, nu-mi cere să beau înainte de a mă fi ascultat.

— Întotdeauna respect dorinţele fraţilor mei, cei care mi-au trimis soli cu diademe galbene, răspunse şeful. Ce doreşti de la mine, Tongana ? Vorbeşte-mi deschis.

— Tu eşti marele şef al serbării canoelor şi trimis al bunului Dumnezeu şi al duhurilor binefăcătoare, tu inspiri prietenilor respect iar duşmanilor teamă ! Prin-

tre prietenii tăi mă număr şi eu, care ţi l-am trimis pe fiul meu purtînd însemnele păcii şi ale fraternităţii ; l-ai primit cu bunătate şi de atunci mă socoteşti frate al tău. Şi eu te consider astfel iar pentru familia mea eşti ca un părinte. A sosit momentul în care am nevoie de ocrotirea ta : tu eşti palmierul mare iar eu sînt palmierul mic, aşa precum ţi-a spus şi feciorul meu cînd ţi-a vorbit în numele familiei Tongana. Ascultă-mă, deci, bunul meu prieten ! Cumandá este fiica mea, tu ai văzut astăzi cît de neîntrecută îi este frumuseţea şi tot astăzi i-ai admirat îndemînarea cu care mînuieşte pe crestele valurilor vîsla şi canoea. Dar sărmana tînără, îndemnată poate de răufăcătorul *mungía* a greşit şi numai datorită bunătăţii tale nu şi-a primit pedeapsa şi mai trăieşte încă. Un alb, un străin mizerabil a fermecat inima fiicei mele în care a încolţit o iubire nebună. Acest blestem, această ocară adusă familiei mele şi tuturor triburilor din răsărit va trebui răzbunată prin pedepsirea lor...

— Fratele meu, şef cu tîmple de argint şi inimă curajoasă, îl întrerupse Yahuarmaqui, zilele marii serbări nu sînt zile destinate pedepselor, ştii bine acest lucru. Vrei, cumva, ca duhurile binefăcătoare să se mînie pe noi ? Cumandá a greşit, chiar dacă iubirea este floarea tinereţii iar dragostea balsamul inimii, însă noi, pedepsind cu moartea pe o fecioară consacrată ceremoniilor de pe lac şi pe un străin, oricine ar fi el, care ne-a însoţit ca prieten, ne-am dovedi mult mai mîrşavi.

— O, frate Yahuarmaqui, marele nostru şef, cuvintele tale sînt ale unui înţelept vrăjitor iar judecata-ţi învinge ca şi ghioaga şi suliţa ta ! Dacă pedeapsa nu-i va atinge pe vinovaţi, atunci desparte-i. Sînt stăpîn pe soarta Cumandei, dar vreau să i-o hotărăşti tu de acum înainte. Tu, părinte al bravilor paloras, mi-ai spus să nu mă tem de nimic şi să nădăjduiesc totul de la tine.

— Urgia lui *mungía* să cadă asupra-mi dacă nu-mi voi ţine făgăduiala. Ce doreşti Tongana ?

— Să ne faci onoarea de a pune Cumandei brăţările de viperă verde şi centura de legămînt pentru a fi ultima din soţiile tale.

— Tongana, prietene Tongana, exclamă bucuros bătrînul şef, acum este momentul să bei pînă la ultimul

strop licoarea de manioc pe care ţi-am oferit-o cînd ai venit la mine !

După ce bău, bătrînul Tongana zise :

— Marele şef m-a ascultat iar eu m-am supus.

— Tongana, ştii că deşi am pierdut cu timpul din putere şi că nu mai pot să cutreier munţii în căutarea viperei verzi şi a preţiosului *tayo* [1], pentru a lucra brăţările şi colierele unei logodnice, în gîndul meu stăruia ideea de a o face pe Cumandá a şaptea soţie a mea. Aşteptam doar să treacă zilele sfinte pentru a-ţi vorbi de acest plan şi a-ţi prezenta darurile de căsătorie, dar se pare că ai reuşit să pătrunzi în sufletul meu şi să-mi descoperi marea taină. Sau poate ţi-a dezvăluit secretul meu nevastă-ta, vestita vrăjitoare Pona ? O voi respecta pe fecioara florilor pînă ce noaptea va înghiţi ultima bucăţică din mama lună, dar în ziua următoare Cumandá va fi nevasta mea ; bunul Dumnezeu şi duhurile binecuvîntate se vor linişti iar *mungia* va fi biruit.

— Cît de recunoscători trebuie să-ţi fim pentru cinstea pe care ne-o faci ! Fiica mea să trăiască începînd de azi la umbra ta încît străinul să nu o mai ispitească. Pe tinerele noastre fecioare ticăloşii de albi le înşală cu uşurinţă folosind mierea linguşelii.

— De nimic să nu te temi de-acum înainte, Tongana, albul se va cutremura cînd va auzi numele războinicului cu mîini sîngeroase.

— Vino Cumandá, spuse atunci Tongana, să-l cunoşti pe stăpînul şi pe ocrotitorul tău.

Tînăra cu capul lăsat în pămînt stătea tăcută în spatele tatălui ei, ascultînd indignată cum i se hotăra soarta. Bătrînul cu tîmple de argint o apucă de mînă şi, silind-o să înainteze cîţiva paşi, îi zise :

— Fata mea, marele şef al tuturor triburilor, Yahuarmaqui, a avut bunăvoinţa să-mi asculte cuvintele şi să păstreze ecoul lor în sufletul său. Vei fi, deci, soţia lui şi, începînd de astăzi, chiar înainte de a-ţi pune centura de căsătorie şi brăţările din piele de viperă verde, vei trăi sub protecţia lui şi vei face parte din familia sa ; îm-

[1] Specie de viperă veninoasă ce se întîlneşte pe continentul american.

preună cu celelalte neveste ale sale îi vei pregăti băutura de manioc, îi vei frige carne pentru hrană şi-i vei întinde aşternuturile pentru dormit.

Licoarea îl făcu vorbăreţ pe marele şef şi, privind chipul frumos al fetei, lăsă să-i scape de pe buze, poate pentru prima oară în viaţa sa, următoarele cuvinte tandre :

— Frumoasă fecioară a florilor, tatăl tău mi-a spus vorbe minunate care mi-au încălzit inima şi tu vei fi, începînd cu prima zi după moartea mamei lună, a şaptea soţie a marelui şef, căpetenie a triburilor paloras. Deşi nu mai sînt tînăr, mă voi strădui să-ţi fac pe plac dăruindu-ţi o frumoasă podoabă din oase de *tayo*. Dacă nu-ţi voi putea dărui una nouă, îţi voi dărui două smulse de la duşmanii mei, căci, dacă îmi este greu să vinez lighioana cu oase preţioase, îmi este foarte uşor să dobor doi duşmani şi să le smulg, odată cu viaţa, podoabele şi armele. De asemenea, îţi voi mai dărui multe şi frumoase şiraguri de *jaboncillos*, de seminţe de copal şi de dinţi de maimuţă, două cingători din pai lucrate cu aripi de tăuni, şi veşminte frumos împodobite. Cumandá, vei fi fericită, ţi-o promite Yahuarmaqui cel puternic.

Toţi cei din jur, vrăjiţi de generozitatea şefului, aşteptau ca tînăra să desprindă una din podoabele sale şi să i-o întindă în semn de acceptare şi de recunoştinţă, dar ea, deşi încă mai tremura sub impresia celor întîmplate, pălind mai mult de supărare decît de spaimă, răspunse fără şovăire :

— Bătrîn înţelept, şef al triburilor paloras şi războinic de temut, deschide, dacă vrei, inima mea şi vei vedea în ea cîtă recunoştinţă mi-ai inspirat cu frumoasele tale cuvinte şi cu generoasele tale promisiuni, dar vei mai vedea că în inima mea nu încape decît o singură iubire şi că, înaintea ta, un tînăr alb a aprins în ea văpaia pasiunii. Bunule Yahuarmaqui, nu-mi dărui bogăţii, ci lasă-mi doar libertatea să iubesc în continuare pe acest tînăr frumos şi bun ca un înger şi să-mi unesc soarta cu a lui !

Tongana gemu ca un taur rănit şi o strînse pe Cumandá de braţ, şoptindu-i :

— Acceptă sau vei muri !

Tînăra, pe care, încordarea nervoasă o făcu insensibilă la durerea fizică, continuă :

— Eu nu-mi mai aparţin, am jurat în faţa bunului Dumnezeu şi a duhurilor pădurilor că trupul, inima şi sufletul, gîndul şi toată dragostea mea vor fi doar ale străinului alb căruia doresc să-i fiu soţie. Mare şef, nu vreau să te înşel ! Ţi-am spus tot adevărul şi sper să ai îndurare faţă de mine.

Din nou mînios, bătrînul cu tîmple de argint strînse cu brutalitate braţul fiicei sale, adresîndu-i-se lui Yahuarmaqui :

— Prietene şi mare şef, ştii că toţi din familia mea îmi respectă cu sfinţenie cuvîntul. Cumandá nu a obţinut consimţămîntul meu de a fi soţia străinului şi nici nu-l va obţine vreodată, iar dacă va trece peste voinţa mea, săgeţile mele îi vor străpunge fără milă.

— Aşa să fie, replică tînăra adresîndu-se şefului, mai curînd moartea decît să nu ne mai iubim sau să nu ne ţinem promisiunea de căsătorie ! O, Yahuarmaqui, fie ca intenţia tatălui meu să se împlinească, săgeţile lui să mă străpungă, sau mai bine porunceşte tu indienilor paloras ca trupul meu să fie dat hrană peştilor iar părul meu să fie împletit într-o cingătoare pentru tine. Dar atrage-le atenţia, că dacă vîrful săgeţii va atinge inima albului sau dacă o picătură de otravă va arde mărunţaiele lui, eu, care nu pot trăi fără el şi care am jurat să fiu numai a lui, mă voi duce de bunăvoie în lumea spiritelor, iar tu îmi vei avea numai trupul ce fără viaţă va putrezi. Şef puternic, cunoşti foarte bine inima unei indigene : este impetuoasă precum torentul care vine de la munte şi nimic nu-i stă în cale ! Nu mă tem de moarte, mă tem doar de despărţirea de străinul iubit care este mai rea decît moartea.

Toţi se aşteptau ca bătrînul războinic să izbucnească furios deoarece Cumandá îi rănise orgoliul prin mărturisirea ei deschisă, dar el, fie că nu voia să se arate aspru, fie că i se părea necesar să dovedească generozitate şi măreţie în prezenţa celorlalţi şefi, — căci înaltul său prestigiu şi-l dobîndise prin multă înţelepciune — ascunzîndu-şi supărarea după un văl de indiferenţă, exclamă dojenitor :

— Nefericito, văd că ai făcut nechibzuința să-ți lași inima îmbătată de dragostea străinului și să te împotrivești dorinței marelui șef și voinței tatălui tău. Alungă-l pe alb din suflet pentru că socotindu-l mai presus de mine îl tîrăști într-o mare primejdie. Vino-ți în fire și gîndește cu judecată. Cumandá, fata mea, dacă arunci o frunză în foc, va arde, eu sînt focul, iubitul tău e frunza. Vrei ca iubitul tău să piară ?

Cuvintele bătrînului avură răsunet în inimile războinicilor. Doar femeile prin mihnirea lor mută, arătau că sînt de partea frumoasei și nefericitei Cumandá. Aceasta, neînduplecată, ridică de jos o ramură și arătînd două frunze unite prin peduncul, grăi :

— Am ascultat cu respect cuvintele tale, dar eu și cu străinul sîntem ca aceste două frunze : dacă una din ele va cădea pe jeratic, nu va putea scăpa nici cealaltă, ambele se vor face scrum.

— Așa ceva nu se va întîmpla, interveni dur bătrînul, luînd frunzele. Le voi despărți eu : pe cea mai fină și delicată o voi strînge în pumnul meu, iar pe cealaltă o voi încredința vîltorii destinului ei.

Zicînd aceasta, Yahuarmaqui despărți cele două frunze împlinind amenințarea : pe una o frecă în palma mîinii sale ferme iar pe cealaltă o aruncă disprețuitor. Cumandá se grăbi să o ridice, apoi, purtînd-o ca pe o relicvă, o duse spre inimă în timp ce minunații ei ochi negri implorară cerul.

— Văd, spuse înțeleptul războinic, adresîndu-se calm bătrînului cu tîmple de argint, văd că fiica ta nu vrea să ia în seamă promisiunile mele și nici nu se lasă condusă pe calea cea bună ; duhul rău i-a rătăcit judecata și inima. Dar voința ta și a mea sînt una ! Ceea ce simte Cumandá nu are importanță. Este a mea, indiferent de voia ei ! În ceea ce privește străinul, mîine, înainte de răsăritul soarelui, să plece spre Andoas și să nu se mai întoarcă niciodată printre noi. Astăzi eu, temuta căpetenie, îl iert și îl las să se ducă în pace, pentru că albul trăiește alături de indienii zăparos andoani și este prietenul lor, dar dacă va continua să profaneze serbările noastre, atunci trupul lui va fi dat hrană peștilor din Chimano. Tu, frate Tongana, ai grijă de fiica ta și

păstrează-i puritatea. Cînd luna nouă va urca pe bolta cerului, eu însumi îi voi pune brăţările din piele de viperă şi centura de soţie, iar ea va pregăti patul primei noastre nopţi.

Cumandá nu scoase nici o vorbă, doar lacrimile se rostogoleau pe lungile sale gene şi picurau fierbinţi pe mîna care ascundea frunza ca simbol al jurămîntului mut rostit în prezenţa teribilului şef.

Sub privirile viitorului mire, Tongana mînios, dar mulţumit, dădu pe gît dintr-o sorbitură *chicha* din nucile de cocos pline. Cumandá, încredinţată mamei şi fraţilor ei, se lăsă dusă la coliba familiei, unde în scurtă vreme se aşternu liniştea somnului.

Dar odihna mult aşteptată nu-i stăpînea pe toţi ; tînăra plîngea în tăcere iar fraţii rămaşi la uşă, de pază, se sfătuiau în şoaptă ; unul dintre ei scoase pe ascuns un arc şi o săgeată. Auzindu-i, Cumandá îşi stăpîni plînsul şi deveni atentă.

XII

FUGA

Era miezul nopţii. Din focul rămas un morman de jeratic, înăbuşit de o ramă de cenuşă şi de crengi arse pe jumătate, mai pîlpiia încă o flăcăruie gata să dispară la cea mai mică adiere a vîntului, agăţată de trunchiul din care se nutrise, mişcîndu-se tremurătoare, precum ultima suflare a vieţii unui om în agonie.

Sărbătoarea se stinse treptat odată cu focul marelui rug. Torţele mistuite de răşină lăsau doar dîre subţiri de fum urît mirositor care pătrundeau în colibe la bătaia vîntului. Luna îşi revărsa generoasă lumina peste cîmpul tăcut şi trist pe care cu două ore înainte îl însufleţiseră dansurile, cîntecele şi strigătele de bucurie ale celor douăzeci de triburi. Doar cîţiva indieni care pribegeau, clătinîndu-se în căutarea colibelor lor, precum vulturul rănit şi muribund cuibul său, păreau a fi sufletele celor ce adormiseră epuizaţi. Somnul de după

chef se aseamănă cu moartea iar indienii beţi păreau morţi cu adevărat. Doar andoanii, urmînd sfaturile părintelui Domingo, nu se pierduseră în orgii, băuseră foarte puţin şi acum dormeau liniştiţi în colibele lor depărtate de ale celorlalţi.

Unul din fiii lui Tongana ieşi din colibă pe dibuite, cercetă împrejurimile, se întoarse şi cu glas scăzut se adresă fratelui său care-l aştepta nerăbdător :

— Stă nemişcat la piciorul unui trunchi de arbore ; pare o fantomă albă, se vede bine ; săgeata mea va atinge sigur ţinta. După ce se va prăbuşi, nimeni nu va şti cine l-a omorît.

— Nu ne vor putea descoperi, am legat de săgeată pene ca ale indienilor záparos din Andoas.

— Te-ai gîndit bine, frate, acum treci la fapte. Trebuie mai întîi s-o iei la stînga, ascunzîndu-te printre copaci ; şi cînd te vei afla într-o poziţie favorabilă, întinzi arcul şi tragi invocîndu-l pe *mungia* ca să-ţi călăuzească săgeata şi să ia cu sine sufletul străinului. Ia vezi, Cumandá doarme ?

Cel întrebat intră în colibă şi se înapoie în grabă :

— Doarme. Eu plec. Tu stai aici la pîndă.

Carlos, frămîntat de gînduri, copleşit de tristeţe şi de durere şi ocolit de somn, ieşi din coliba sa pentru a-şi linişti sufletul şi a-şi răcori fruntea cu briza lacului Chimano. Încerca să străpungă întunericul nopţii cu privirea pentru a zări măcar o clipă umbra adoratei sale Cumandá. După ce află de la un záparo porunca lui Yahuarmaqui de a părăsi tabăra, obosit de povara neliniştii, îndepărtîndu-se de coliba andoanilor, se rezemă de trunchiul unui copac ale cărui crengi dese îl ascundeau de lumina trădătoare a lunii. Acolo îl descoperi fiul lui Tongana...

Cumandá, care auzise totul, îşi simţi inima cuprinsă de spaimă zbătîndu-se ca aripa unei păsări rănite de moarte. Ea ştia că dacă ar fi rămas acolo frica ar fi luat-o în stăpînire, expunînd astfel viaţa iubitului ei. Prefăcîndu-se adormită, cînd fratele ei veni să se încredinţeze de mişcarea ritmică a pieptului ei cuprins de somn adînc, aşteptă plecarea lui şi apoi reuşi să facă o deschidere în peretele colibei, pe care ar fi mascat-o la nevoie cu

trupul ei pentru a nu fi descoperită în lumina razelor lunii. Ca o viperă se strecură prin deschizătură.

Odată aflată afară, începu să se întrebe cu înfrigurare unde se afla Carlos şi unde era trunchiul de arbore de care stătea sprijinit şi de care-l va ţintui săgeata ucigaşă. Se ridică o clipă în picioare, aruncînd priviri repezi şi neliniştite în toate părţile. Ştia că ceea ce face este foarte primejdios, dar nu avea de ales, trebuia să ajungă la timp şi să preîntîmpine lovitura perfidă. Bătăile inimii nefericitei fete erau din ce în ce mai puternice, şi le potoli apăsîndu-şi pieptul cu ambele mîini, îşi alungă senzaţia de sufocare pricinuită de emoţie trăgînd puternic pe nări aerul proaspăt al pădurii. În sfîrşit, izbuti să zărească în umbră, sub un arbore stufos, conturul unei siluete. Îl recunoscu pe Carlos. În acelaşi timp din partea stîngă, ocolind tufişurile într-un larg semicerc, se furişa un indian care, în chip de vînător, îşi pîndea victima lipsită de apărare.

Cumandá şi-l închipui cu măruntaiele sfîrtecate de săgeata ucigaşă, cu sîngele cald şiroindu-i de-a lungul mîinilor şi picioarelor, cu întregul trup învăluit în convulsiile morţii ; simţi că i se taie picioarele, se împiedică, fu gata să sloboadă un strigăt. Dar gîndul că starea ei de slăbiciune ar putea fi pentru el o inevitabilă sentinţă la moarte, o făcu să-şi recapete curajul, impetuozitatea iubirii şi temeritatea omului din selvă, reuşind să se strecoare printre tufele şi hăţişurile ce o ascundeau ochiului.

Duhul rău şi cel bun se întreceau să ajungă la neştiutorul Carlos, luptă eternă numită soartă. Vălul diafan al vieţii este, din păcate, mai devreme sau mai tîrziu, sfîşiat de aripa grea a morţii, rămînînd în urmă doar un pumn de ţărînă spulberată de vîrtejul timpului.

Cumandá, suflu de viaţă, izbuti să ajungă prima. Lui Orozco îi scăpă un strigăt de uimire.

— Taci, şopti tînăra abia trăgîndu-şi răsuflarea. Îl apucă apoi cu violenţă de braţ şi-l aplecă la pămînt, pitindu-se amîndoi printre tufişurile care înăbuşeau trunchiul copacului. Cumandá îşi desprinse la repezeală eşarfa albă încrucişată peste bust, o agăţă într-un băţ,

puse pălăria lui Carlos peste eşarfă şi o ridică în locul unde se aflase iubitul ei. Nu trecură două secunde şi un şuierat sfîşie aerul, iar ceva ca un şapte negru străpunse eşarfa oprindu-se vibrînd în trunchi.

— Vai, ce ticăloşie ! strigă fata lăsînd să cadă fantasma improvizată, alunecînd ea însăşi în braţele lui Carlos, înspăimîntată de ceea ce s-ar fi putut întîmpla dacă săgeata şi-ar fi atins ţinta vie.

Revenindu-şi, îşi îmbrăţişă tremurînd iubitul care amuţise, încă nedezmeticit sub impresia imaginilor uluitoare la care fusese martor.

Vigoarea fizică a copilei crescută în selvă învinse slăbiciunea trecătoare, iar tăria de caracter impuse voinţei hotăriri rapide ; se desprinse din braţele lui Carlos, se furişă trăgîndu-l după ea prin spatele arborelui, ca să nu fie descoperiţi pe latura dinspre tabără, şi în sfîrşit îi vorbi :

— Sîntem sortiţi pieirii, iar tu, din pricina alor mei, mai curînd decît aş fi crezut... Nu pot să-mi revin din spaimă...

— Ce-i cu tine, Cumandá ? Pentru Dumnezeu, explică-mi ce se întîmplă ! Ştiu doar că acum mi-ai salvat viaţa pentru a treia oară, ferindu-mă din calea săgeţii care s-a înfipt în trunchiul de care mă sprijineam. Fără îndoială fratele tău...

— Da, îndemnaţi de tatăl meu, fraţii mei îţi vor moartea. Acum li se adaugă şi teribilul şef al indienilor paloras.

— Ştiu, spuse Carlos cu tristeţe şi înverşunare în glas, tu ai venit tocmai cînd mă gîndeam la hotărîrea pe care va trebui s-o iau. Pătrînul nemilos vrea să ne despartă.

— Şi ce ai hotărît ?

— Deocamdată nu ştiu...

— Nu ai hotărît nimic ? Ţi-ai pierdut cumpătul şi şovăi ?

— Nu, surioară, doar că nu ştiu ce să fac.

— Nehotărîrea ta dovedeşte că sentimentele-ţi sînt schimbătoare.

— Cumandá !

— Eu, străine, nu stau pe gînduri şi-mi urmez pornirea inimii.

— Ce vrei să spui ?

— Că voi fugi cu tine.

— O, iubita mea !

— Ascultă-mă, o voce tainică pe care numai eu o aud, ca un presentiment, îmi şopteşte că sufletele noastre sînt la fel, că inimile noastre sînt surori, că în venele noastre curge acelaşi sînge şi că nu ne putem despărţi niciodată. Viaţa ta fără mine ar fi ca o mare în furtună, iar a mea pustiită. Trebuie să ne urmăm destinul şi să fugim din calea oamenilor care ne urmăresc cu ura lor. Străine, alungă-ţi teama şi încrede-te în mine. Nu voi fi încă soţia ta, căci mă tem de pedeapsa duhurilor lacului, dar nu te voi părăsi...

— Temerile mele s-au risipit şi mă simt tulburat la gîndul că fericirea visată de atîta timp va coborî şi în sufletele noastre.

— Acum simţi şi gîndeşti ca şi mine. Dragostea ţi-a limpezit gîndurile şi a dat strălucire sentimentelor tale. Îmi dau seama că aşa este. Altfel fecioara florilor ar mînia duhurile stăpîne ale serbărilor.

Cumandá îşi plecă fruntea învăluită pentru o clipă de un nor de tristeţe, precum faţa lunii de fumul pe care vulcanul Cotopaxi îl aruncă pe neaşteptate spre spaţiile cereşti.

Dar îşi scutură cu semeţie capul, ca şi cum ar fi vrut să înlăture o povară supărătoare, îşi înăbuşi un suspin şi i se adresă pe un ton energic :

— Hai, să nu pierdem timpul !

— Să mergem, repetă Carlos, şi cum pentru el nu trecu neobservat vălul de tristeţe care umbri o clipă chipul iubitei sale, adăugă : Eşti mîhnită, mărturie îţi sînt fruntea şi ochii înnouraţi. Te temi să nu superi duhurile apelor. Ei bine, aceste duhuri nu există, sînt făpturi deşarte născocite de indieni. O, fiică a lui Tongana, teme-te să săvîrşeşti fapte rele şi crede în puterea binelui, în dragostea curată, în nevinovăţia şi bunele intenţii care niciodată nu vor fi pedepsite. Să fim încredinţaţi că nu facem nimănui nici un rău şi să mergem înainte, Cumandá !

— Da, să mergem. Îţi jur că voi crede în dragostea noastră şi în tine care vei hotărî calea ce trebuie urmată. Să fugim şi să începem o viaţă nouă. Ucigaşii au pomenit de trei ori pe *mungia* şi tot de atîtea ori au greşit ţinta ; noi vom porni cu gînduri bune şi curate şi vom găsi drumul. Sper să reuşim să ne ţinem la distanţă de urmăritorii noştri. Fiii lui Tongana te cred mort, căzut la rădăcina copacului ; ei nu te vor căuta şi nici măcar nu se vor apropia de locurile acelea ca să nu dea de bănuit. Vor aştepta sosirea dimineţii ca să te descopere ceilalţi. Iar noi vom avea astfel timp să ne îndepărtăm de duşmanii noştri.

Cei doi îndrăgostiţi, strecurîndu-se mai întîi printre hăţişuri şi apoi înfundîndu-se în profunzimea pădurii, se îndreptară spre locul unde Chimano se uneşte cu Pastaza. Indienii au darul înnăscut de a se orienta printre capcanele pădurii virgine, recunoscînd locurile după semne tainice cunoscute numai de ei. Chiar dacă străbat drumurile printre umbrele nopţii, ajung întotdeauna unde-şi propun, călăuziţi parcă de o busolă magică. Cumandá, fiică a selvei, stăpînă pe sine, înainta cu paşi siguri şi hotărîţi în faţa lui Carlos. Părea că şi natura se alătură fugii lor, arborii ca nişte devotate şi iniţiate călăuze se trăgeau înapoi, îşi aplecau vîrfurile şi-şi roteau coroanele făcînd să foşnească frunzele care le şopteau cuvinte magice. Uneori se apropiau de lacul care strălucea liniştit, ca o bucată prelungită de cer căzută în mijlocul pădurii, purtînd cu sine luna, stelele şi norii ; alteori, pătrunzînd în desiş, se simţeau împresuraţi de o umbră atît de deasă încît indianca era nevoită să-şi conducă iubitul de mînă. Din timp în timp, erau întîmpinaţi de raze care-şi cerneau prin frunzişul des lumina aurită descriind pe stratul de frunze uscate forme ciudate şi conturînd în galeriile sumbre imense fantasme cu gesturi trufaşe şi maiestuoase. Drumul fu dintr-o dată oprit de o ciudată ridicătură şi fata înspăimîntată căută protecţie în braţul lui Carlos, dar, privind cu atenţie, observă un trunchi de mărime neobişnuită, învelit în mantia sa grea de plante parazite şi de muşchi, pe care au fost nevoiţi să-l ocolească cu grijă. O dată i se încurcă în picioare un şarpe negru inofensiv, iar altă dată îi

trecu prin față, cu un țipăt scurt, asemănător sunetului pe care-l scoate o foaie de hîrtie îndoită pe dinții unui pieptene, un animal negru de pradă. Ambele întîmplări erau semne rău prevestitoare pentru oamenii junglei, dar tînărul Orozco o liniști pe fiica lui Tongana, o încurajă și-și continuară drumul.

Mergeau de o oră și mai bine ; erau leoarcă de sudoare, însă, datorită robusteții lor fizice, optimismul ca și încrederea în împlinirea țelului lor sporea. Izbăviți prin fugă, le era mai utilă energia sufletească decît agilitatea picioarelor sau vigoarea plămînilor, căci trupul omenesc biruie atunci cînd slujește mari idealuri.

Vorbeau doar în răstimpuri. Cumandá dezvăluia iubitului ei etapele următoare ale evadării, lăsînd acestuia bucuria de a plănui fericirea lor viitoare după ce vor fi scăpat de pe acele barbare meleaguri. Tot ceea ce spunea fata avea răsunet în sufletul lui Carlos, prin ea vorbea glasul armonios al selvei.

— În susul Pastazei, spuse ea, ne pîndesc mari primejdii pentru că Yahuarmaqui și tribul său își vor întîlni în acel loc aliații, în schimb dacă vom coborî în josul apei nu ne vor mai urmări fiindcă se tem de triburile vrăjmașe. Aceste triburi nouă nu ne sînt dușmane, deci nu vor avea de ce să ne facă rău. Poate chiar pe malurile Pastazei sau pe ale marelui rîu, în care-și varsă apele, ne vom opri la vreo așezare care să ne dea adăpost. De acolo, cînd nu vom mai avea de ce să ne temem, vom comunica unde ne aflăm tatălui tău, de soarta căruia pe bună dreptate ești atît de îngrijorat.

— Va trece timp îndelungat pînă să-l liniștim, remarcă întristat Carlos ; prin absența mea rana pe care nefericitul meu tată o poartă în suflet se va adînci și mai mult. Dar tu ai judecat drept și planurile tale sînt cele mai bune. Navigația pe Pastaza este de durată și nu lipsită de inconveniente, dar, odată ajunși pe Amazon, vom coborî pînă la misiunea din Urarinas, sau vom urca pînă la cea din Barrancas ; în ambele locuri sînt destui albi încît să fim primiți cu bunăvoință.

— Da, prin tine chiar și cei de rasa ta mă vor primi cu dragoste și atunci le vom fi recunoscători, iar eu le voi mulțumi din tot sufletul...

Cumandá îşi întrerupse şirul vorbelor amuţind în felul naiv şi nejustificat al sălbaticilor şi, încetinindu-şi dintr-o dată paşii, îşi lăsă uşor capul pe un umăr şi cu arătătorul îşi pecetlui buzele rămînînd gînditoare. În clipele acelea ideile i se schimbară brusc, lucru obişnuit la ea. Se opri şi, întorcîndu-se cu repeziciune spre Carlos, îi spuse :

— Străine, ce ai face în cazul în care ne-ar despărţi ?

Pe tînăr, deşi nu-l surprinse întrebarea deoarece cunoştea felul neprevăzut şi spontan de a gîndi al fetei, nu găsi pe moment răspuns şi, bîlbîindu-se, spuse :

— Împrejurările m-ar sfătui, fără îndoială, să fac ceea ce-i mai bine.

— O, albule, reluă tînăra pe un ton de reproş, am ştiut eu că dragostea ta este mai puţin curajoasă şi generoasă decît a mea. Eu aşa aş proceda : mai întîi, cu viclenie şi cu dibăcie aş încerca să scap din mîinile duşmanilor şi te-aş căuta zi şi noapte prin toate ungherele pădurilor şi pe la toate cotiturile riurilor : după aceea, dacă Yahuarmaqui sau oricare alt indian jibaro sau záparo ar vrea să-mi pună brăţările din piele de viperă şi să mă conducă în patul lui, o, atunci !...

— Atunci ?

— Eu port întotdeauna la mine un praf dătător de moarte !

— Şi-l vei lua ?

— Desigur şi astfel sălbaticul va avea în locul meu un cadavru.

— Dar să ştii că nu-ţi voi fi recunoscător pentru acest sacrificiu. Ascultă-mă, Cumandá, legea mea interzice oamenilor să-şi pună capăt zilelor. Iar cei care o fac sînt consideraţi laşi şi lipsiţi de demnitate. Acelaşi lucru s-ar crede şi despre tine şi asta ar fi într-adevăr îngrozitor ! Acum, după ce ai aflat toate acestea de pe buzele mele, care nu au ştiut decît să-ţi rostească vorbe de iubire curată şi nu te-au minţit niciodată, ai mai lua otrava pe care o porţi la tine ?

Tînăra desprinse din şiragurile sale de mărgele un tub de răchită şi-l azvîrli în apă ; apoi, întorcîndu-se spre Carlos, îi spuse :

— L-am aruncat. Atunci tu ce crezi c-aş putea face ? Să mă las ucisă ?

Fiecare cuvînt, fiecare întrebare, fiecare gest al fetei îi dezvăluiau lui Orozco iubirea ei pătimaşă şi eroismul sacrificiilor ei. Tînărul era copleşit şi simţi în suflet o dragoste încă necunoscută.

— Nu trebuie să devii martiră pentru mine, spuse cu o voce tremurătoare.

Cumandá surîse melancolic şi-l privi cu duioşie. Dar situaţia de fugari nu le lăsă timp să-şi trăiască bucuria iubirii împărtăşite ; adusă la realitate de un murmur surd care străbătea monoton pînă la ei, indianca exclamă :

— Sînt semne că Pastaza este pe aproape. Vîntul nopţii prinde şoapta rîului şi o aduce pînă la noi, iar undele sale ne trimit răcoarea să ne învioreze trupurile.

Într-adevăr, susurul Pastazei se auzea mai clar şi în curînd apele-i domoale apărură coborînd cu o mişcare uniformă şi cadenţată, precum succesiunea timpului în implacabila lui scurgere spre eternitate, iar aştrii reflectaţi în ele parcă urcau de pe fundul albiei, aşa cum pe treptele generaţiilor puterea geniului străbate secolele în efortul de a dăinui.

Canoele, pe care indienii le lăsaseră ancorate la gura canalului, se legănau liniştite ca nişte frunze mari căzute din copacii de pe mal ; datorită contrastului dintre claru' de lună, umbrele pădurii şi propria lor imagine scufundată în apa de cristal, ambarcaţiunile păreau gigante.

Carlos şi Cumandá ştiau bine că indienii nu aveau grijă de bărci, ele fiind oricînd la îndemînă în selvă ; se apropiară de rîu fără teamă. Totuşi, tînăra se opri o clipă adresîndu-se iubitului ei :

— Dacă aş fi singură, nu m-aş încumeta să vin aicii noaptea.

— Ţi-ar fi frică ?

— Nu ştii că sufletele luptătorilor care au murit învinşi hoinăresc triste prin păduri şi se ascund în canoe şi în colibele părăsite ?

— Să nu crezi în astfel de lucruri, observă Carlos.

— Astăzi, datorită ţie, replică fata, nu mă mai tem de nimic.

Mai întîi dezlegară şi lăsară în voia curentului canoele asigurîndu-se pentru cazul în care li s-ar fi descoperit fuga şi acestea le-ar fi înlesnit duşmanilor urmărirea, apoi se urcară amîndoi în cea mai uşoară dintre ele, nu înainte de a o fi încărcat cu arme şi alimente, lăsîndu-se şi ei purtaţi de mişcarea moale şi ritmată a valurilor.

Canoea îndrăgostiţilor, amestecată la început printre celelalte care, lipsite de greutate şi de vislaş, alunecau la întîmplare ciocnindu-se unele de altele, încrucişîndu-se şi făcînd viraje haotice, se află pe punctul de a fi răsturnată. Carlos, agitat, păstrîndu-şi cu greu echilibrul, privea înspăimîntat la ele. Mulţimea de canoe şi plute fără stăpîn înainta pînă la urmă într-un dezordonat vălmăşag, iar bărcuţa celor doi fugari o urma îndeaproape, uşoară, căutînd întotdeauna umbra malului ; cei doi fugari, ştiind că nu sînt încă la adăpost, se temeau chiar şi de indiscreţia razelor lunii.

XIII

LUPTA NEAŞTEPTATĂ

Peste o oră urma să se crape de ziuă. Unul din indienii záparos din Andoas, care în ajun încercase să-l convingă pe Carlos să se întoarcă în satul său, ascultînd de porunca lui Yahuarmaqui, se sculă şi se duse să-l vadă pe tînăr ; se aştepta ca gîndul cel bun să-l determine pe acesta să acţioneze cu prudenţă şi să pornească la drum însoţit de cei doi băştinaşi ai săi ce urmau să plece dis-de-dimineaţă. Dar cînd să iasă dintre tufişuri i se păru că aude dinspre rîu şi din adîncul pădurii, un zgomot vag şi sec. Indienii au simţurile deosebit de ascuţite ; cu toate acestea, socoti că zgomotul venea de la animalele care se aflau departe, în căutare de fructe căzute în timpul nopţii, şi vru să se convingă, într-un fel obişnuit locuitorilor junglei răsăritene ; făcu o gaură în pămînt, băgă capul în ea cu mîinile pîlnie în dreptul

urechilor şi rămase nemişcat cîteva minute. Apoi se ridică cuprins de spaimă şi spuse cu jumătate de voce :

— Aud pas de duşman ! Anunţă tuturor vestea înfricoşătoare iar confraţii săi se grăbiră să-şi adune armele. Îl căutară neliniştiţi pe Carlos, dar renunţară ca să nu piardă timpul, sperînd că acesta va apare observînd agitaţia din triburi. Indienii záparos nici măcar nu bănuiau că cei doi îndrăgostiţi fugiseră.

Luptele dintre indieni se bazau pe surprinderea duşmanului, iar atacurile lor nocturne erau teribile. Parcurgeau leghe întregi pe uscat sau pe apă cu asemenea precauţii că nici nu se făceau simţiţi ; de multe ori se tîrau ca nişte şerpi pe lungi porţiuni de drum, sau înaintau prin apă pînă la gît, pentru a se apropia, fără să fie văzuţi, de satul pe care-şi propuneau să-l atace. Moartea şi măcelul produse de ei sînt înspăimîntătoare ; tăcerea care-i însoţeşte este prevestitoarea dezastrului ce va domni după aceea pe locul pe care îl vor pustii şi-l vor transforma în cenuşă. O invazie a acestor fiare cu chip de oameni este aici, în partea de răsărit a junglei amazonice, mai de temut decît revărsarea rîurilor, decît uraganul sau cutremurul. Familii şi chiar triburi întregi dispar în faţa furiei dezlănţuite noaptea de aceşti barbari care privesc cu voluptate incendiile, sîngele şi zvîrcolirile muribunzilor.

Cînd toţi andoanii erau înarmaţi şi pregătiţi, unul din ei se repezi spre goarna agăţată de un stîlp înalt din mijlocul taberei şi făcu să răsune impetuos semnalul de alarmă, în timp ce indianul care descoperise apropierea duşmanului necunoscut se duse să-l trezească pe Yahuarmaqui şi să-i explice din ce parte venea ameninţarea ca să intervină spre a preveni pericolul.

Pădurea se cutremură odată cu chemarea răguşită şi răsunătoare a goarnei care vestea lupta ; triburile se treziră cuprinse de spaimă iar un tumult surd ieşit din toate colibele, asemănător cu cel al unui rîu care, spărgînd digul, se prăvăleşte năvalnic şi necruţător, răspunse neaşteptatei chemări. Cei mai mulţi dintre luptători îşi luară cît ai clipi armele şi se pregătiră să se apere, dar unii, aflaţi încă sub efectul narcotizant al beţiei, răma-

seră surprinşi în poziţii groteşti, cu picioarele tremurînde, cu chicile răvăşite peste pleoapele căzute şi cu mîinile crispate în căutarea febrilă a lancei sau a arcului ce le ştiau în apropiere şi pe care nu mai reuşeau să le găsească ; mai erau şi dintre cei care încercînd cu greu să se ridice, sprijinindu-se în coate şi şoptind afurisenii se lăsau să alunece din nou pe spate răpuşi de un somn greu. Femeile mai curajoase încercau să se facă utile ajutîndu-şi bărbaţii sau îmbărbătînd pe cele mai sfioase care începuseră să plîngă. Dar toate îşi uneau efortul ca să-şi liniştească şi să-şi pună la adăpost copiii care, speriaţi de vălmăşeala premergătoare luptei, ţipau cu disperare ; era teribilă deruta în care fuseseră prinşi deopotrivă bărbaţi, femei, copii, bătrîni şi tineri luptători ce se încurcau beţi în propriile lor mişcări, se izbeau unii de alţii, se împingeau, se răsturnau, se ridicau, dădeau ordine pe care nimeni nu le lua în seamă, îşi distrugeau neîndemînateci armele, răsturnau tigvele în care-şi puseseră băutura pregătită pentru continuarea petrecerii... Dacă în clipele acelea ar fi sosit agresorii, cu siguranţă biruinţa lor ar fi fost sîngeroasă şi completă, şi probabil că n-ar mai fi rămas nici urmă din aceste triburi.

Dar nu se simţea nici o mişcare. Sunetul goarnei îi avertizase că fuseseră descoperiţi şi se opriseră. Nu mai era posibil să-şi pună în aplicare atacul prin surprindere. Dintr-o dată, cu un răcnet feroce de puma rănită, pătrunzător şi prelung, zvîcniră, ca împinşi de un resort din păienjenişul pădurii, o infinitate de capete, de vîrfuri de suliţe şi de arcuri. Era ceva asemănător cu o pădure de trunchiuri şi de crengi carbonizate, scoase în relief de oceanul de verdeaţă proliferat în jur ; la capetele acestor forme nedefinite se desluşeau ca nişte ţinte de jeratic ochi scăpărînd de ură.

Urmă asaltul indienilor jibaros asupra triburilor duşmane precum năvala unei turme de mistreţi înfometaţi asupra prăzii. Agresorii care se apropiau de colibe auziră vorbele celor care se pregăteau să se apere. Din rîndul acestora un strigăt vestea :

— Sînt din triburile moronas şi logroníos ! Iată-l pe însuşi Mayariaga !

Era vestitul şi temutul şef care îl ura pe Yahuarmaqui deoarece acesta refuzase să ia parte alături de el la războiul în care se afla angajat împotriva unor triburi de pe malurile rîurilor Morona şi Amazon. Izbutise să afle că avea să aibă loc sărbătoarea canoelor pe lacul Chimano şi că bătrînul cu mîini sîngeroase urma să fie conducătorul ei. Bău atunci infuzia de *hayhuasca*, căzu în transă trei zile şi, cînd îşi reveni, dădu asigurări că duhurile, protectorii săi, îi arătaseră că era necesar şi drept să-l caute pe şeful indienilor paloras pentru a se răzbuna fiindcă nu-l ajutase în bătălii. Adună imediat pe cei mai buni luptători din tribul său, chemă în ajutor şi pe aliaţii care i se supuseseră fără să crîcnească, socotindu-l inspirat de duhuri, şi porni la drum spre nord-est cu scopul de a ajunge pe malurile lacului Chimano în noaptea de decembrie cu lună plină. Merse cîteva zile, luptîndu-se cu capcanele selvei şi străpungînd valurile Pastazei, dar mereu ocolind cu deosebită precauţie triburile risipite pe drumul său ca să evite să fie descoperit şi să-şi compromită răzbunarea. Niciodată un războinic băştinaş nu greşeşte alegerea momentului strategic al asaltului său şi astfel Mayariaga ajunsese în noaptea stabilită în tabăra duşmanului. Faptul că-l găsise pe acesta neprevenit nu-l scuti pe agresor să folosească în prima confruntare cu indienii paloras, care fu zguduitoare şi năprasnică, o mare parte din luptătorii săi. Cei atacaţi s-au apărat cu înverşunare protejaţi de propriile colibe, din care slobozeau o ploaie de săgeţi aducătoare de moarte. Şuieratul lor se întrecea cu plesnetul sec al scuturilor lovite de ghioage şi cu trosnetul fragilelor colibe izbite de hoarda moronilor ca de valurile unui torent. Goarna ţipa continuu biciuind aerul cu suflu de ameninţare răspunzînd parcă la ocările, la scîncetele, la vaietele, la şoaptele muribunzilor şi la ultimele lor suspine. Luna se lăsă spre asfinţit ca să nu fie martora unui înspăimîntător măcel şi ca să nu-şi arunce razele în bălţi de sînge şi în lacrimi de durere.

Yahuarmaqui, auzind vocea credinciosului indian záparo şi sunetul chemării la luptă, se trezi cu greu şi îşi scutură amorţeala trupului ; în ochi îi sclipiră scîn-

teile mîniei şi ale urii. Întorcîndu-se spre andoanul care-i adusese vestea, rosti :

— Frate, dovada ta de prietenie şi de alianţă credincioasă nu le va uita niciodată bătrînul cu mîini sîngeroase. Mişelul care ne atacă, oricare ar fi el, va pieri sub loviturile mele iar tu vei primi răsplata pe care o meriţi. Ce-ţi doreşti ? Capul duşmanilor ? Armele lor ? Sau pe cele mai frumoase fete din tribul meu ?

— Eu nu vreau, răspunse indianul záparo, decît să lupt alături de tine şi să-ţi dovedesc că sînt demn de prietenia ta.

Şi amîndoi se avîntară în luptă. Statura uriaşă a bătrînului se desprindea ameninţătoare din rîndurile luptătorilor triburilor aliate. Yahuarmaqui dezlănţuit deveni o fiinţă sălbatică, ursuză, aspră şi cu privire înfricoşătoare iar tunetul din vocea sa acoperea sunetele de luptă ale goarnei. Ameninţările sale erau sentinţă de moarte, atît pentru agresor cît şi pentru cei care ar fi avut milă de acesta. El însuşi urma exemplar ordinele date. Vai de cel care s-ar fi abătut de la ele ! Aidoma torentului învolburat care se prăvale din zăgazurile rupte ale cerului, bătrînul jibaro distrugea tot ce întîlnea în calea sa. Buzduganul său, fulger de a cărui necruţătoare lovitură nu scăpa nimeni, se rostogolea ca un tăvălug peste capetele duşmanilor ; scuturile se destrămau în aşchii ; grelele lăncii zburau smulse ca nişte surcele de răchită, iar capetele desprinse fură azvîrlite departe de trupul care se zbătea încleştat în ghearele morţii. Niciodată înfăţişarea bătrînului războinic nu degajase atîta cruzime ; inima-i clocotea de ură, iar chipu-i ca o mască brăzdată de culori violente, rînjetu-i grotesc, aspra şi încîlcita chică înmuiată în sudoare şi sînge, biciuindu-i spatele şi umerii, ca pentru a-i excita şi mai mult furia, agitata-i respiraţie ca a unui cal rănit în bătălie, păreau ale lui *mungía* însuşi, teroarea băştinaşilor.

Chiar şi aliaţii lui Yahuarmaqui, care nu-l văzuseră pînă atunci în luptă, au înţeles de unde-i veneau faima şi numele. Agresorii înşişi începură să dea înapoi dînd dovadă de slăbiciune. Dar îşi reveniră imediat şi lansară un nor de săgeţi cu cozi de foc ce se înfipseră în colibe

transformînd tabăra în torțe vii ; flăcările și fumul înăbușeau strigătele femeilor și ale copiilor înspăimîntați. Incendiul și dezordinea însuflețiră curajul oamenilor lui Mayariaga. Lupta deveni mai aprigă ; o confruntare pe viață și pe moarte a unor demoni la lumina rugurilor infernului. Din cînd în cînd trupuri goale pîrjolite de flăcări sfîrîiau contorsionîndu-se în imagini apocaliptice.

Între timp, cele două căpetenii, Yahuarmaqui și Mayariaga, se căutau cu înverșunare că să-și stingă mînia în moarte. Tînărul șef al moronilor era un indian frumos, cu păr bogat și cu o statură atletică, bine clădită pe picioarele-i vînjoase. Ferocitatea instinctelor sale nu era departe de cea a adversarului. În sfîrșit se aflară față în față. Se opriră amîndoi încrucișîndu-și privirile ca niște săbii de foc. Păreau două fiare care înainte de a se arunca una asupra celeilalte se ocolesc mai întîi cu precauție, își arcuiesc spinările, își dilată nările adulmecîndu-și intențiile iar din gura strîmbată în rînjet lasă să se scurgă bale de sînge. Yahuarmaqui se hotărî primul să vorbească :

— Mîrșav *curaca* [1] eu am părăsit malurile Moronei ca să fiu drept și cinstit cu tine iar tu ai așteptat umbrele nopții ca să vii în zi de sărbătoare să mă ucizi socotindu-mă nepregătit. Ți-ai căutat moartea și o vei găsi !

— Bătrîn nedemn, răspunse Mayariaga, ai devenit fricos și în loc să lupți vorbești ca o femeie, uitînd cum s-au petrecut lucrurile ! Acum vei muri de mîna mea și dacă mai ai o fărîmă de curaj, folosește armele și nu vorba, fiindcă nu-mi place să omor pe cel care nu se apără bărbătește.

— Sălbatic limbut cu mîini amorțite, replică bătrînul, lăsînd la o parte buzduganul și apucînd cu mîna o suliță puternică, îți voi arăta cum știu să pedepsesc obrăznicia. Și, adăugă apoi în bătaie de joc, buzduganul ți-ar strivi capul iar eu îl vreau întreg, tocmai pentru că este atît de semeț !

— Suliță sau buzdugan, spuse Mayariaga, mi-e totuna pentru că nimic nu te va scăpa și în scurtă vreme te

---

[1] Șef de trib.

vei afla întins ca o iguană la picioarele mele. Apropie-te și trage, bătrîne, dar dacă greșești lovitura...

Yahuarmaqui îl întrerupse aruncîndu-se ca un fulger asupra lui biciuit de provocările sfidătoare ale acestuia. Agilitatea mișcărilor, iuțeala mînuirii armelor și siguranța poziției sale în lupta hotărîtă de judecăți rapide șterseseră numeroșii ani de pe umerii bătrînului. Sulița cu vîrfu-i ascuțit țesea în jurul dușmanului fire invizibile care urcau și coborau învăluindu-i umerii, pieptul, șoldurile și coapsele în plasa morții. Mayariaga se apără și în răstimpuri ataca simțind însă că uneori puterile îi slăbesc ametit de dansul amenințător al sălbaticului. Trupurile lor luceau de sudoare. Yahuarmaqui, cu pași de felină își încolți adversarul care fu nevoit să dea înapoi. Trupul unui jibaro rănit devenit obstacol viu în calea tînărului șef îl făcu să se împiedice și să se prăbușească. Indienii paloras scoaseră un strigăt de izbîndă în timp ce din piepturile moronilor izbucni un vaiet prelung. Bătrînul luptător se opri rostind :

— Ridică-te, Mayariaga, nu lovesc în cel căzut.

Căpetenia moronilor se ridică purtînd pe chip focul rușinii și al mîniei, abia ascunse de chica-i neagră și răvășită. Lupta reîncepu mai aprigă. Bătrînul adînc rănit în coapsă se încordă ca un arc și se aruncă apoi turbat cu o ploaie de lovituri asupra indianului descumpănit. Acesta încercă o scurtă stratagemă pentru a-și proteja capul și pieptul, dar gestul rămase în urma intenției și descoperit, desconsiderînd strigătul de avertizare sau de triumf al lui Yahuarmaqui primi în plin lovitura de trăsnet care îl nărui dintr-o suflare. Bătrînul îi puse talpa aproape de rana din care țîșnea sîngele clocotitor, îi desfăcu colierele și podoabele din oase de *tayo*, scoase de la brîu un cuțit lat și despărți trunchiul de capul pe care, înșfăcat de păr, îl ridică și-l arătă luptătorilor strigînd cu voce înspăimîntătoare :

— Iată-l pe Mayariaga, dușmanul meu !

Înfricoșat, tribul invadator rămas fără șef și urmărit de imaginea sîngeroasei răzbunări, se retrase căutînd scăpare între valurile verzi ale selvei.

XIV

SCHIMBUL

Trecuse o oră de cînd blînda lumină a dimineţii se întrecea cu flăcările palide ale incendiului. Focul, care mistuise mare parte din colibe, întinzîndu-se, cuprinse şi împrejurimile taberei ameninţînd să ia proporţii. Băştinaşii se adunară în grabă încercînd din răsputeri să oprească incendiul şi să-i şteargă urmele.

Trist spectacol ! Locul unde ieri clocotea veselia, cîntecul şi dansul astăzi hohotea de lacrimi şi se scălda în sînge. Morţii îşi cereau dreptul la odihna veşnică ; în urma lor cei rămaşi adunîndu-şi ultimele puteri pregăteau trista ceremonie a ultimului drum.

Fraţii Cumandei căzuseră în luptă, iar bătrînul Tongana fusese găsit printre resturile colibei lui Yahuarmaqui, aproape ars. Pona şi nurorile sale îşi plîngeau cu disperare morţii iubiţi, sperînd ca talismanul cu puteri magice pus pe rănile bătrînului să-l vindece în chip miraculos. Căutară apoi cu înfrigurare printre cadavrele nefericitelor fete trupul fecioarei florilor crezînd că şi ea s-a stins între săbiile necruţătoare ale flăcărilor.

Andoanii, care dăduseră dovadă în luptă de curaj şi de multă stăpînire de sine, derutînd şi umilind adesea duşmanul, erau acum uluiţi şi mînioşi de dispariţia lui Carlos.

Yahuarmaqui, sprijinit de trunchiul unui arbore de cauciuc, încerca să-şi tămăduiască rana şi înconjurat de ceilalţi şefi de trib stabilea momentul părăsirii locului unde se desfăşurase serbarea pentru că aceasta nu fusese bine primită de duhurile lacului Chimano.

— Da, spuse, fără îndoială că ofrandele voastre au fost primite cu priviri trufaşe şi cu gesturi mînioase pentru că ne-au fost trimise triburi vrăjmaşe să ne omoare. Noi am învins în luptă dreaptă pe duşmani, dar nu ne putem împotrivi duhurilor nevăzute, aşadar să ne plîngem morţii şi să-i aşezăm la locul lor alături de ceea ce au iubit mai mult în viaţă.

Puţin timp după aceea, un sol al moronilor împodobit cu *tendemas* de pene galbene şi mărgele de aceeaşi

culoare, și înarmat cu scut și suliță, străbătu tabăra și veni în fața lui Yahuarmaqui. Lovi cu sulița de două ori în scutul primitiv, duse mîna la inimă și apoi la frunte și spuse :

— Ascultă-mă, măreț stăpîn a douăzeci de tigve vrăjmașe și aliat al celor mai viteze triburi ale selvei, o, Yahuarmaqui, ascultă-mi vorbele și deschide-ți sufletul ca să le primești cum se cuvine. Triburile din zona marelui rîu și a marelui lac te-au căutat să te ucidă, iar tu le-ai biruit, te-ai năpustit asupra lor precum vulturul asupra prăzii și le-ai distrus ; nu există pe aceste meleaguri războinic mai cutezător ca tine, ai curmat viața vestitului Mayariaga și te-ai dovedit fără egal. Mîndria cred că-ți umple inima iar noi, deși deplîngem moartea căpeteniei noastre, îți stimăm brațul pentru că este viteaz. Sorții războiului au făcut să ieși învingător, să-ți revină ție gloria, iar nouă defăimarea și moartea. Dar, măreț și temut *curaca*, știm că ești generos și că niciodată nu adaugi la înfrîngere disprețul față de dușmani ; se află aici corpul nefericitului războinic pe care l-ai doborît cu îndemînarea și cu puterea ta, iar din capul său picură sînge negru. Tu te fălești cu aceasta, dar noi ne rușinăm și ne întristăm. O, vestite Yahuarmaqui, dă-ne înapoi corpul și capul lui Mayariaga și nu lăsa să fie folosite ca noi trofee rămășițele pămîntești ale celui care a fost cîndva prietenul tău.

Cuta adîncă dintre sprîncenele căpeteniei indienilor paloras se adînci mai tare iar răspunsul întîrzie. Înțeleptul Yahuarmaqui, dibaci și viclean, cumpănea întotdeauna bine vorba înainte de a fi rostită.

— Sol împodobit cu pene de culoarea aurului, grăi pînă la urmă, nesăbuitul șef al moronilor a stîrnit mînia șefului cu mîini sîngeroase și a pierit, așa cum era de așteptat. Asta să slujească drept pildă și celorlalți băștinași cînd vor mai vrea să-l provoace. Asta este soarta bietei păsări care își caută moartea între ghearele harpiei.

Bătrînul amuți din nou cîteva clipe ; priviri pline de teamă și de curiozitate îl fixară toate în același timp. Apoi, arătînd spre corpul neînsuflețit al lui Mayariaga și adresîndu-se cu răceală solului, adăugă :

— Poți să-l iei.

— Cinstit și generos bătrîn, replică indianul, îți cer nu numai trupul, dar și capul, deoarece *curaca* al nostru trebuie să meargă întreg pe ultimul său drum ; altfel, tu știi că numele său va rămîne dezonorat iar sufletu-i va hoinări fără încetare înspăimîntînd și aducînd nenorocire triburilor voastre.

— Tu, cel cu vorbe de împăciuire, reluă Yahuarmaqui, să știi că la coliba biruitorului nu vine niciodată sufletul învinsului ; așadar, eu nu am de ce mă teme și trebuie să-mi satisfac ambiția de a spori numărul tigvelor de dușmani cu mărturia curajului și a demnității mele. Cea a lui Mayariaga îmi lipsește.

— Dacă nu te îndeamnă generozitatea, insistă solul, poate te îndeamnă interesul...

— Interesul ? Pot avea un interes mai mare decît să păstrez pentru mine acest cap frumos ?

— Desigur, îți propun un schimb valoros și demn de biruitorul moronilor.

— Un schimb ?!

— Am luat o prizonieră și...

— O prizonieră ?!

— Și un prizonier. Pe față o hărăzise Mayariaga pentru sine și drept este ca ea să fie folosită pentru răscumpărarea capului său.

Pe toți îi străfulgerară aceeași idee : prizoniera putea fi Cumandá. Yahuarmaqui porunci să fie adusă, jurînd că dacă era ea, va accepta schimbul. Într-adevăr, așa era iar în urma ei se afla Carlos.

Coborînd pe apele Pastazei, la o cotitură a acesteia, de pe mal se aruncaseră în apă zece indieni jíbaros și înconjuraseră canoea. Fusese inutil să opună rezistență, să se roage sau să dea explicații ; se aflau în mîinile lui Mayariaga. Toate planurile evadării se răsturnară într-o clipită, toate speranțele se risipiră ca o pulbere în vînt, și cei doi îndrăgostiți se aflau din nou pe scena amărăciunilor și a primejdiilor, de care credeau că s-au depărtat pentru totdeauna !

Avînd capetele plecate și fruntea înroșită de rușine, tremurînd de neliniște, cu inimile prinse în cleștele unor negre presentimente și distruse de durere și deznădejde,

Cumandá şi Carlos, înconjuraţi de o mulţime de băştinaşi ce se îmbulzea să-i vadă, fură aduşi în faţa lui Yahuarmaqui. Păreri şi comentarii despre soarta ce-i aştepta pe cei doi captivi zburau din gură în gură împrăştiind ecourile blestemelor, ale urii, ale binecuvîntării sau ale milei venite mai ales din partea femeilor ; dar toate privirile cercetau cu îngrijorare chipul bătrînului şef. El, ca şi în ajun pe malul lacului, trebuia să dea sentinţa, iar verdictul său va fi implacabil şi se va executa pe loc. Însă cît de diferite erau împrejurările ! Atunci, în inima bătrînului era bucurie, acum e ură şi mînie ; atunci era înconjurat de fastul sărbătorii, acum de ruguri şi cadavre ; atunci auzea cîntece şi exclamaţii de veselie, acum vaiete de jale şi durere. Atunci totul concura spre bunătate şi înţelegere, acum totul conspira spre cruzime şi neînduplecare.

Marele şef căută mai întîi să afle unde au fost găsiţi cei doi vinovaţi şi unde se aflau ei în timpul luptei. Cei care-i însoţeau încercară să-i spună tot ceea ce ştiau. Yahuarmaqui în sfîrşit exclamă :

— Sînt deci nişte fugari. Ei nu au fost luaţi în timpul asaltului. Tu, sol purtător al culorilor păcii, accept schimbul. Ia trupul întreg al şefului tău şi fie ca sufletul său să nu hoinărească pe malurile rîurilor şi prin umbrele pădurilor. Acum poţi să te retragi, moronii sînt mulţumiţi. Eu trebuie să-mi îndrept mînia spre cei care au profanat zilele sfinte şi să-i pedepsesc spre liniştirea duhurilor binefăcătoare ale pădurilor şi ale lacului.

O arătare ce aducea mai degrabă cu un trunchi negru, diform şi fioros, tîrîndu-se ca un caiman printre picioarele celor prezenţi, izbuti să ajungă în faţă şi cu un glas hodorogit şi mieros ceru :

— Da, frate, să se facă dreptate, să fie pedepsiţi cei doi nevrednici ca să răzbunăm duhurile lacului şi să-l învingem pe răufăcătorul *mungia*.

Era vocea bătrînului Tongana, crunt şi nemilos cerînd sacrificarea propriei sale fiice ca să-şi potolească ura împotriva albilor. Pona, care-i stătea în preajmă, acum înfrîntă şi neîncrezătoare în puterea talismanului ce ar fi trebuit să-i ocrotească fiii, îi spuse :

— Tongana, ce grozăvii spui ? Dacă moare și Cumandá, ce ne mai rămîne ? Cere mai bine îndurare pentru ea !

Bătrînul drept răspuns o fulgeră cu privirea înceţoşată de ură, învîrtindu-şi neliniştit ochii de foc în orbitele aproape acoperite de pleoape fără gene.

Cumandá, străduindu-se să explice cu sinceritate şi nevinovăţie bătrînului şef motivul evadării sale, încerca disperată să obţină puţină îngăduinţă pentru străin.

— Singurii vinovaţi, zise, sînt cei care l-au urmărit pe viaţă şi pe moarte. El nu încetează să fie frate al nostru chiar dacă este alb. Adu-ţi aminte, mare *curaca* : mai întîi a fost aruncat în lacul Chimano, apoi s-a încercat să i se dea să bea licoare otrăvită şi, în sfîrşit, priveşte această eşarfă găurită de săgeata care a fost trasă spre străin ; trebuie să mai fie şi acum înfiptă în trunchiul copacului ! De trei ori l-am salvat de la moarte. Oare am făcut rău ? Nu, mare şef, datorită mie cele mai strălucite ceremonii ale serbării nu au fost pătate de sînge. Iar cînd am văzut că nu există altă cale pentru a mă salva pe mine şi pe el am ales fuga. Sufletele noastre s-au îndrăgit şi s-au unit printr-o legătură frăţească mai tare ca însăşi moartea, chiar dacă am vrea nu le-am mai putea dezlipi. Mă simt ca o liană prinsă de *gaiac*, precum braţul înfipt în umăr, precum pielea lipită de carne şi carnea de oase. Dar dacă voinţa ta cere pedeapsă, sentinţa să cadă numai asupră-mi. Porunceşte să fiu sfîrtecată iar bucăţile să fie aruncate mistreţilor din pădure sau caimanilor din Chimano. Dar de alb să nu te atingi !... Uită-te bine la el, *curaca !* Nu se aseamănă cu nici unul din fiii selvei. Şi cine ne poate asigura că nu este frate cu duhurile noastre binefăcătoare ? Iar dacă poruncești să fie ucis... Cine ştie ! O, şefule, nu risca făcînd o nedreptate cu el !

Căldura dragostei, aţiţată de primejdia ce-i ameninţa iubitul înflăcăra limbajul exaltatei fecioare... Dar Carlos, auzind-o cerînd moartea numai pentru ea, se grăbi tremurînd de emoţie, să-i vorbească şi el bătrînului :

— O, nobil *curaca*, nu-ţi pronunţa sentinţa înainte de a mă asculta ! Ai drept de viaţă şi de moarte asupra noastră. Viaţa mea nu vreau să mi-o apăr şi nici nu

regret dacă mi-aș pierde-o. Cine jelește cînd i s-au sfărimat lanțurile grele ?... Însă pe fecioara florilor cruț-o ; ea este nevinovată, nimic nu a pătat-o și a rămas neprihănită ; este curată precum lumina dimineții și mai pură decît duhurile lacurilor voastre, decît inima copiilor voștri drăgălași ; ea este un înger binecuvîntat. Tu, *curaca*, și voi ceilalți șefi ai triburilor din singurătatea junglei, respectați-o, nu vă atingeți de ea, nu stingeți acest luceafăr al cerului vostru ! Nu risipiți în van acest parfum de viață și de virtute pe care providența l-a adus printre voi ! Ce vreți să faceți cu viața Cumandei ? Am multe să vă dau în schimbul ei, dincolo de munți am bogății, toate vor fi ale voastre. La ce vă ajută răzbunarea ? Este blestemată și vă poate aduce moartea vouă înșivă. Sîngele fecioarei ar striga împotriva celor care l-au vărsat pe nedrept și ar coborî furia cerului peste capetele voastre. Însă sîngele meu nu va striga cerînd dreptate, puteți să-l faceți să curgă fără teamă. Luptători, priviți ținta spre care trebuie să vă îndreptați săgețile ! Nu șovăiți !

Rostind acestea, Carlos își sfîșie îmbrăcămintea, arătîndu-și pieptul dezgolit sub care se simțeau pulsînd violent bătăile inimii. Pasiunea se dezlănțuise frenetic.

Yahuarmaqui, nehotărît, șovăia : răzbunarea cerea aceeași soartă pentru ambele victime, dar inima sa îi dicta să facă pentru una din ele o excepție. Cumandá îl vrăjise. Cum putea trimite la moarte o atare frumusețe care așa cum stătea acolo, tremurîndă, palidă, atrăgea toate privirile fermecîndu-l chiar pe el însuși ? Dar o singură dovadă de slăbiciune și și-ar fi compromis întreaga autoritate atît în fața triburilor aliate cît și în fața luptătorilor propriului său trib. Cercetă mulțimea cu priviri neliniștite ; se opri pe unele chipuri, vrînd să descopere ce sentimente le însuflețesc, ce hotărîre așteaptă : unele exprimau mînie, altele compătimire, iar altele disperare și astfel dilema sa crescu. Încercă să deschidă gura pentru a rosti ceva, dar buzele se strînseră la loc de teama de a nu-i scăpa un cuvînt pe care să-l regrete. Ar fi dorit să se sfătuiască și cu celelalte căpetenii, demnitatea însă nu-i permitea. Întotdeauna hotărîse după bunul său plac. Trecea printr-o stare de neli-

niște necunoscută pînă atunci. Yahuarmaqui, șovăitor și lipsit de voință ! Yahuarmaqui, șeful mîndru cuprins de slăbiciune, se zbătea între dorință și datorie ! Poate oare valul să nu înece, flacăra să nu ardă, raza să nu străpungă ?! Toți îl priveau înmărmuriți, se așternu o tăcere de moarte ; se aflau față în față răzbunarea care cerea o pedeapsă neiertătoare și agonia disperării înaintea loviturii fatale. Cumandá îl privi pe Carlos cu duioșie iar acesta îi răspunse cu toată pasiunea unui suflet înflăcărat. Fiecare clipă trecută îi apropie pe nefericiți de tragicul sfîrșit ; amîndoi simțeau cum mîna înghețată a morții le atinge trupurile și cum din răsuflarea ei ucigătoare ies amenințări nedeslușite. Yahuarmaqui cu ochii privind în gol, cu părul albit căzut peste sprîncenele răzvrătite, cu buzele întredeschise, searbede ca o frunză veștedă și cu mîinile crispate pe mînerul temutului său buzdugan, se lăsă pentru o clipă pradă tulburării sale lăuntrice. Sfîșietoare luptă interioară. Peste cîteva minute, ce părură tuturor interminabile, își înălță capul scuturîndu-și-l din toropeală, atitudinea sa deveni rigidă și aspră, privirea necruțătoare, iar gestul poruncitor și categoric. Chemă la el doi arcași îndemînatici și arătînd spre fată și spre străin exclamă cu voce de tunet :

— Moarte pentru amîndoi. Arcurile se întinseră ; respirația parcă secerată se opri în piepturi, femeile își ascunseră fețele în mîini. Cei doi tineri păreau două statui de ceară. Dar dintr-o dată bătrînul *curaca* se ridică în picioare și îndepărtă cu o lovitură de ghioagă săgețile pe punctul de a țîșni ucigașe.

— Stați ! se auzi vocea sa gravă. Piepturile se relaxară într-un prelung suspin de ușurare. Stați ! repetă Yahuarmaqui. Nu se cuvine să moară amîndoi. Am jurat s-o așez pe Cumandá în rîndul nevestelor mele, am jurat să o protejez și nu vreau să se spună că jurămîntul marelui șef este vorbă în vînt. Să moară doar omul alb care a rîvnit la inima fecioarei ! Arcași, spre el ! Arcurile se întind de această dată cu amenințarea morții doar spre Carlos. Tăcerea coboară ca o aripă neagră. Dintr-o săritură însă, Cumandá se așază ocrotitoare în fața iubitului ei și cu hotărîre exclamă :

— Aceste săgeți vor pătrunde mai întîi prin trupul meu ! Yahuarmaqui deviază din nou drumul săgeților care slobozite au șuierat ca șerpii veninoși pe deasupra capului fetei purtînd în vîrfurile lor cîteva fire de păr încurcate în podoaba de pene ce-i acoperea creștetul. Bătrînul, tremurînd de mînie, porunci să fie despărțiți cei doi tineri ca să se poată executa sentința. Doi indieni jibaro se supuseră imediat poruncii șefului însă tînăra îi înfruntă pe un ton dîrz și amenințător :

— Nu mă atingeți pentru că voi abate asupra voastră mînia duhurilor lacului, iar dacă n-am să fiu auzită am să cer ajutorul lui *mungia !* Cei doi luptători se opriră și se retraseră cu teamă superstițioasă, aruncînd priviri piezișe în toate părțile. Căpetenia, clocotind de mînie. repetă porunca mai tăios :

— Despărțiți-i odată !

În agitația generală nimeni nu luă în seamă încercările unui indian záparo de a-și croi drum prin mulțime în intenția de a ajunge în preajma lui Yahuarmaqui. Întîmplarea îi veni în ajutor. Un vechi luptător îl recunoscu și suflînd în trîmbiță îi semnală prezența, în timp ce el flutură un mănunchi de pene galbene în semn de pace. La sunetul prelung al trîmbiței, mulțimea se dădu în lături făcînd loc indianului záparo să se apropie.

— Sînt sol de pace, spuse potrivit obiceiului, adresîndu-se marelui șef cu glas sfîrșit de oboseală și de emoție. Vin cu gînduri bune. Mare frate al andoanilor, nu rosti nici o vorbă și nu face nici un gest înainte de a mă asculta ca să nu faci o nedreptate.

— Vorbește, frate záparo, răspunse Yahuarmaqui cu vizibile semne de enervare, marele șef ascultă cu atenție cuvintele tale.

— Eu, continuă andoanul, am fost cel care în dimineața aceasta am ascultat la pămînt și am descoperit apropierea dușmanului, eu am făcut să răsune goarna care a alarmat tabăra, eu am alergat spre coliba ta ca să-ți alung somnul din gene și să te pregătesc de luptă, eu am luptat alături de tine pînă cînd brațul mi-a amorțit de oboseală și singura mea recompensă a fost bucuria de a-ți fi de folos refuzînd tot ce cu generozitate mi-ai oferit. M-am dovedit deci prietenul tău și la fel au făcut

şi fraţii mei, indienii záparos, care alături de tine au doborît un mare număr de duşmani. Acum îţi cerem să respecţi pactul nostru de prietenie...

— Să mă ferească duhurile lacului, întrerupse Yahuarmaqui cu ardoare, dacă am uitat că mi-am schimbat colierul din dinţi de maimuţă cu colierul solului andoanilor şi că am gustat amîndoi din băutura fraternităţii. *Curaca* nu a purtat şi nici nu va purta vreodată ruşinea necredinţei.

— Cred, reluă celălalt, că nu-ţi vei călca jurămîntul şi că nu vei lăsa ca uitarea să se aştearnă peste legămîntul nostru, şi nici nu vei arunca în rîu colierul alianţei, dar mînia ţi-a vărsat venin în suflet şi fără să-ţi dai seama eşti pe cale să faci o faptă rea, pentru care, tu, mare şef, care-ţi lauzi fermitatea jurămintelor, îi vei obliga pe andoani să arunce în Pastaza colierul din dinţi de maimuţă şi să treacă peste legămîntul de prietenie.

— Luptător andoan, ai venit cu însemnele păcii dar şi cu reproşuri ameninţătoare ! spuse bătrînul grav. Îmi dau seama că vorbeşti în numele omului alb care a profanat zilele sacre şi a fugit cu una din fecioarele serbării.

— Mare *curaca*, omoară-mă şi dă-mi trupul fiarelor dacă crezi că am venit să te umilesc acuzîndu-te. Este adevărat că cer viaţa fratelui străin, dar el nu poartă nici o vină şi nici nu cred să fi existat din partea lui intenţia de profanare a serbării, iar tu, luîndu-i viaţa, i-ai insulta pe andoanii care-l iubesc ca si cînd ar fi din sîngele lor. O, Yahuarmaqui, vărsînd sîngele unui prieten chemi răzbunarea împotriva ta, pentru că, eu însumi mi-aş încorona capul cu *tendemas* din pene negre, mi-aş înveli scutul în negru, iar în vîrful lăncii mele ar flutura un panaş negru şi astfel aş merge pe la toate triburile vecine şi le-aş ridica împotriva ta şi alor tăi... Dar nu se va ajunge niciodată la asta pentru că în pieptul tău sălăşluiesc generozitatea şi dreptatea, ochii minţii tale trebuie să-ţi descopere adevărul şi să ţi-l înfăţişeze pentru a te supune lui. Dacă despre marele şef care l-a învins pe bravul Mayariaga s-a vorbit ca despre un mare cutezător, nu se va putea spune tot despre el că

este necredincios unei alianțe și în stare să comită o nedreptate. Iar eu am devenit oare nevrednic de recompensa pe care mi-ai oferit-o ? Nu vreau capete de dușmani, nici arme și nici femei, îl vreau pe străin și îl vreau viu, acesta să fie premiul meu !

Cîteva voci de aprobare, ale celor care se temeau să-l înfrunte fățiș pe teribilul *curaca* sprijiniră spusele indianului záparo. Dar erau și dintre cei care s-au mîniat și s-au împotrivit îndrăzneței dorințe a andoanului iar în sufletul lor sperau ca Yahuarmaqui să nu cedeze și să-l pedepsească pe omul alb. O voce răgușită se auzi ca un mîrîit :

— Amîndoi, amîndoi ! Sufletele lor lui *mungia* iar corpurile peștilor din lac ! Erau vorbele neiertătorului Tongana.

Între timp, căpetenia indienilor paloras păstră tăcere adunîndu-și gîndurile. Tribul paloras era puternic, însă dacă pierdea alianța cu cele de la apus și din nord și dacă se învrăjbea cu ele, situația ar fi ajuns încordată și primejdioasă. Așa s-ar fi întîmplat neîndoielnic dacă ar fi rupt legăturile cu andoanii pentru că străinii de acolo puteau să atragă de partea lor pe unii, datorită comunității de credință, iar pe alții datorită intereselor materiale și împreună să-i atace pe cei care, într-un anumit fel, erau venetici pe malurile Palorei. Puterea de înțelegere și de discernămînt a marelui șef era neobișnuită, iar experiența sa neîntrecută, deci nu întîrzie să ia hotărîrea pe care o socoti cea mai prudentă.

— Frate războinic și sol de pace, spuse pînă la urmă cu multă demnitate pe chip și cu glas apăsat și grav, recompensa pe care ți-o datorez nu va fi discutată : du-te în satul tău cu străinul pe care indienii záparos l-au adoptat ca frate. Yahuarmaqui nu va strica niciodată alianța și pacea cu voi, nu va semăna ura în pieptul vostru și nu va sosi ziua în care din cauza lui un aliat al său să-și pună *tendema* neagră. Du-te, prietene și frate.

Așa cum undele unei ape se revarsă în toate direcțiile cînd i se rup malurile, tot așa s-a împrăștiat mulțimea care-l înconjura pe bătrînul *curaca*, impresionată în chip diferit, strigînd și vociferînd fără noimă. Gîlgîiturile mînioase ale lui Tongana se distingeau bine în amal-

gamul acela de zgomote şi glasuri. Andoanii îl smulseră pe Carlos din braţele Cumandei aproape cu forţa. Iar ea, mai mult moartă decît vie, fu dusă la familia marelui şef, căruia îi aparţinea prin dreptul forţei, aşa cum cere justiţia barbarilor de pretutindeni.

XV

PE MALURILE PALOREI

Lacul Chimano redeveni pustiu şi tăcut ca înainte de sărbătoare. Vieţuitoarele care populaseră locul şi care se ascunseseră sau fugiseră speriate de prezenţa celor douăzeci de triburi, îşi făcură apariţia puţin cîte puţin, temătoare însă, pentru a-şi recuceri imperiul. Vipera se undui lent prin iarba călcată în picioare şi ofilită, îşi înălţă capul ameninţătoare şi traversă prudentă tufişurile adîncindu-se în tainele pădurii. Broasca ţestoasă, greoaie şi înceată se apropie de mal căutîndu-şi în zadar cuibul strivit de picioarele barbarilor. Apele purtau liniştite mărturii ale petrecerii : bucăţi de lemn, frunze, flori şi fructe plutind haotic, speriind cîteodată peştii care văzîndu-le inofensive le acceptară pînă la urmă, dansînd în jurul lor ca nişte săbii argintii şi le traseră în adîncuri ca pe o pradă. Răţuştele curajoase şi zurbagii se aşezară pe bucăţi de lemn şi pe crengi aruncate în apă legănîndu-se într-un du-te-vino pe valurile ridicate de briza suavă a pădurii. Omul s-a retras şi legile naturii stăpîneau din nou într-o plăcută armonie.

Pe mal rămaseră doar movilele morţilor conduşi pe ultimul drum cu ritualul specific fiecărui trib. Moronii făcură trainice estacade cu acoperişuri de crengi şi de frunze şi-i aşezară pe-ai lor în interiorul aceştora, înconjuraţi de arme, veşminte şi bucate. Corpul lui Mayariaga fu dus cu ei pentru că trebuia să i se facă onoruri speciale, acolo, pe pămîntul său, şi să i se dea ca însoţitor pe cea mai frumoasă şi iubită dintre nevestele sale, mumificată în fiertură de ierburi şi de flori înmiresmate, care au calitatea de a nu altera frumuseţea. Unele triburi aşezară deasupra mormintelor luptătorilor lor

trunchiuri enorme de copaci pentru ca odihna morților să nu fie tulburată de fiare înfometate atrase de mirosul sîngelui. Indienii creștini adăugară la mormintele lor simple cruci rudimentare din pari greoi prinși cu scoarță de palmier și ornamentate cu *amancay*. Doar țipătul lugubru anunța în ceasul profanării ferocea apariție a jivinelor jinduitoare cê-și umpleau burțile înfometate din bietele stîrvuri ale luptătorilor doboriți pe care pămîntul încă reavăn nu apucase să-i mistuie în pîntecele său generos.

Triburile din sud-est plecară primele împovărate de tristețe și de rușine, cu iluzia victoriei spulberate. Urmară apoi triburile paloras și aliații acestora care se îmbarcară cum putură pe cele cîteva canoe care le mai rămăseseră din mulțimea canoelor dezlegate de cei doi fugari și lăsate în voia valurilor Pastazei.

Andoanii care ajunseseră mai înainte primiră trista defilare a bărcuțelor tovarășilor și prietenilor lor, despuiate de podoabe, ca și inimile golite de orice bucurie ale celor care le conduceau. Pluteau toate încet ca într-o procesiune lentă pierzîndu-se după cotul rîului Bobonaza sau urcau în linie dreaptă căutînd apele Palorei, ale Llucinului și ale Pintoului.

Carlos, extenuat de puteri, dar stăpînit de pasiune, căuta din priviri locul cel mai potrivit de unde putea s-o vadă cu ușurință pe Cumandá în ambarcațiunea care o ducea spre un destin diferit de al său. La un moment dat i se păru că o zărește pentru o clipă și disperat alergă de-a lungul malului gata să se arunce în apă în speranța de a o mai vedea o dată. Dar bărcile se îndepărtară cu repeziciune și tînărul rămase timp îndelungat țintuit locului, imobil, cu privirea pierdută în josul rîului pe care nu se mai vedea decît mișcarea valurilor.

Se îndreptă într-un tîrziu spre casă unde îl aștepta tatăl său cu vorbe mîngîietoare care însă nu aveau puterea să liniștească sufletul său zbuciumat. Părintele Domingo aflase de la un indian záparo cele întîmplate la lacul Chimano și se convinsese de adevărul vorbelor acestuia privind chipul brăzdat de suferință al fiului său. După ce-l simți mai liniștit îi spuse blînd, dar ferm :

— Fiul meu, iubirea care te macină nu se vindecă nici cu efort de voinţă şi nici cu promisiuni naive. Starea ta sufletească nu-mi e străină. Trebuie să acţionăm. O vei avea pe frumoasa Cumandá, te vei căsători cu ea şi vei fi fericit. Voi merge la şeful indienilor paloras şi-l voi determina să renunţe la fată. Indienii sînt stăpîniţi de interese materiale şi puterea pasiunii nu are rădăcini atît de puternice în sufletele lor ca la noi, de aceea se lasă uşor îmblînziţi de atenţii, daruri, promisiuni. Iar eu le voi da mari speranţe pînă voi reuşi să-i înduplec.

Carlos îl întrerupse pe misionar cu unul din acele surîsuri amare care vor să oprească de la început orice intenţie consolatoare ; amestec de îndoială, mînie, tristeţe şi cinism. Părintele se cutremură înmărmurit şi de gestul necugetat şi violent al fiului său care strînse în mîna crispată paharul cu băutură pînă ce acesta se risipi în ţăndări.

Tînărul îşi dădu seama că-l supărase pe bunul său părinte, dar că izbutise să-l facă să înţeleagă că nu era posibilă o rezolvare pe calea propusă de el ; după ce scoase un suspin din străfundul inimii răbufni :

— Tată, este adevărat că doar Cumandá îmi poate aduce fericirea, despre acest lucru nu mai există nici o îndoială. Dar cînd îmi spui : „te vei căsători cu ea, va fi a ta", îmi dau seama că vulgarizezi sentimentele mele. Eu nu o doresc şi nici nu vreau să sorb de pe buzele ei nectarul unor senzaţii perverse care ar sfîrşi în silă şi plictiseală şi nici să prefac în scrum dulcile iluzii ale sufletului. O iubesc cu totul altfel, inexplicabil. Ştiu că este greu să înţelegi această pasiune pentru că ea nu intră în nici unul din şabloanele cunoscute sau prestabilite, dar ea îmi mistuie întreaga fiinţă şi mă face să trec prin chinuri inimaginabile. Nu-ţi pot spune decît că o forţă irezistibilă mă împinge spre ea, o voce tainică îmi şopteşte despre ea ceva ciudat şi tulburător ce mă îndeamnă să doresc să fim mereu împreună, să ne dăruim total unul altuia identificîndu-ne fiinţele, spre fericirea amîndorura... Fericire care însă ne-a fost smulsă, furată...

Descătuşarea vorbei nu-i aduse însă alinare bietului Carlos, starea sa de deprimare se adînci mai tare.

Cumandá trecu nevăzută prin faţa satului Andoas, precum soarele peste faţa pămîntului în zilele nebuloase ale iernii. O duceau ascunsă sub umbrarul canoei lui Yahuarmaqui, alături de el şi de nevestele sale. Yahuarmaqui zăcea bolnav în urma rănii primite în luptă şi vroia ca tînăra, cu fermecătoarea-i prezenţă, să-i aline durerea ce-i măcina forţele trupului şi ale sufletului.

Ceilalţi din familia Tongana se alăturară indienilor paloras, iar bătrînul cu tîmple de argint era la fel de bolnav ca şi cel cu mîini sîngeroase.

Cumandá slăbise şi obrajii-i deveniseră palizi precum frunzele de *amancay*, durerea sufletului îi sporea cu fiece zi umbrindu-i ochii precum norii răvăşiţi luceafărul nopţii, iar fruntea i se apleca împovărată spre pămînt sub tumultul gîndurilor ; buzele-i uscate lăsau să-i scape din cînd în cînd suspinele ce-i umpleau pieptul. Somnul o părăsise definitiv şi-şi petrecea nopţile lente şi greoaie, privind cu adîncă mîhnire topirea lunii, asemuită cu agonia speranţei şi cu sfîrşitul fericirii sale. Singura ei consolare era imaginea iubitului pe care o păstra în inimă pretutindeni şi oricînd pentru a o duce cu ea dincolo de moarte. Odată cu stingerea astrului pe cer, existenţa tinerei fecioare se va desfăşura la umbra bătrînului Yahuarmaqui, care nu va întîrzia să-şi exercite drepturile de soţ.

Gîndul la aceasta i se părea fetei mai groaznic decît moartea căci în imaginaţia ei bătrînul şef de trib era întruchiparea lui *mungia* însuşi. Putea să găsească izbăvirea prin moarte, dar ar fi însemnat să-l supere pe iubitul ei căruia îi promisese să nu încalce legile sale. Deci era mai bine să moară sacrificîndu-se îndatoririlor impuse decît să-l mînie pe străin. Dacă nu i-ar mai respecta dorinţele ar însemna că a încetat să-l mai iubească. Dealtfel ştia că odată efectuată ceremonia, inima ei ar înceta să mai bată ; întreaga ei fiinţă va refuza să se supună supliciului ; şi de îndată ce se va face schimbul de podoabe şi se vor rosti formulele sălbaticului ritual, va cădea moartă, fiindcă forţele ei, slăbite, nu vor putea suporta această ultimă şi aspră încercare.

Sosi clipa cînd, la înginatul zilei cu noaptea pe bolta cerească, rămase doar o şuviţă încovoiată de lumină din

astrul suveran al nopţii. Începuse agonia lui prevestind apropierea sfîrşitului fecioarei păgîne.

În ziua aceea bătrînul Yahuarmaqui simţi că puterile îl părăsesc şi că viaţa îi trece pe dinaintea ochilor fără să mai poată profita de ea. Cu toate acestea, făcu eforturi disperate prefăcîndu-se că nu ia în seamă starea în care se află şi porunci familiei să pregătească tot ceea ce era necesar pentru nunta care trebuia împlinită odată cu alungarea lunii de pe bolta cerească şi cu dezlegarea preoteselor serbării de sacrul legămînt al fecioriei.

Soarele se apropia de asfinţit aruncîndu-şi săgeţile ultimelor sale raze în undele Palorei ca nişte fulgere mistuite-n valuri. Yahuarmaqui, întins pe patul său de suferinţă, sprijinit de fiul său Sinchirigra, era înconjurat de credincioşii săi războinici şi de ceilalţi membri ai familiei, încercînd să uite durerile trupeşti ; însă ideea că ar putea sfîrşi chiar în ziua nunţii sale şi mai ales că moartea nu l-ar surprinde pe cîmpul de luptă, într-o atitudine demnă de luptător cu suliţa şi buzduganul în mînă, îl tortura năprasnic.

Femeile se grăbeau să pregătească amestecul de manioc şi de fructe de palmier pentru băutura ce urma să înveselească petrecerea ; iar cele mai clevetitoare şuşoteau că ar fi mai nimerit să prepare infuzia de ierburi aromatice ce urma să conserve frumuseţea ultimei şi celei mai iubite dintre soţiile marelui şef, cea care-i va fi alături în mormînt. Şi nu putea fi alta decît frumoasa şi nefericita Cumandá !

Fata se lăsă să fie gătită şi renunţă să opună rezistenţă unui destin neînduplecat căruia nu mai avea putere să i se împotrivească. Curajul ei din totdeauna o ajută acum să treacă şi prin ultimul sacrificiu, păstrîndu-şi convingerea că firul vieţii ei se va rupe brusc în momentul cînd se va vedea legată prin căsătorie de bătrînul *curaca*.

Împodobirea femeilor selvei era uşoară şi simplă, iar cea a fiicei lui Tongana se încheie curînd ; era, cu foarte mici deosebiri, îmbrăcată la fel ca în ziua serbării canoelor.

Potrivit obiceiului tribului, mama miresei trebuia să o ducă pe fată la viitorul soţ după care începea schimbul de cadouri ; podoabe pentru ea şi arme pentru el, singurul lux al nunţii indienilor jibaros ; se continua apoi petrecerea cu mîncăruri gustoase din peşte, muşchi de cerb şi păsări fripte şi cu golirea multor ulcioare de *chicha* aromată. Cînd noii căsătoriţi se retrăgeau în coliba lor, datoria mamei era să ţină uşa întredeschisă şi să vegheze pînă la revărsatul zorilor, pentru a-l opri pe invidiosul *mungia* să le facă vreun rău în timpul somnului şi să arunce peste ei blestemul sterilităţii.

În sfîrşit, sosi momentul aşteptat. Yahuarmaqui porunci să fie adusă Cumandá. Mama ei, palidă şi cu privirea în pămînt, o conduse pe fiică ; fata înaintă tremurînd iar mîna lipită uşor de trup părea un bulgăre de ceară.

— Iat-o, frate şi prietene, spuse Pona, aceasta este noua ta nevastă pe care ai ales-o ca să-ţi facă fii sănătoşi şi destoinici, să-ţi aranjeze în fiecare seară patul, să-ţi frigă carnea pentru hrană şi să te servească cu *chicha* de manioc. Îţi aduce un arc frumos şi o tolbă din răchită pentru săgeţi şi ar dori să-i dai o faşă brodată care să-i strîngă îmbrăcămintea pe talie, un cercel de *tayo* şi trei *huimbiacas* colorate pentru împodobirea gîtului şi a pieptului.

Fiica lui Tongana întinse în tăcere mîinile-i tremurînde, ca împinse de o forţă străină voinţei ei, apucă darurile cu mîna stîngă şi le duse la inimă, în timp ce cu dreapta îi înmînă bătrînului arcul şi tolba. Yahuarmaqui înfăşură partea superioară a fiecărui braţ al soţiei cu simbolica piele de viperă verde şi rosti :

— Fie ca bunul Dumnezeu şi duhurile binefăcătoare, protectorii noştri, să sufle peste tine harul fecundităţii şi să fii mamă a multor războinici.

Cei prezenţi îşi manifestară zgomotos entuziasmul la încheierea ritualului simplu ce tocmai îi unise pe cel mai viteaz şi mai bun dintre şefii triburilor răsăritene cu cea mai frumoasă dintre fecioarele Pastazei. Tobele şi surlele umpleau pădurea de sunete, dar Cumandá înmărmurită îşi aştepta sfîrşitul ca pe ultima speranţă. Totuşi trupul ei tînăr şi viguros se împotrivea gîndului

morții iar viața care pulsa încă în el o simțea ca o trădare a iubirii pentru Carlos și a jurămintelor făcute acestuia. Remușcarea și incertitudinea îi tulburau sufletul și mintea :

— Oare nu l-am iubit îndeajuns pe tînărul străin ? Oare iubirea mea a fost nevolnică, ingrată și infamă ? Ce se va alege de promisiunile și de visele mele ? De ce nu am avut curajul să transform acest trup mincinos într-un cadavru ? De ce am jurat străinului să-i respect credința ? Acum ce-mi mai rămîne de făcut ? Cine mă poate ajuta ? Trebuie să fug ! Cît aș vrea să-l pot vedea pe Carlos, să-i îmbrățișez genunchii și să-i cer iertare pentru această mîrșavă căsătorie. Ar fi trebuit să fiu numai a lui, iar Yahuarmaqui să aibă doar rămășițele mele pămîntești !

Noaptea se lăsă de-a binelea, luminile din colibe și flăcările torțelor se stinseră ; sunetele tobelor și tumultul vocilor se pierdură înghițite de beznă ; somnul beției răpuse entuziasmul petrecerii. Otrava alcoolului omora bucuria și veselia, totuși bărbații o căutau și o sorbeau cu lăcomie atrași de înșelătorul ei efect !

Bătrînul Tongana, doborît de toropeală, adormise într-un colț nemișcat ca o momîie. Mare parte dintre luptători se retraseră pe la colibele lor, iar Yahuarmaqui, aproape fără simțire, fu dus în patul său. Mulți considerară starea sa gravă efect al excesului de băutură și sperau ca zorii zilei să-i limpezească mintea. Însă cei care-l cunoșteau bine se alarmară serios pentru că niciodată neînfricatul luptător nu se dovedise prăbușit și înfrînt astfel.

Cumandá închisă într-o încăpere cu el părea îngropată cu un cadavru. Mama ei trebui să se așeze la ușă, afară, pentru a veghea somnul logodnicilor. Frica de *mungía* o făcea pe bătrînă să tremure și să șoptească fraze trunchiate din niște rugăciuni uitate. Dacă somnul o fura pentru o clipă, duhul rău ca o pasăre neagră își va agita aripa deasupra colibei iar pîntecul soției nu va rodi niciodată sau dacă va reuși să zămislească un fiu acesta va muri din fragedă copilărie. Însă, dacă aurora o va găsi nebiruită după veghe, fericiții soți vor avea

primul născut băiat şi după el se vor naşte şi alţi fii, înalţi, inteligenţi, viguroşi şi puternici precum arborele *simbillo*.

Tînăra, rezemată de patul soţului ei şi cu faţa ascunsă în mîini se frămînta să găsească mijlocul prin care să scape din capcana ce o apăsa mai rău ca gîndul morţii. Nu-i rămînea decît fuga, dar cum să facă ? Trebuia să-şi adune toate forţele imaginaţiei şi întreaga vigoare a spiritului şi să pornească fără să şovăie pe drumul pe care o chema glasul iubirii. Întunericul avea să o înveţe ce-i prudenţa şi viclenia şi să-i învăluie paşii în catifeaua moale a gîndului tăinuit.

Dintr-o dată bătrînul *curaca* se mişcă şi începu să înşire cuvinte pe care tînăra nu reuşi să le deslueşească ; apoi se văită, suspină, gîfîi iar dinţii îi trosniră într-un scrîşnet dur. Cumandá speriată încercă să fugă, dar se stăpîni şi apropiindu-se, îi pipăi fruntea şi-şi apropie urechea de pieptul agitat al bătrînului. Un horcăit slab îi răspunse, iar mîna i se cutremură umedă de sudoarea viscoasă care scălda capul bolnavului. Fusese oare închisă lîngă un om care se zbătea în spasmele morţii ? Un nou scrîşnet urmat de un geamăt o făcură pe fată să sară în lături şi să se repeadă să caute în mormanul de cenuşă din colţul colibei vreo boabă de jeratic în care să mai pîlpîie lumina ; o apropie îngrozită de faţa bătrînului care cu un rînjet grotesc, cu ochii scăpaţi în adîncul orbitelor lăsă să-i iasă printre buzele frămîntate suflul îndurerat al sufletului.

Tînăra îşi înăbuşi un ţipăt şi dînd să fugă pe uşa şubredă se izbi de Pona care tocmai aţipise după veghea prelungită din timpul nopţii. Cu glas slab, ea îşi chemă mama şi o trase într-un ungher retras al colibei.

— Mamă, şopti Cumandá cu vocea chinuită.

— Fiica mea ! răspunse bătrîna, te simt speriată, ce se întîmplă ? A venit să-ţi tulbure somnul blestematul de *mungía*, cu toate că nu am închis un ochi ?

— Nu, mamă !

— Atunci, ce este draga mea ?

— Marele *curaca* a murit !

— A murit ? repetă uluită indianca.

— Da, şi trebuie să mă scoţi de aici, fiindcă nu vreau să stau lîngă un om fără viaţă, mistuit de frigul morţii.

— Vai, Cumandá, fetiţa mea, te ameninţă o mare primejdie, trebuie să te salvezi.

În vîrtejul tristelor întîmplări, tînăra nu se gîndise că va fi sacrificată ca să-l însoţească în mormînt pe marele şef al indienilor paloras, iar cuvintele Ponei o tulbură în ciuda firii ei curajoase şi a dorinţei de odinioară de a-şi căuta moartea. De îndată ce văzu sfîrşitul bătrînului jíbaro de apropierea căruia se temea şi-i era silă, întreaga ei fiinţă se reînsufleţi cuprinsă de un arzător dor de viaţă. De indian scăpase pentru totdeauna iar Carlos trăia ; inima-i se deschise în faţa speranţei cum îşi deschide orhideea petalele în faţa zorilor şi a cerului. Gîndul că ar putea să-şi împlinească nestingheritä iubirea îi insufla vigoare trupului, ascuţime minţii şi spirit de acţiune.

— Acum vreau să trăiesc pentru Carlos. Îl voi căuta pe iubitul meu alb şi voi fi alături de el ; îl voi iubi mai mult ca oricînd şi-l voi face să uite că am putut primi darurile lui Yahuarmaqui şi legămîntul lui de căsătorie. Nu vreau să mă las înecată în apa parfumată şi nici să fiu aşezată lîngă oasele bătrînului *curaca*, de care m-am temut întotdeauna şi pe care nu l-am iubit niciodată. De va fi nevoie, voi muri pentru iubitul meu, atunci nu-mi va fi teamă şi nu voi şovăi. În preajma sa chiar gheara morţii mi se va părea o mîngîiere binecuvîntată.

Cuprinsă în acelaşi timp de nădejde şi de disperare se agăţă de bătrînă şoptindu-i :

— Mamă, salvează-mă !

Inima bietei femei se strînse cu durere.

— Fiică a sufletului meu, răspunse, mă rog lui Dumnezeu să mă prefacă într-o pasăre mare iar tu să fii o mică gîză, pentru a te duce acolo unde indienii paloras nu ar mai şti de tine ! Acum, cu ajutorul meu, va trebui să fugi de cumplita apă aromată pe care o vor pregăti mîine femeile tribului. Dar nu poţi ieşi pe uşa lîngă care am vegheat eu căci ar fi vai de nenorocita ta mamă ! Ascultă-mă cu atenţie : fă o spărtură prin spatele colibei şi strecoară-te pe acolo. Mergi toată noaptea fără să te opreşti şi ai mare grijă să nu ţi se cunoască

urmele ; să dea Domnul să calci ca duhurile sau ca îngerii, care nu fac nici zgomot şi nici nu apleacă iarba ! Mîine continuă să mergi pe drumul de unde se vede răsăritul soarelui şi apoi furişează-te pe malul Palorei ascunzîndu-te bine printre ierburi, însă fără să te pierzi de susurul apei. Astfel în patru zile şi patru nopţi vei fi la Andoas. Odată ajunsă acolo, cei din sat vor şti să te apere iar tînărul alb va avea grijă de tine.

Sfaturile Ponei erau înţelepte şi Cumandá îi promise că le va urma întocmai. Înainte de a se despărţi, bătrîna mai adăugă :

— Fiica mea, grăbeşte-te, orice clipă pierdută te poate duce la pieire ; acum toţi dorm, mama lună este moartă pentru junglă, dar tu ajută-te de mulţimea stelelor care-ţi vor călăuzi drumul.

Îi scoase apoi amîndouă brăţările din piele de viperă şi le aruncă cît colo şi desprinzîndu-şi de la gît săculeţul din piele de veveriţă în care avea închis misteriosul talisman, zise :

— Ia asta cu tine şi nu te teme de nimic ; nici chiar ticălosul de *mungia* nu va îndrăzni să se apropie de tine.

Tînăra luă obiectul, îl sărută şi şi-l atîrnă la gît. Indianca o binecuvîntă pe Cumandá, care îşi lăsă cu duioşie fruntea pe pieptul ocrotitor al mamei, cum se lasă ramura plăpîndă bîntuită de vînt peste bătrînul trunchi ; se îmbrăţişară şi înecate de lacrimi se despărţiră.

Fata dispăru în adîncul pădurii învăluită şi înghiţită de umbre. Bătrîna se reîntoarse la uşa colibei, aşteptînd neliniştită dimineaţa următoare, cînd indienii paloras aveau să descopere moartea lui *curaca* şi dispariţia tinerei sale soţii.

XVI

SINGURĂ ÎN JUNGLĂ

În ţinuturile acestea, cînd cerul este senin, stelele revarsă atîta lumină încît o înlocuiesc pe cea a lunii ; graţie lor Cumandá putu să se orienteze cu uşurinţă în

drumul ei. Merse o bună bucată de timp afundîndu-se în pădure sau strecurîndu-se pe lîngă malul apei pînă ajunse la un pîrîu cu albie primitoare, pierzîndu-şi urma. Apoi o luă pe malul Palorei coborînd drept ; intră din nou în hăţişurile protectoare ale selvei, aşa cum făceau indienii cînd voiau să-şi deruteze urmăritorii. Indienii jibaros aveau un deosebit simţ al orientării şi erau neîntrecuţi în perseverenţa cu care îşi hăituiau victimele.

Ţiriitul monoton al greierilor tulbura liniştea imperiului verde, şfichiuită din cînd în cînd de şuieratul vîntului care lovea gemînd coroanele palmierilor sau purta ecoul îndepărtat al prăbuşirii vreunui arbore biruit de povara anilor şi înăbuşit de tandreţea lianelor. Jivinele surprinse fugeau ca de cutremur şi izbindu-se de ramuri scoteau ţipete de spaimă. Calmul îşi instaura treptat impărăţia consolidat de familiarul fîşiit al reptilelor şi insectelor, fii ai apei şi ai mîlului şi stăpîni ai umbrelor nopţii. Ochi fosforescenţi pîndeau paşii fetei ; luminiţe zburdau în calea ei deseori prizoniere ale şuviţelor de păr răsfirate în fugă printre ramuri. În zborul lor insectele smălţuite se prindeau de sumara îmbrăcăminte a copilei, ca podoabe efemere din prinosul selvei. Cumandá împresurată de teamă şi de nesiguranţă tresărea de fiecare dată cînd freamătul naturii sporea misterul nopţii cu ecouri necunoscute. Se oprea atunci să-şi tragă sufletul şi să-şi odihnească picioarele chinuite, îşi strîngea talismanul la piept ca scumpă amintire de la mama ei şi înainte de a-şi relua calvarul prigonirii gusta din aroma dulce a vreunui fruct răscopt care îi cădea la picioare din coroana înaltă a arborelui, ca semn al duhurilor pădurii care-i binecuvîntau fuga. Uneori, trosnetul neaşteptat al crengilor i se părea pas vrăjmaş de urmăritor, iar umbra mai conturată a copacilor perfidă ascunzătoare, şi atunci forţele disperării o făceau să alerge fără încetare. Nu-şi dădu prea bine seama cît străbătuse din drum, dar ştia că mersese multă vreme şi cînd observă că trunchiul unui arbore de cauciuc primea o lumină slabă şi nehotărîtă, altfel decît cea a stelelor, care parcă se îndepărtau pălind, şi că mantia nopţii se decolora desprinsă din coroana arborilor, înţelese că se iviră zorile. Simţi în suflet o alinare întocmai florii îm-

prospătată de roua dimineţii şi, adunîndu-şi mai strîns veşmintele pe lîngă trup în centura de *jauchama*, se porni din nou la drum cu pasul mai sprinten şi cu gîndul mai slobod.

Îi reveni în minte o altă zi în zori, cînd la fel de hăituită de ai ei fusese capturată de tribul moronilor, dar atunci se afla lîngă ea iubitul ei Carlos, care-i împărtăşea soarta. Gîndul la el îi înaripă paşii, îi redeşteptă speranţa şi pofta de viaţă. Fiecare clipă depăşită o apropia de el, o îndepărta de moarte... Primele raze ale soarelui le simţi ca pe o dulce dezmierdare ce-i picurau în suflet balsamul consolării şi o îmbărbătau. Pădurea dezmorţită aproape birui cu farmecul ei înţelepciunea nevinovatei copile, ce păşea tentată să cînte cu voce tare frumoasele *yaravies* [1] ale căror accente duioase îi veneau pe buze din prea plinul inimii. Natura o invita să se prindă în dansul ei matinal alături de freamătul frunzelor, de ciripitul păsărilor, de zborul fluturilor cu aripi de atlas şi de aur şi să urmeze capricioasele cadenţe ale orchestrei junglei. În clipele acelea Cumandá uită de primejdie, de oboseala trupului şi de durerea sufletului. Se dărui cu toată fiinţa sărbătorii naturii contopindu-se cu prospeţimea aerului, cu parfumul florilor, cu jocul fluturilor, cu cîntecul păsărilor, cu imensitatea de azur a cerului, cu focul soarelui, cu aburul pămîntului.

O piramidă de liane în floare i se ridică în cale şi fata, încercînd să-şi deschidă drum prin ea, o înlătură ca pe o draperie verde grea : o puzderie de insecte cu somnul tulburat se împrăştiară şi fugiră în zbor scurt, precipitat ; iar în adîncul de verdeaţă, un cuib enorm din inele încolăcite se destrămă pe verticală scoţînd la iveală capul turtit al unui uriaş piton curios să descopere cutezătorul care-i întrerupe siesta. Cumandá se trase înapoi redînd liniştea primilor ocupanţi ai colţului de rai din intimitatea selvei. În spatele lianelor un mic lac părea un fragment de cer ascuns între clopoţei argintii cu limbi de foc şi între cupe de jar cu miez de aur. În oglinda apei îşi căuta chipul de la înălţime, un

[1] Cîntece melancolice, de dragoste, ale indienilor şi creolilor din unele ţări andine.

tînăr palmier, răsfățatul pădurii și simbolicul mesager al iubirii celor doi prigoniți. Cu speranța că-și va răcori fața, Cumandá se aplecă încrezătoare să ia în pumnul înfierbîntat răcoarea cleștarului lichid, dar dus la buze îi simți gustul amar și mirosul fetid.

Din nou trufașa junglă devenea înșelătoare și ostilă cînd omul încerca să-i fure comorile. Dar fata nu avea timp să gîndească prea mult la frumusețea și ingratitudinea naturii pentru că trebuia să se grăbească și să-și găsească salvarea lîngă ființa iubită.

Împinsă de foame se întinse după cîteva fructe pîrguite și zemoase ascunse cu dibăcie printre crengile răsucite și frunzoase ca o nouă capcană a imperiului verde, dar învățată cu perfidia naturii, fata privi mai întîi în jur ; precauție care nu se dovedi de prisos pentru că la piciorul trunchiului, pe jumătate ascunsă, își arcuia spinarea elastică în ondulări fascinante ferocea puma.

Cumandá, dezamăgită, începu să se simtă stingherită tocmai în mediul în care se născuse și trăise și care devenise dintr-o dată neprimitor și aproape răzbunător ca și omul. Tristețea ei se adînci pentru că vedea în asta un semn al destinului.

Își adormi foamea cu cîteva rădăcini dulci, ciuperci și vîrfuri fragede de palmier, dar setea nu reuși să și-o potolească pentru că apele Palorei sălcii și rău mirositoare erau socotite de indieni otrăvitoare și ucigașe.

Pe măsură ce se înainta spre amiază, razele pustiitoare ale soarelui zvîntau roua din potirul florilor, moleșeau frunza și mușcau din trupul ostenit al copilei vestejindu-i buzele crăpate.

Amiaza fugi gonită din spate de potopul de foc. Natura, parcă sufocată, căzu într-o profundă letargie ; nici cea mai ușoară adiere, nici cea mai slabă mișcare a frunzelor, nici un fîlfîit de pasăre care să brăzdeze cerul, nici o insectă care să foșnească iarba, nici un zgomot care să tulbure împărăția liniștii. Imperiul verde intrase în acalmie. Totul încremenise. Freamătul vieții fusese sugrumat de misterioasa tăcere suverană. În sînul naturii parcă adormise o zeitate, iar cerul și pămîntul din respect amuțiseră. Doar din cînd în cînd pădurea era străbătută de un glas înăbușit și vag ca ecoul îndepărtat al

unui strigăt de durere ascuțit și metalic. După care tăcerea și misterul sporeau mai mult subliniate de repezile și ciudatele voci ale pustietății ce sfîșiau sufletul omului chinuit de teama singurătății.

Cumandá simți că puterile o părăsesc, că pașii-i devin șovăitori și nesiguri și că privirile i se încețoșară. Găsi instinctiv un trunchi învelit într-un manșon moale de mușchi și-și sprijini trupul sfîrșit. Sufletul îi era greu de tristețe și de resemnare, doar dorul inimii îi amintea că lupta ei nu putea fi zadarnică. Fiica lui Tongana se îmbărbătă dintr-o dată și căută să-și amintească toate sfaturile pe care indienii i le dăduseră cînd era mică și o învățau tainele junglei.

Începu să caute cu speranță și nerăbdare printre hățișurile întortocheate locuri mai umede unde creșteau niște plante cu miros înțepător ca al mentei. Își încordă mai bine auzul și distinse un slab orăcăit ca o chemare la viață. Se duse într-acolo fără șovăire și găsi în sfîrșit un izvoraș cu apă dulce și răcoroasă din care bău cu lăcomie binecuvîntîndu-l că se deosebea atît de mult de șuvoaiele puternice și otrăvite ale Palorei.

O luă înapoi în diagonală pe un drum netezit bine de termite gigante și se îndreptă spre unul din malurile mai puțin abrupte ale Palorei. Măsură cu privirea lățimea albiei în care se zbăteau în ritm cadențat undele sclipitoare și, dintr-un salt, se aruncă între ele traversîndu-le în cîteva minute.

După ce străbătu o parte din jungla de pe acest mal al apei, se opri să-și oblojească picioarele, umflate și rănite, cu frunze de *matapalo* [1] care calmau durerile, așa cum știa de la indieni, și încercă să și le acopere cu scoarță de *sapan* ca să și le protejeze.

Trecură o zi și o noapte chinuitoare. Își dădu seama că parcursese cea mai mare parte din drum după împrejurimile familiare din apropierea vechiului cămin al părinților ei părăsit odinioară.

Gîndi că va trebui să cotească spre dreapta și să traverseze pădurea în căutarea satului Andoas sau a vre-

[1] Arbore care produce cauciuc.

unei *chacras* [1] pe care locuitorii săi şi-au format-o pe malul Pastazei.

Noaptea avea să se lase din nou brusc aşa cum se întîmpla în zonele ecuatoriale, dar fata observă că umbrele se întind negre pînă mai departe şi prea de timpuriu. În depărtare se auzi un tunet surd şi prelung urmat la scurt timp de un altul şi apoi de un al treilea. Vîntul în rafale violente răsculă dinspre răsărit coroanele arborilor care produseră un zgomot asemănător cu plesnetul ploii în frunzele uscate sau cu pocnetul valurilor sparte de stînci. Apoi, încurcat în desişuri, şuieră ascuţit izbind şi despicînd trunchiuri şi crengi. Un noian de frunze coborîte din bolţile pădurii prinse din nou într-un vîrtej ameţitor se rotiră de cîteva ori pe deasupra arborilor ca să cadă iar la pămînt mai departe, mai zdrobite. Şi din nou Cumandá se gîndi la soarta ei.

Tenebrele nopţii adîncite de capriciile vremii o înfiorară pe biata copilă prigonită care îşi adună puterile ca să străbată prin beznă drumul ce i-a mai rămas pînă la adăpostul vechilor colibe ale familiei sale. Dealtfel, se spune că întunericul este mai puţin negru pentru ochii unui indian. Păsările se adunară lîngă puii lor în intimitatea cuiburilor sau a pavilioanelor din muşchi sau liane, iar cetele de maimuţe, surprinse de furtună, făceau o zarvă înspăimîntătoare alungîndu-se de pe o creangă pe alta în fuga lor precipitată. Norii coborîră atît de mult încît se aşternură pe suprafaţa pădurii ca o imensă mantie cernită ; umbrele crescură şi începu să plouă. Prima descărcare sună zgomotos în hăurile de verdeaţă, dar pe pămînt ajunseră doar cîteva picături însoţite de frunzele desprinse odată cu ele. Imediat bolta pădurii aruncă apa din tolbele doldora ale norilor, iar furtuna deveni mai puternică pe pămînt decît cea dezlănţuită în înaltul cerului. Frunze, crengi, festoane întregi de plante agăţătoare cădeau doborîte de potop şi tîrîte de şuvoaie odată cu arborii smulşi din rădăcină, cu vizuinele animalelor şi cuiburile păsărilor. De pretutindeni pădurea era brăzdată de torente care adunau rămăşiţele dezmem-

[1] Gospodărie ţărănească, o mică fermă.

brate ale trupului ei şi le învălătuceau şi răsuceau cărîndu-le în rîurile principale.

Cumandá, ghemuită într-o scorbură adîncă, tremura de teamă şi strîngea cu mîinile lipsite de sînge talismanul care o însoţea ca un gînd protector al mamei. De peste tot era împresurată de fulgere gemînd ce făceau să trosnească copacii şi să se clatine pămîntul în jurul ei ca apoi să le vadă scufundîndu-se şi stingîndu-se în unde. Niciodată nu fusese martora unui atît de măreţ şi totodată îngrozitor spectacol, singură în imensitatea verde, înconjurată de umbre dese şi ameninţată de mînia cerului a cărui îndurare zadarnic o cerea.

Cînd furtuna încetă de tot, noaptea se deschise atît de neagră încît nici vederea ascuţită a unui băştinaş nu se putea orienta în jur. Bubuitul tunetelor se pierdea în depărtare ca mormăiala unei fiare care se retrage satisfăcută în vizuină. Natura încerca să se dezmeticească, să-şi revină, scuturîndu-şi mantia udă şi lăsîndu-se în voia mîngîierilor dulci ale vîntului ademenitor care venea ca o consolare. Plantele se ridicau mai vii, mai verzi şi mai mlădioase, iar insectele zumzăiau mai puternic, bucuroase că au scăpat cu viaţă. Păsările ciripeau somnoroase în noapte, iar răgetul pumei înlocuia bubuitul tunetului, amintind că este gata să-şi ia regatul în stăpînire.

Şoapte, foşnete, scîncete, murmure misterioase se uneau toate într-un concert măreţ al naturii.

Cerul începu să se înseninеze, iar cîteva stele îşi regăsiră timida strălucire printre ochiurile cenuşii ai norilor, ca nişte diamante pe un piept cernit.

După zbuciumul naturii drumul fetei deveni mult mai greu. Înconjurată de beznă se împotmolea în nămolul cărat de ape, se împiedica de spirala unei plante ţepoase şi agăţătoare, ocolea un arbore frînt care-i bara drumul sau trebuia să treacă vadul unui pîrîu cu vuiet surd umflat de ape primejduindu-şi în fiecare clipă viaţa.

Dar bucuria de a fi în locuri cunoscute de ea din copilărie, care îi erau dragi şi familiare, o făcea să-şi zorească paşii spre vechiul sat de colibe părăsite. Începu să descopere semănăturile de manioc, apoi şirurile regu-

late de bananieri care ascundeau vederii mulțimea de colibe, cîndva sălașuri ale păcii și veseliei.

Acum natura își recuperase necruțătoare terenul invadînd cu explozia ei verde cele mai intime și ascunse cotloane ale așezărilor omului. Totul era părăsit, trist și tăcut ca moartea, iar liniștea îi picura în suflet o dulce durere. Cînd împinse ușa care ducea la bietele încăperi ale părinților ei, dădu frîu liber plînsului ce-i precipită respirația, jelind cu glas sfîșietor ca o pasăre ce-și găsește cuibul gol.

Singurătatea, liniștea, întunericul, casele pustii, fără stăpîn, pădurea răscolită de furtună, trista ei existență făcuseră să sporească nefericirea tinerei fete.

Din spatele colibei, dintre tufele înalte mustind de sevă, veni la picioarele Cumandei, tîrîndu-se și scheunînd, cîinele familiei rămas ca ultim gardian al casei. Hămesit de foame, abia se putea ridica de la pămînt să lingă picioarele rănite ale stăpînei sale și să primească recompensa devotamentului prin cîteva mîngîieri binecuvîntate.

Fata îl strînse lîngă ea căinîndu-l cu jale :

— Sărman animal condamnat să pieri de foame în mijlocul unei naturi bogate care nu-ți poate fi de folos. Să mori aici departe de ai tăi pentru că ai fost bun și credincios. Cît regret că nu am nimic de mîncare ca să te înzdrăvenesc și să te pot lua cu mine.

Cumandá rămase pe gînduri așezată în pragul casei cu cîinele în poală parcurgînd cu mintea drumul care-l mai avea de străbătut. Trebuia să lase pădurea în urmă ; apoi, pe cea mai scurtă cale, să ajungă la apele Pastazei care acum erau învolburate și mari. Poate va reuși să găsească o canoe de la vreun pescar sau lucrător sau, dacă o vor ține puterile, va trece înot așa cum făcuse deseori pe rîul Palora. Și tot meditînd astfel Cumandá, cu sufletul și trupul zdrobite de oboseală, se lăsă pe neașteptate furată de un somn binefăcător care-i împrospătă forțele irosite în atîtea încercări.

O trezi brusc un zgomot ciudat însoțit de o lumină roșie nu prea vie, care se întindea pînă în apropierea ei ; îndreptîndu-și privirea spre locul de unde se auzise zgomotul, văzu înălțîndu-se în partea dinspre apus o

coloană densă de fum din care se desprindeau scîntei mistuite în văzduh. Părea un foc de alarmă. Dar cine să-l fi făcut ? Poate indienii paloras în căutarea fugarei ! Fata înţelese că trebuia să plece imediat ca să nu dea ochi cu urmăritorii. Se ridică dintr-un salt şi capul cîinelui alunecă inert odată cu trupul la pămînt ; mîngîierile fetei îi epuizaseră ultimele forţe ; o părăsise singurul paznic şi prieten găsit în inima junglei.

Instinctiv paşii o purtară pe o potecă la capătul căreia străjuiau cei doi palmieri, martorii iubirii lor caste şi pasionate, a jurămintelor sincere şi tainice, a întîlnirilor duioase şi fericite, deveniţi simboluri ale dragostei împărtăşite. Dar totul se schimbase. Pîrîul care curgea la poalele lor se transformase în rîu năvalnic şi învolburat mugind ameninţător, iar palmierii erau două jalnice apariţii : cojiţi şi zdrenţuiţi, despicaţi şi scrijelaţi cu scoarţa atîrnînd pe trunchiurile ciuntite şi dezgolite. Unul din ei prăbuşit, aproape culcat la pămînt, iar celălalt, cu măduva uscată, abia îşi susţinea plăpînda siluetă.

Deznădejdea fetei fu nemărginită. Dar marile dureri sînt mute. Împietrită, nu se văită şi nu se plînse cerului. Ştia că suferinţa trebuia zăgăzuită şi zăvorîtă în străfundul inimii şi ascunsă mai apoi în umbra mormîntului.

Fecioara îmbrăţişă unul dintre palmieri ca pe o fiinţă iubită, îi mîngîie rănile, îi căută sfintele inscripţii ale jurămintelor, îşi rezemă fruntea cu duioşie de scoarţa aspră şi buzele-i arse rostiră în şoaptă numele iubitului.

În sfîrşit, ca o reacţie de apărare, simţi că trebuie să fugă cît mai repede de locul care îi amintea de bucurii apuse

Zări o canoe pitită lîngă mal, balansîndu-se îmbietoare. Tresări parcă transfigurată de o tainică speranţă. Dacă era canoea lui Carlos ? Dar din partea superioară a rîului i se păru că aude un fîşîit ciudat care o făcu să nu mai stea nici o clipă pe gînduri. Se aruncă dintr-un salt în barcă şi cu o mişcare bruscă smulse liana cu care era fixată de mal şi se lăsă purtată de curent pe rîul mîlos, negru şi repede care o ducea ca pe o frunză.

Totul în jur i se păru sumbru : norii care încă mai pluteau în înaltul cerului îngrămădindu-se unul într-

altul şi furînd lumina firavă a stelelor, apa rîului ca de cerneală, pădurea rămasă în urmă ca o fantasmă a tenebrelor, vîntul care biciuia inegal suprafaţa valurilor, atmosfera tristă şi înfricoşătoare a naturii. Vîsla deveni inutilă : canoea se ridica înaripată pe spuma valurilor, dispărea în adîncuri, era aruncată aproape de mal, se izbea de buştenii tîrîţi de curent şi atunci prinsă de vîrtej se rotea ca o coajă de nucă, îşi pierdea direcţia deviind mult din drumul ei. Cumandá tremura de groază ; nu mai putea stăpîni valurile care mugeau vrăjmaşe şi se agitau sub ea. Se simţi cuprinsă de ameţeală şi i se păru că şi ea este o fărîmă zmulsă din trupul naturii, cărată ca un balast undeva departe.

Umbrele care se adunară repezi şi vîntul ce-şi schimbă dintr-o dată direcţia o făcură pe biata fată să înţeleagă că părăsise apele Palorei şi că se îndrepta vijelios spre strîmtoarea Tayo.

Toate i se învălmăşeau în minte ; imagini diforme şi confuze îi defilau prin faţa ochilor, cerul se rostogolea gata să ia locul pămîntului, masa neagră a pădurii se prăbuşea în abisul umbrelor, valurile se băteau, se striveau între ele, se devorau, se înmulţeau pentru a se sfîşia din nou iar mugetul lor asurzitor pălea, se depărta, se stingea.

Mîinile nefericitei, crispate pe marginea bărcii, alunecară trase de trupul greoi care se prăbuşi fără simţire în fundul ambarcaţiunii.

Canoea, jucărie în voia valurilor şi a furiei vîntului, purta doar un trup fără simţire pe care oricînd îl putea pierde la o cotitură bruscă sau la cea mai slabă înclinare la care ar supune-o forţa apelor.

XVII

SACRIFICIUL

Clopotul din Andoas îşi aduna credincioşii, cum era obiceiul, la rugăciunea dinaintea ivirii zorilor. Tot satul se sculă ca să răspundă tremurătoarei şi melancolicei chemări pe care ecoul pădurii o amplifică împrumutîndu-i din sobra sa solemnitate.

Prin ușile deschise ale templului se vedea silueta părintelui Domingo care, îngenuncheat cu pioșenie, se ruga purtînd pe chip masca tristă a durerii : se împlinea ziua cînd cu mult timp în urmă familia sa fusese sacrificată de indienii răsculați în Guamote și Columbe. Imaginile acelea îngrozitoare erau săpate adînc în sufletul său și în fiecare an în decembrie aducerile aminte șterseau și cele mai ușoare urme ale uitării.

În afară de aceasta, acum se mai adăuga o nouă stare de neliniște care mărea zbuciumul interior al bunului misionar. Fiul său pe care în zadar se străduise să-l abată de la deprimare și deznădejde, plecase cu două zile în urmă dis-de-dimineață însoțit de un indian záparo, devotat și neîntrecut vislaș, să vîneze pe malurile Pastazei, urmînd să se întoarcă chiar în aceeași zi la apusul soarelui.

Carlos, înainte de întîmplarea care-i îmbolnăvise sufletul și inima, făcea adesea astfel de pașnice incursiuni și nu părea nimic ciudat să-și petreacă una sau mai multe nopți departe de sat ; dar acum s-ar fi expus la primejdia de a cădea în una din capcanele ticluite de indienii jibaros sau paloras, la care se putea adăuga și pericolul de a fi surprins de furtuna dezlănțuită și de creșterea năvalnică a rîurilor. De aceea îngrijorarea tatălui său spori cînd văzu că nu se întorsese la ora stabilită.

Zorile se ridicară în înălțimi lăsînd dimineața să-și reverse prospețimea asupra imperiului verde ascuns după perdeaua de ceață încrețită de adiere.

Părintele Domingo trimise doi indieni záparo în căutarea lui Carlos. Unul din ei o luă în direcția rîului Remolino de la Peña presupunînd, pe bună dreptate, că aversele din ajun care făcuseră să crească apele Palorei ar fi împins pe malurile acestuia animale și păsări ce ar fi putut să-i atragă pe cei doi oameni plecați la vînătoare.

La scurt timp se desprinse din ceața deasă a rîului un punct care se mări treptat conturîndu-se abia cînd ajunse în dreptul malului pe care se întindea Andoasul. Era canoea cu indianul ce se întorcea din drumul său ca să ia cîteva ajutoare și să tragă la mal o mică am-

barcaţiune purtată spre ei de apele rîului Remolino de la Peña, şi în care zăcea o femeie ce părea moartă.

Oamenii mînaţi de curiozitate se aruncară în bărcile lor uşoare şi porniră contra curentului în întîmpinarea acesteia. Într-adevăr, învîrtită de valuri, tîrîtă de viitură între crengi desfrunzite şi animale care muriseră ameţite de vîrtejurile Pastazei şi zdrobite de stînci, înainta în derută, gata să se scufunde în orice clipă, canoea ferfeniţă a tinerei fete. În mijlocul ei zăcea fecioara cu faţa albă ca o petală de floare şi cu trupul rigid ca de marmură acoperită de giulgiul spumei. Cîţiva indieni care participaseră la sărbătoarea de pe lacul Chimano, recunoscînd-o, şoptiră înfioraţi :

— Aceasta este Cumandá !

Dar mirarea şi durerea lor crescu cînd îşi dădură seama că barca era a lui Carlos. Ce se întîmplase cu el ? De ce nu erau împreună ? Cine să o fi omorît pe fată ? Cu mîhnirea în suflet traseră barca la mal şi o legară alături de celelalte.

Vestea despre această întîmplare se răspîndi cu repeziciune printre locuitorii satului care se adunară de pretutindeni şi-i înconjurară pe cei sosiţi.

Trupul neînsufleţit al fetei fu adus în faţa misionarului care, privind-o, tresări de uimire, ceea ce atrase atenţia şi celor din jur. Părintele abia acum îşi explică în sinea sa pasiunea pe care fiul său Carlos o făcuse pentru acea floare a selvei ; se aplecă spre ea, dădu la o parte spuma care-i acoperea chipul, îi luă uşor capul în mîini şi cercetînd uluit, cu multă atenţie trăsăturile copilei, îşi schimbă expresia într-o infinită duioşie şi lacrimi fierbinţi începură să-i brăzdeze obrajii supţi de suferinţă. Dar se reculese şi se închise în sine încît nimeni nu putu înţelege ce sentimente zdruncinaseră echilibrul interior al bunului om. Răni vechi scormonite de mîna necruţătoare a fatalităţii sîngerară din nou, de această dată mai sfîşietor ca oricînd. O paloare cadaverică îi acoperi fruntea, iar trupul îi fu scuturat ca de friguri. Cu voce moale, dar sigură, se auzi şoptind :

— Trăieşte !

Porunci să fie dusă imediat în casă şi îngrijită cum se cuvine. Puţin cîte puţin fata îşi reveni în simţiri ; şi

întrematã cu o bãuturã tare, privirile îşi recãpãtarã vioiciunea. Cînd se vãzu înconjuratã de indienii záparo ale căror chipuri îi erau cunoscute, se simţi în siguranţă ; însă cînd se uită în ochii misterioşi ai misionarului care coborau asupra ei o dulce binecuvintare, se cutremură şi se încovoie ca de un spasm lăuntric dorind parcă să fugă şi în acelaşi timp să se arunce în braţele sale. Dintr-o dată, străfulgerată de gîndul că printre cei prezenţi ar fi trebuit să se afle şi Carlos, întrebă cu speranţă în glas :

— Unde este Carlos ?

— Fiica mea, îi răspunse cu blindeţe străinul, Carlos nu este aici. Credeam că tu ne vei aduce veşti despre el.

— Eu am mers zile şi nopţi în şir singură, înfruntînd zeci de primejdii ca să ajung la el, să ne unim pentru totdeauna în numele dragostei noastre. Nu mă aflu în Andoas ? Nu eşti tu înţeleptul *curaca* al indienilor záparos ?

— Da, fiica mea, aşa este !

— Atunci, unde este el ? De ce nu se află cu tine ?

— Carlos a plecat, dar eu sînt tatăl său şi îţi ofer ocrotire, dacă va fi nevoie.

— Îţi sînt recunoscătoare pentru bunele tale intenţii, dar eu vreau să ştiu unde este străinul pentru că numai alături de el vreau să trăiesc.

— Da, replică bătrînul gînditor, ştiu cine eşti...

— Sînt Cumandá, fiica lui Tongana, bătrînul cu tîmple de argint, iar mama mea este vrăjitoarea Pona. Şi iubesc pe fiul tău Carlos şi el mă iubeşte. Mi-a promis că tu ne vei uni în legămîntul sfînt al căsătoriei. Nobile *curaca*, trimite imediat să-l caute, să i se spună că iubita sa Cumandá se află aici, sau spune-mi unde este şi voi merge mai departe să-l caut.

— Mai întîi, fata mea, spune-mi tu de unde vii şi unde ai găsit canoea care te-a adus pînă aici ?

— După ce Carlos s-a despărţit de mine, precum arborele retezat de secure din rădăcină, şi ne-am întors la locul sacru lăsîndu-ne morţii în împrejurimile lacului Chimano, am fost silită să primesc dela bătrînul Yahuarmaqui însemnele de căsătorie, dar acesta rănit şi bolnav muri chiar în noaptea în care trebuia să rămîn alături

de el. Mi se făcu teamă și am chemat-o pe mama. Ea mă sfătui să fug cît pot de repede la iubitul meu Carlos și să-i cer ocrotire pentru că, după obiceiurile noastre, urma să fiu sacrificată în apa aromată și îngropată apoi alături de bătrînul *curaca* mort. Am ascultat spusele mamei și am alergat prin junglă făcînd în trei zile un drum care se face de obicei în cinci zile. Lîngă pîrîul dintre palmieri mi s-a părut că simt prezența urmăritorilor și atunci m-am aruncat în canoea pe care am găsit-o lîngă mal și, luată de mersul apelor, mai mult moartă decît vie, am ajuns aici, cum știți și voi. Acum spune-mi unde este tînărul străin pentru care am venit. Dacă nu voi rămîne cu el mă voi întoarce să mor mai bine lîngă bătrînul Yahuarmaqui.

— Carlos, răspunse misionarul tremurînd, a plecat de două zile pe rîu în sus și nu s-a mai întons, canoea în care ai venit era a lui.

— Vai, murmură fata îngrozită, canoea aceea...

— Da, fiica mea, Carlos a intrat în pădure ca să se adăpostească de furtună, iar tu, fără să știi, ai luat barca lui și acum nu mai are cu ce să se întoarcă, bietul meu fiu !...

— Fără îndoială... i-am făcut un mare rău ! Nefericita de mine !... Dar mă întorc imediat să-l caut...

— Nu te vei duce tu, copila mea.

— O, lasă-mă, lasă-mă să plec. Mă voi întoarce repede cu el. La vîslit și la alergat sînt ușoară ca vîntul.

— Eu nu te voi lăsa ! Nu te vei expune din nou la primejdii, sărmana de tine ! Vor merge vîslașii záparos și poate în mai puțin de două zile Carlos va fi cu noi. Ei, fiii mei, lăsați totul în grija mea și duceți-vă să-l căutați pe fratele vostru.

Părintele Domingo reuși cu multă greutate, folosind blîndețea și tactul s-o oprească în Andoas pe înflăcărata tînără, care în mod tainic îi tulbura inima pe măsură ce îi cerceta chipul mai bine. Îi puse cîteva întrebări, dar răspunsul nu-l ajută să descopere nimic, după cum spunea fata, familia Tongana fusese singura din tribul Cherapa care se salvase cu optsprezece ani în urmă. Tot ceea ce știa ea era confuz și incoerent ceea ce dovedea că nici părinții ei nu-i mărturisiseră mai mult și nici

ea nu fusese interesată să afle. Fata putea afirma însă cu hotărîre că tatăl ei purta o ură de moarte oamenilor albi, pe care ea nu şi-o putea explica şi care constituise izvorul tuturor chinurilor celor doi îndrăgostiţi.

Misionarul stărui cu privirea la săculeţul din piele de veveriţă pe care-l purta tînăra la gît, dar renunţă să se mai gîndească la conţinutul lui, ştiind că şi femeile din Andoas obişnuiau să poarte asemenea podoabe în care îşi adunau mărgele de sticlă, oscioare şi felurite seminţe pentru coliere.

Între timp, zece canoe plecaseră în căutarea tînărului Orozco, iar părintele Domingo şi Cumandá, cu privirea pierdută printre valuri şi cu inima strînsă de nelinişte, aşteptau întoarcerea celui plecat. Curînd bărcuţele rudimentare se mistuiră în aburul ceţii şi în tălăzuirea cadenţată a valurilor ce-şi ridicau ritmic capurile ca nişte vipere îndreptate spre aceeaşi ţintă.

După cîteva ore, cînd soarele se apropie de asfinţit, se distinse bine, ca într-o cursă îndrăcită, mulţimea canoelor, care se întreceau ca împinse parcă de un duh nevăzut, spintecînd aerul şi apa cu viteza care o imprimă disperarea. Cîţiva de pe mal crezură că este doar o încordată întrecere între cei care vroiau să aducă primii vestea cea bună, dar ar fi fost un joc periculos pe apele învolburate şi cu ambarcaţiuni atît de fragile. Alţii bănuiau că se întîmplase ceva neobişnuit. Părintele Domingo tremura. Primul care sosi pe plajă fu asaltat cu întrebări :

— Unde este Carlos ? L-aţi găsit ? L-aţi văzut ? De ce v-aţi întors fără el ?

Misionarul nu se încumetă să pună vreo întrebare, ci căuta doar cu privirea încărcată de durere, pe dragul lui Carlos. Cumandá amuţise, avea buzele uscate şi palide, iar ochii înotau în lacrimi.

— Şi Orozco ? Unde este Orozco ? repetau vocile.

— Nu l-am găsit !

— Nu este nicăieri !

— Malurile rîului Remolino de la Peña sînt înţesate de oameni, care par a fi din tribul paloras, şi au canoele grupate în acelaşi loc. Am socotit că era mai prudent să nu ne apropiem şi cînd am văzut că din grupul lor

se desprinde o barcă şi se îndreaptă încoace ne-am grăbit să aducem vestea ca să fim pregătiţi în cazul că ar avea intenţii rele.

— Deci pe Carlos nu l-au găsit, şopti părintele Domingo exprimînd şi gîndul Cumandei. Fără îndoială că se află printre barbarii aceia care l-au prins fără apărare.

— Eu sînt de vină, adăugă fata, fiindcă i-am luat canoea cu care s-ar fi putut salva ! Plînsul îi înecă ultimele cuvinte, iar sufletul i se încleştă în gheara remuşcării.

— Vine un jîbaro, spuse cineva lîngă ei repezit, şi toate privirile se întoarseră spre un punct negru care se mişca între vălurile ceţii în direcţia braţului întins al indianului záparo care-l zărise primul.

Punctul crescu încet, încet iar mişcarea-i legănată permitea să dezvăluie ochiului o canoe. Într-adevăr, în ea se aflau doi indieni ; unul din ei purta *tendema* de culoarea aurului iar în vîrful lancei înfipte la proră tremura un panaş de aceeaşi culoare.

De cîtva timp satul din partea de răsărit a junglei nu avea un reprezentant al autorităţii civile. Deci părintele Domingo, fiind cel mai devotat andoanilor, trebuia să primească solia barbarilor care, după însemnele pe care le purta, venea cu un important mesaj.

Trimisul sări pe uscat şi se apropie de misionar cu o atitudine sălbatică de nepăsare. Mulţimea îl privi în tăcere cu vie curiozitate şi fără urmă de teamă sau sfială.

— Frate şi prietene, spuse noul venit, tribul palora, aliat al tău, îţi trimite mesaj de pace, sănătate şi urări de bine. Toţi ai noştri plîng moartea viteazului bătrîn cu mîini sîngeroase, şeful tribului jîbaro, dar ultima dintre soţiile sale, Cumandá, fiica lui Tongana, albă ca şi miezul nucii de *corozco* [1] şi frumoasă ca visul luptătorului după prima sa victorie, s-a făcut vinovată pentru că a fugit în mod nedemn din trib. Fiind cea mai îndrăgită de răposatul *curaca*, avea datoria să-l însoţească în lăcaşul somnului veşnic cu trupul şi cu sufletul. Noi am urmărit-o şi după semnele care le-a lăsat atît pe uscat cît şi pe apă, mai ales din dragostea pe care o

[1] Varietate de palmier american.

poar ă străinului care locuieşte în acest sat, ştim că se află aici. În numele lui Sinchirigra, fiu şi succesor al lui Yahuarmaqui, vin, deci, să-ţi cer să ne-o predai pentru a o sili să-şi împlinească datoria.

Dacă s-ar fi crăpat pămîntul în bucăţi şi munţii s-ar fi prăbuşit în hăuri, iar clocotul apelor ar fi înghiţit pădurile, uimirea bătrînului prelat nu ar fi fost mai mare şi spaima mai adîncă. Răspunsul se lăsă mult aşteptat, îşi pierdu întreaga seninătate din privire, iar pe frunte i se adunară norii sufletului frămîntat şi ai voinţei şovăitoare. Solul îşi dădu seama şi adăugă imediat :

— Ai văzut cinstite *curaca* al andoanilor că am venit cu gînduri de pace fiindcă tribul meu respectă legămîntul de prietenie încheiat cu al tău. Cuvîntul şefului nostru va fi veşnic respectat şi jurămintele noastre de credinţă vor fi sfinte dacă nu ne veţi da prilejul să rupem alianţa şi să aruncăm în rîu băutura fraternităţii in loc să o bem la sărbătoarea noastră. Spune-mi, deci, femeia pe care o căutăm se află în satul tău, sau cel puţin ne poţi ajuta să-i dăm de urmă ? De răspunsul tău va depinde buna desfăşurare a relaţiilor noastre.

Îngrozitoare dilemă. Părintele Domingo nu putea să mintă. Trebuia să aleagă între a o sacrifica pe Cumandá de care se simţea legat printr-o puternică afecţiune sau să-şi lase satul pradă furiei oarbe a barbarilor indieni jíbaro.

Într-un tîrziu, se hotărî să dea un răspuns :

— Dragă frate cu *tendema* de pace şi cu vorbe de prietenie, ştim că ai venit în numele viteazului Sinchirigra şi al curajosului său trib, şi moartea marelui *curaca* este motiv de durere pentru toţi prietenii indienilor paloras iar noi o regretăm din suflet ; alianţa noastră va fi neclintită faţă de noul vostru şef şi de întregul trib. Tălmăceşte-i astfel gîndurile noastre, bunele intenţii precum şi durerea noastră.

— Frate şi prietene, mi-ai vorbit cu înţelepciune ca între buni aliaţi şi îţi mulţumesc în numele tribului meu, cuvintele tale sînt mai plăcute decît susurul pîrîului găsit pe neaşteptate de drumeţul însetat. Dar nu acesta este răspunsul la întrebările mele.

— Frate, este păcat ca un trib atît de viteaz şi bun ca al indienilor paloras, să aibă obiceiuri atît de crude, ar trebui să onoraţi memoria morţilor voştri altfel decît sacrificîndu-vă femeile cele mai frumoase şi iubite.

— Nu am venit să învăţ nimic de la tine, replică indianul jibaro cu asprime, ci ca să iau femeia care trebuie să moară după legile strămoşilor noştri. Unde este ? Trebuie să ne-o predaţi !

— Mesager al păcii, ascultă-mă : cînd se face o nedreptate...

— Eu nu cer nimic nedrept. Vreau doar să ne înapoiaţi ceea ce ne aparţine. Cei nedrepţi sînteţi voi şi dacă vă încăpăţînaţi...

— Viaţa ultimei soţii a lui Yahuarmaqui nu este un bun al vostru.

— Dacă nu vrei să ne dai femeia care aparţine tribului nostru...

— Ce se va întîmpla atunci ?

— Tînărul alb, pe care l-am prins aseară acolo pe malul Palorei, va pieri...

— Fiul meu ! exclamă îngrozit părintele.

— Ştim că este străinul care trăieşte aici alături de andoanii tăi.

Cel care venise împreună cu solul tribului palora era indianul záparo, însoţitorul lui Carlos. După ce ascultă schimbul de cuvinte, i se adresă şi el misionarului :

— Da, părinte, aşa este cum spune. După ce ne-au furat canoea a apărut Sinchirigra cu ai săi şi ne-au prins. Fratele alb a rămas acolo legat de un copac, iar eu am venit cu trimisul lor pentru a-i confirma spusele. Străinul se află în mare primejdie. Cu Sinchirigra era şi o bătrînă vrăjitoare, poate ea a descoperit că în Andoas este ascunsă Cumandá.

Cuvintele indianului au produs o vie impresie bietului om şi, fără a se mai putea abţine, repetă în şir :

— Fiul meu ! Fiul meu în mîinile indienilor jíbaros ! Fiul meu legat ! Temerile mi se confirmă... Dumnezeule !... Frate palora, du-te şi spune-le alor tăi să fixeze preţul pentru salvarea lui Carlos, le voi da cît îmi vor cere.

— Nu-ţi vor cere decît pe Cumandá.

— O, nu, pentru Dumnezeu ! Mai întîi oferă-le viaţa mea ! Uite, frate, ia-mă, haide ! Voi vorbi cu şeful tău, voi face aşa încît să-l conving şi să fie mulţumit, îi voi dărui arme frumoase, veşminte atrăgătoare, unelte din belşug, voi deveni sclavul său şi pînă la urmă mă voi resemna să mă omoare, sîngele meu va curge pe mormîntul lui Yahuarmaqui, capul meu va fi un trofeu în plus, dar Carlos... sau Cumandá !... Bietul meu fiu ! Biata fată ! Nu, de ei să nu vă atingeţi ! Nu voi consimţi ca ei să moară !

Indianul zîmbi batjocoritor :

— *Curaca,* vorbeşti lucruri nesăbuite ! Sîngele tău nu-l poate înlocui pe cel al Cumandei, iar ea nu poate fi cu nimic cumpărată ! Străinul alb nu se va putea salva decît în schimbul ei. Dacă refuzi să ne dai ceea ce-ţi cerem, moartea tinerei nu va fi destulă răzbunare pentru ofensa care ni s-a făcut şi mă voi întoarce la ai mei cu *tendema* şi cu panaşe negre, iar Andoasul va dispărea sub săgeţile şi lăncile indienilor jíbaros din Palora. De ce vrei să stricăm alianţa şi buna înţelegere dintre triburile noastre ? De ce să existe vrajbă şi război între noi ? Nu te va copleşi durerea cînd vei vedea căzînd capetele indienilor tăi şi curgînd sîngele lor amestecat cu apele Pastazei ?

— Frate jíbaro, răspunse misionarul făcînd eforturi ca să se stăpînească şi să-şi păstreze seninătatea, eu nu vreau ca norii negri ai supărării să întunece relaţiile triburilor noastre şi nici luptă sîngeroasă să existe între noi, ci vreau ca raţiunea să vă lumineze mintea şi să nu comiteţi un act de mîrşavă barbarie.

— Şefule alb, răspunse indianul jíbaro grav şi cu sălbatică ameninţare în voce, îţi pierzi vremea în zadar vorbind astfel şi timpul nu-mi permite să te mai ascult ; îţi voi lăsa două suliţe : una va hotărî pacea iar cealaltă războiul, alege-o pe cea care-ţi convine ; ai timp să te gîndeşti o jumătate de noapte. Soarele, după cum se vede prin perdeaua ceţii, se va ascunde deja după culmile Upano ; voi aştepta în canoea mea, după miezul nopţii, hotărîrea voastră. Dacă o vom avea pe Cumandá va fi pace, dacă nu, ne vom război pe viaţă şi pe moarte.

Şi războinicul palora înfipse în pămînt două suliţe de *chonta* agăţînd de una *tendema* neagră şi de cealaltă *tendema* galbenă apoi, fără să scoată un cuvînt, se retrase spre barca sa.

Cu capul plecat, tăcut şi mîhnit, părintele Domingo se lăsă să cadă pe banca sa de lemn acoperindu-şi faţa cu mîinile. Băştinaşii se retraseră treptat cu chipuri întristate şi îngrijorate.

Pînă la urmă misionarul adună pe cîţiva dintre cei mai înţelepţi indieni záparo ca să se sfătuiască împreună. Un rug simplu lumina tăcuta adunare în care nimeni nu avea deocamdată curajul să-şi spună părerea. În sfîrşit, tinerii mai impetuoşi îşi strînseră cu hotărîre mîinile pe arcuri şi suliţe şi în cuvinte arzătoare se pronunţară pentru război ; bătrînii mai cumpătaţi optară pentru soluţii mai prudente şi mai raţionale. Din grup se desprinse însă indianul care-l însoţise pe Carlos, făcu un pas înainte, îşi înfipse lancea în pămînt, îşi încrucişă apoi mîinile pe piept şi, înclinîndu-şi capul, rosti pe un ton respectuos :

— Părinte şi frate, vorbesc în numele dreptăţii, aşa cum am învăţat să trăiesc. Indienii paloras cer ceea ce le aparţine. Obiceiurile strămoşilor lor sînt legi sacre pentru ei. Cu ce drept îi împiedicăm noi să şi le respecte ? Sîntem noi oare stăpîni pe legile şi pe obiceiurile lor ?

— O, fiule, îl întrerupse bătrînul cu vehemenţă, îi vom împiedica în numele umanităţii şi al raţiunii. Avem dreptul să-i oprim pe oameni să facă o nedreptate ! Vom avea curajul să dăm morţii pe această tînără nefericită ? Sîngele nostru s-ar revolta cutremurîndu-ne fiinţa. Cînd o privesc pe această copilă am impresia că revăd o făptură dragă pe care am pierdut-o cîndva pentru totdeauna... Dacă ai putea pătrunde în sufletul meu...

— Părinte, replică indianul, este mai puţin dureros să-l sacrifici pe fiul tău Carlos şi să consimţi să se verse sîngele indienilor din Andoas ? Înţeleg să o iubeşti pe Cumandá, dar pe ea abia ai cunoscut-o ! Oare fiul tău Carlos şi andoanii tăi, care-ţi sînt tot fii, reprezintă mai puţin pentru tine ? Eu cînd l-am văzut pe străin legat ca un prizonier şi gata de a fi străpuns de săgeţi, am

simţit că inima-mi tremură şi geme. Oare îl iubeşti pe fiul tău mai puţin decît mine ?... Of, gîndeşte-te la ce vei face ! Gîndeşte-te bine !

Indianul záparo se înclină din nou, îşi luă lancea şi se pierdu în mulţime ; ca de obicei, cuvintele ciopliră adînc în sufletele oamenilor şi un murmur surd de voci se ridică : amestec de aprobare, de teamă, de îndoială... Părintele Domingo sări în picioare şi începu să se mişte neliniştit dintr-o parte în alta. Era pradă unui cumplit zbucium. Broboane de sudoare îi înrouraseră fruntea, gîndurile i se învălmăşiră tulburi în minte, iar inima i se strînse cu durere. Trebuia să aleagă în care dintre cele două abisuri avea să se arunce. Dacă ar putea plăti cu viaţa sa !

În tot acest timp Cumandá, ascunsă într-o colibă, fusese martora mută a cumplitului tîrg. Cuprinsă de durere, nefericita tînără scăpă din braţele celor care o însoţeau şi care încercau să o oprească şi, alergînd despletită, palidă, dar minunată în disperarea ei, se apropie de misionar şi, căzîndu-i la picioare, îi îmbrăţişă genunchii şi îi spuse :

— Bunule *curaca* nu şovăi, predă-mă indienilor jíbaros din Palora, salvează-l pe Carlos şi scapă-ţi tribul de război. Dacă am vrut să fug de moarte şi am venit aici, am făcut-o numai din dragoste pentru fratele alb şi nu voi consimţi niciodată ca el să fie sacrificat.

Se ridică imediat, îşi îndreptă ţinuta semeaţă, şi transfigurată de un gînd eroic şi de o nobilă aroganţă adăugă :

— Andoani, nu vă temeţi pentru voi şi nici pentru străin, eu vă voi salva. Duceţi-mă la indianul jíbaros cu *tendema* de pace ! Sufletul şi trupul meu vor fi hrană pămîntului alături de bătrînul războinic, iar femeile din Palora vor îngîna împreună cu mama mea cîntecul ultimului meu vis. Să se împlinească misiunea de pace a solului jíbaro ! Predaţi-mă celui care a venit să mă ia. Moartea trebuie să-şi înhaţe prada ! Andoani, voi nu aveţi de ce vă jertfi pentru o biată pasăre destinată ospăţului unui *curaca* decedat ! Haideţi, duceţi-mă la indienii paloras şi aduceţi-l nevătămat pe Carlos şi încredinţaţi-l bunului său părinte ! Pentru mine nu va exista mulţumire

mai mare și motiv mai puternic de mîndrie decît să mor pentru salvarea iubitului meu.

Se așternu o tăcere grea. Luptătorii plecară capetele primind rușinați eroismul fetei, femeile plîngeau mișcate, iar misionarul rămase țintuit locului. Cumandă, liniștită și demnă își croi drum printre mulțime în direcția cheiului. Părintele Domingo, revenindu-și din uimire, alergă la ea, o îmbrățișă și-i spuse :

— Fiica mea, oprește-te ! Așteaptă ! Nu te voi lăsa să mergi spre moarte !

— Atunci vrei ca fiul tău...

Fata nu izbuti să rostească teribila sentință că dintr-o dată călugărul o îndepărtă și rosti chinuit :

— Nu vreau să moară el, dar nici tu, fiica mea ! Doamne, de ce sînt atît de pedepsit ?...

— Bunule părinte, adăugă fata, să nu te sperie soarta mea, pentru fiica lui Tongana moartea este o datorie sacră pe care și-o va îndeplini fără șovăire.

Misionarul o strînse din nou la pieptul său pe tînăra fată apoi porunci indienilor záparo să vegheze lîngă ea și să nu o lase să plece.

Fata adăpostită în coliba păzitorilor ei era tulburată de imagini cumplite care-l înfățișau pe Carlos chinuit, victimă a băștinașilor din Palora. Și-l închipui înconjurat de indienii jíbaros care-l amenințau și-l umileau așteptînd în fiecare clipă să-l străpungă cu săgețile lor otrăvite sau să-i zdrobească țeasta cu ghioagele lor dințate ; îl vedea căzînd și zbătîndu-se însîngerat ; îi auzea vaietele și ultimile blesteme adresate ei, care ca să se salveze îi luase canoea, lăsîndu-l în mîinile dușmanilor ca o necredincioasă, ingrată și infamă. Coșmarul o făcu să se răsucească și să se zvîrcolească în teribilele torturi ale sufletului. În sfîrșit, izbuti să se liniștească și cu ton de implorare le spuse indienilor din preajma ei :

— Știu că sînteți buni și miloși de aceea vă rog să mă lăsați să plec. L-aș salva pe Carlos, pe nefericitul său tată și pe familiile voastre de urgia indienilor jíbaros. Gîndiți-vă ce s-ar întîmpla dacă ar ataca satul Andoas... Viața mea este neînsemnată pe lîngă viețile ce vor pieri dacă veți trezi mînia lor... Lăsați-mă să plec !...

— *Curaca* alb va socoti ceea ce se cuvine să faci, răspunse sec unul din indieni.

Cumandá, văzînd că stăruința-i rămase fără ecou, se închise în gîndurile ei triste.

Noaptea se prăbuși greoaie peste mica așezare ; furtuna mai mușca încă adînc din vegetația mustind de apă ; malul și rîul se uneau prin aceeași linie neagră insesizabilă chiar de ochii ageri ai băștinașilor. Nevestele păzitorilor Cumandei dormeau într-un colț al colibei liniștite și fără griji. Nici una nu fusese binecuvîntată cu rodul pîntecului și nu cunoștea sfîșietoarea îngrijorare a mamelor. Fiica Ponei nu le invidia.

Cîteva lovituri ușoare în peretele slab al colibei puseră în picioare pe cei patru războinici din preajma fetei. Cumandá îi zări cum se furișară afară, apoi îi auzi sfătuindu-se cu cineva.

— E bine să vă prefaceți că dormiți... odată plecată tînăra... de ce ne-am mai teme ?

Cuvintele păreau rostite de noul venit. Fata nu reuși să distingă mai mult, dar cît auzise îi fu de ajuns.

Indienii záparos se întoarseră la locurile lor, rezemară armele de peretele din *guadua* și la puțin timp căzură, se pare, într-un somn foarte adînc. Ușa se deschise din nou și intră indianul care cu cîteva ore mai înainte ceruse să fie predată indienilor paloras fiica lui Tongana pentru a fi sacrificată. Tînărul záparo cu trup atletic, cu păr aspru și lung, și privire rece și pătrunzătoare, cu pielea bronzată acoperită de desene albastre și roșii, purtînd în mîna dreaptă o lance enormă, apăru în fața iubitei lui Carlos ca o fantasmă a destinului ei inexorabil. O privi o clipă în tăcere și apoi i se adresă cu voce neutră :

— Am venit să te iau.

— Unde ? întrebă Cumandá îngrozită.

— Să te duc la ai tăi !

— La ai mei ?

— Tu singură ai cerut să fii predată tribului paloras !

— Ah... da, însă acum... îmi este frică !

— Ție, frică ? De necrezut !

— Lasă-mă, fie-ți milă !

Şi nefericita tînără se ghemui şi se lipi de zid, tremurînd ca o pasăre speriată.

— Inima ta de aur s-a schimbat atît de repede în inimă de lut ? spuse indianul záparo. Sau ţi-ai uitat datoria de a-l salva pe tînărul alb, condamnat la moarte din pricina ta ?

Toată vigoarea sufletului şi trupului tinerei fete se trezi din nou auzind aceste cuvinte ; se ridică în picioare uşoară şi zveltă precum un arbust pe care l-a aplecat furtuna şi care s-a îndreptat mai semeţ ca oricînd ; îi strălucea pe chipul mîndru o lumină de o sublimă măreţie răsfrînte din firea ei dîrză, moleşită pentru o clipă de slăbiciunea trupului ; cu vocea nostalgică, dar fermă, porunci indianului :

— Condu-mă ! Să mergem !

Indianul o luă de mînă şi o trase afară printre umbrele nopţii. Riul mugea surd umflat de potopul care-i sporea forţele şi de furtuna ce-l izbea fără încetare făcîndu-l să se onduleze ca un balaur biciuit de trăsnete.

Indianul jíbaro, care dormea sub coviltirul de crengi al canoei sale zdruncinată de valuri, se trezi brusc simţind pe cineva în apropiere.

— Frate, i se adresă însoţitorul fetei, nu mai ai de ce să te întorci la ai tăi încins cu *tendema* neagră şi nici viteazul Sinchirigra nu mai are de ce să facă să răsune pădurea de chemări la război împotriva prietenilor voştri, indienii din Andoas ; Cumandá, mîndra fiică a bătrînului Tongana, vrea să meargă cu tine, îşi va împlini îndatorirea şi va evita moartea tînărului străin şi o bătălie pe cît de sîngeroasă, pe atît de inutilă. Iat-o !

Cumandá, fără să şovăie, sări în canoe spunîndu-i indianului jíbaro :

— Vîsleşte ! Cînd n-ai să mai poţi, anunţă-mă să te ajut.

— Fiică a lui Tongana şi a Ponei ! exclamă indianul, curajul şi demnitatea ta fac onoarea tribului nostru. Voi vîsli singur. Doar moartea îl sleieşte de puteri pe un jíbaro. Haide ! Sufletul marelui Yahuarmaqui şi-a găsit în sfîrşit liniştea.

Vîntul sufla dinspre sud-est ; indianul înfipse o torță la prora canoei sale și aceasta începu să urce spintecînd curentul, învăluită în cețuri și spumă și pîndită de mii de pericole.

XVIII

DESPĂRȚIREA

Starea sănătății lui Yahuarmaqui era cunoscută de întreg tribul, iar moartea sa, deși foarte regretată, nu a fost o surpriză pentru nimeni.

Adunați în jurul corpului său neînsuflețit, cei mai viteji luptători l-au ales pe Sinchirigra ca nou *curaca*, deși acesta fusese desemnat de tatăl său, care avea mai mare putere decît votul fraților de arme. Ceremonia a fost simplă și asemănătoare cu aceea a alegerii șefului serbării canoelor.

Apoi, lăsînd în seama cîtorva femei operația de mumificare a răposatului, mai multe grupuri de indieni se răspîndiră în diferite direcții ca s-o urmărească pe Cumandá, sortită morții alături de înțeleptul ei soț. Siguri că o vor găsi, au poruncit femeilor să se ocupe și de pregătirea apei aromate în care urma să fie sacrificată.

Grupul cel mai numeros, condus de noul șef, o luă spre Andoas, făcînd jumătate din drum pe uscat și jumătate pe apă, însoțiți de Tongana, bolnav și slăbit, și de Pona, considerați complici la evadarea fetei. Pona a fost silită să-și folosească vrăjile pentru a descoperi drumul pe care l-a luat fugara.

Dibăcia băștinașilor de a găsi urma omului sau a animalului în labirintul junglei este neîntrecută, iar cei care au trăit alături de ei știu foarte bine aceasta. Urmele Cumandei, cu toate măsurile ei de precauție, și cu toate că fuseseră șterse de furtună, au fost descoperite cu ușurință mergînd pe malurile rîului în jos, din instinctul care nu-i trăda niciodată.

Ajunși la Remolino de la Peña, presupunerile se transformară în certitudini. Acum așteptau să treacă cele cîteva ore impuse prin solul lor părintelui Domingo ca

să hotărască soarta străinului şi a andoanilor. Culoarea de pe *tendema*, cu care avea să se întoarcă, va aduce salvarea sau pieirea lui Carlos, prins de ei lîngă pîrîul cu palmieri şi, de asemenea, semnalul de pace sau de război cu indienii záparos. De aceea surprinderea lor crescu peste măsură cînd l-au văzut pe sol întorcîndu-se mai repede decît se aşteptaseră împreună cu fata.

Un strigăt, ca un răcnet de fiară, ieşi din întunericul care acoperea rîul, anunţînd sosirea acestora ; douăzeci de indieni le ieşiră în întîmpinare cu torţe aprinse şi semnale de izbîndă.

Cumandá avea faţa senină şi trufaşă, iar durerea care o stăpînea se vedea săpată doar în cele cîteva cute ce-i încreţeau fruntea. Sinchirigra o mustră cu asprime pentru că, desconsiderînd onoarea de a fi cea mai iubită soţie a lui Yahuarmaqui, fugise de la obligaţia ei sacră şi, prin gestul ei necugetat, putea îndemna şi pe celelalte femei la necredinţă şi laşitate.

Ea ascultă fără să i se vadă pe chip nici o tresărire, doar buzele îşi lăsară uşor colţurile în jos într-un imperceptibil semn de dispreţ. În timp ce urca spre colină, privirea ei scormoni întunericul ca să descopere locul unde fusese legat Carlos. Apropierea de moarte împrumutase sentimentelor ei o exaltare supraomenească aşa cum discul soarelui se aprinde mai tare în apropierea asfinţitului.

Băştinaşii, deşi ploaia nu părea să aibă intenţia să se oprească, începură să facă pregătiri de plecare : îşi strînseră corturile, îşi adunară proviziile îngrămădindu-le în săculeţii din fibră de agavă pe care-i purtau în spate susţinuţi de fîşii încrucişate pe piept, iar vîslaşii se instalară la cîrma micuţelor ambarcaţiuni şi cu larmă mare porniră să despice curentul bazaţi pe forţa braţului şi ajutaţi de rafalele de vînt favorabil.

Sunetul aspru al trîmbiţei dădu semnalul de pornire, dar Cumandá îl opri o clipă pe Sinchirigra :

— Şef al indienilor paloras, picioarele mele nu se vor urni din acest loc dacă nu vei da ascultare spuselor mele.

— Fiica lui Tongana şi soţia marelui *curaca*, răspunse moştenitorul lui Yahuarmaqui, este liberă, ca înainte de a merge să-l însoţească pe răposat, să ceară să

i se îndeplinească trei dorinţe : acesta este obiceiul şi va fi respectat.

— Eu, replică tînăra, vreau doar un singur lucru după care nu voi mai cere nimic.

— În numele duhurilor munţilor, reluă şeful, celei mai iubite dintre soţiile sîngerosului *curaca* i se va face pe plac.

— Fie ca ele să te ocrotească veşnic pentru binele pe care mi-l faci. Vreau să fiu dusă la tînărul alb şi să fiu lăsată să vorbesc cu el.

Sinchirigra se arătă nemulţumit, dar îşi dăduse cuvîntul şi trebuia să şi-l respecte. Patru indieni o conduseră pe Cumandá printr-un labirint de arbori, pe un drum luminat cu torţe.

Carlos fusese legat cu spatele de un trunchi şi, deşi auzea glasurile barbarilor, nu ştia că biata Cumandá se afla deja în mîinile lor. Nu este uşor de descris ceea ce se petrecu în sufletele celor doi îndrăgostiţi cînd se văzură unul în faţa celuilalt în condiţii de cumplită vitregie şi în momente de grea cumpănă. Durerea lor se contopi în acelaşi strigăt unic, sfîşietor, pornit parcă dintr-o inimă smulsă din trup.

Cumandá se aruncă la pieptul lui Carlos şi-şi uniră hohotele disperate. Încercă să-i dezlege legăturile care-l imobilizau, dar indienii n-o lăsară. Fata îi încolăci atunci braţele în jurul gîtului, îşi lipiră frunţile înfierbîntate şi feţele ude de lacrimi iar buzele amestecară, printre suspine, şoapte de iubire.

După ce se desmetici din beţia reîntîlnirii, Cumandá se desprinse cu regret ; şirul vorbelor i se ordonă căpătînd coerenţă, iar tonul deveni duios şi solemn ca pentru însuşi testamentul iubirii :

— Inimile noastre s-au dorit, sîngele nostru şi-a auzit chemarea iar sufletele noastre s-au căutat pentru a se împreuna, dar vîltoarea vieţii le-a risipit fiindcă n-am avut tăria să rezistăm furiei ei. Adio, iubitul meu ! Tu rămîi ca arborele pe mal iar eu dispar ca ramura ruptă şi tîrîtă de torent sau ca frunza uscată doborîtă de vînt şi arsă de foc. Sacrificiul meu este darul iubirii. Să nu uiţi niciodată cum am ştiut să răspund dragostei tale. Singurul bun al unei băştinaşe este viaţa. Eu te

aveam şi pe tine de aceea am putut renunţa la ea. Adio, Carlos !

— Dragostea sufletului meu, răspunse tînărul. Viaţa mea trebuie să se stingă odată cu a ta ! Ne vom uni în nefiinţă, departe de tot ceea ce ne-a fost potrivnic ! Ştiu ce vor face cu tine... De aceea vreau ca trupurile noastre să fie puse la picioarele cadavrului lui Yahuarmaqui !... Ştiu că te-au căutat ca să te sacrifice unui obicei barbar şi josnic ! Indienii jibaros îşi vor înfăptui intenţiile, dar tu nu vei fi singură în mîinile lor criminale...

— Nu se cuvine să mă urmezi, fratele meu alb. Bătrînul tău tată are nevoie de tine ! Ce se va face el dacă va pierde unicul său sprijin ! Eu trebuie să-mi împlinesc destinul.

— Cumandá, nu mă pot resemna să te pierd !

— Aminteşte-ţi că de multe ori mi-ai vorbit de dragostea pe care trebuie să o nutrim faţă de părinţii noştri şi faţă de oameni. Trăieşte pentru tatăl tău. Viaţa mea s-a topit ca picătura de rouă cînt răsare soarele, dar şi tu eşti o picătură de rouă, iar soarele va veni şi pentru tine.

— Războinici ai tribului paloras, spuse tînărul întorcîndu-se spre indienii jibaros care asistau nepăsători, generoşi fii ai junglei, dezlegaţi-mă, duceţi-mă cu fiica lui Tongana şi jertfiţi-mă odată cu ea ! Sau ţintuiţi-mă de acest arbore cu săgeţile voastre pentru totdeauna. Nu şovăiţi, întindeţi arcurile şi făceţi-vă datoria...

Un al doilea sunet de tobă anunţă plecarea indienilor jibaros care trebuiau să o ducă pe Cumandá lîngă trupul neînsufleţit al căpeteniei lor.

Fata, dreaptă şi trufaşă, demnă în gesturi şi atitudine, păşi cu fruntea sus şi cu pasul ferm spre cei care urmau să fie călăi. În dreptul lui Carlos se opri pentru o clipă ca ultim popas al existenţei ei pămîntene :

— Curaj, frate străin ! De acum nu ne vom mai vedea niciodată sub palmierii selvei, nici pe malurile rîurilor şi lacurilor, nici pe suprafaţa valurilor agitate sau domoale, însă ceaţa uitării nu va învălui nicicînd sufletele noastre, şi, scoţîndu-şi de la gîtul ei săculeţul din piele de veveriţă, îl agăţă de gîtul lui Carlos adăugînd :

Aceasta să fie podoaba dragostei şi dincolo de moarte ! Adio !

Tînărul îşi plecă fruntea în tăcere, Cumandá i-o atinse uşor cu buzele. Oare al cui era ultimul rămas bun ?

Sunetul trimbiţei stăruia şi indienii jibaros îi despărţiră. Carlos îşi înălţă capul şi în umbra violetă a torţelor, văzu dispărînd după trunchiuri şi cortine de plante agăţătoare silueta îngerească a iubitei ca un miracol ce l-a încîntat pentru o clipă ca apoi să-l lase să se scufunde într-un abis de durere. Aşa sfîrşesc de cele mai multe ori marile pasiuni ! Acesta este în mod inevitabil destinul sufletelor sensibile.

Fata escortată de indieni auzi în tenebrele nopţii nişte gemete şi nişte vaiete uşoare şi stinse ; îşi încordă mai bine auzul şi recunoscu tînguitul molcom al mamei ei şi scîncetul bătrînului Tongana. Vru să se apropie şi să le dea ultima îmbrăţişare, însă indienii o opriră şi o predară lui Sinchirigra.

Treptat băştinaşii dispărură printre cotloanele şi desişurile misterioase ale pădurii, luminile începuseră să dispară treptat. Cîte una mai strălucea în adîncurile abisului verde, apoi se pierdea şi apărea din nou reflectată pe muşchiul lucios al trunchiurilor şi pe frunzele ude ale arborilor, se ascundea iar, lăsînd pădurea în beznă, ca să reapară ca un clipit de stea printre arborii selvei. În cele din urmă întunericul îşi instală suveran domnia peste cer şi pămînt. Ecourile paşilor se stinseră urmate de cele ale glasurilor. Şi curînd, în singurătatea neagră şi înfricoşătoare, nu se mai auziră decît zgomotul surd al ropotului de ploaie, şuieratul pătrunzător al vîntului, ecoul răguşit şi vag al undelor şi din cînd în cînd amestecate cu acest concert nocturn al naturii răscolite, gemetele jalnice a două inimi despărţite.

Indienii, care erau pe cît de cruzi pe atît de neîncrezători şi bănuitori, se temură că după ce o găsiseră pe Cumandá, mama ei Pona va încerca să o salveze din nou prin vrăji şi, pentru a o pedepsi pe ea şi pe Tongana, consideraţi complici ai evadării, îi lăsaseră legaţi de trunchiul unui copac, la fel ca pe tînărul Orozco.

Acolo se aflau biata Pona cuprinsă de durere şi de disperare, şi Tongana care îşi suporta cu greu clipele

din urmă. Carlos îi auzea ; o recunoscu pe Pona după vorbele care-i scăpau printre gemete, dar cum propria-i suferinţă îl ţinea aproape înstrăinat de tot ce era în jur, cu gîndul alături de Cumandá, nu se simţi capabil să le adreseze nici un cuvînt de consolare.

XIX

SĂCULEŢUL DIN PIELE DE VEVERIŢĂ

Orele care se scurseră nu-i aduseră nici o alinare bătrînului misionar ! Părea chiar mai împovărat de mîhnire şi de îngrijorare. Crezuse în zadar că noaptea îi va fi un sfetnic bun.

Se uita la ceas mereu şi i se părea că o luase mult înaintea gîndului. Aripile timpului îşi înteţesc întotdeauna bătăile cînd sufletul se bucură sau plînge.

Mai lipsea foarte puţin pînă la ora cînd hotărîrea sa urma să fie sentinţă de moarte pentru unul din tineri. Pe care să cruţe ? Pe cine să condamne ? Ce voce lăuntrică va pleda pentru unul sau pentru celălalt ? I se părea că străbate un pustiu în care nici o ramură în floare, nici o boare de vînt, nici un susur de izvor nu-i potoleau calvarul.

Se cutremură şi sudori reci îi îngheţară fruntea cînd îşi dădu seama că sosise clipa... Bîjbîind, abia se mişca în întuneric sprijinindu-se de pereţi ca un somnambul. În uşă se ciocni de indianul care tocmai vroia să intre.

— Fiule, îi spuse, ce face solul ? Ce ştii de Cumandá ?

— Părinte, răspunse omul, noaptea este atît de neagră încît în ciuda bunilor mei ochi nu am zărit canoea indianului jíbaro, în schimb pot să te asigur că *tendema* înfiptă în suliţă a rămas neatinsă.

— Şi Cumandá ?

— Trebuie să fie acolo unde ai lăsat-o.

— Biata tînără, şi pentru ea orele cred că au fost la fel de chinuitoare ca şi pentru mine.

— A plouat năprasnic şi nimeni nu a putut să iasă din casă.

— Du-te și adu-mi veşti despre ea. Apoi, porunceşte în numele meu ca patru dintre cei mai dibaci vîslaşi să pregătească o canoe solidă ca să plecăm la Remolino de la Peña fără ca solul să ne simtă, vreau să vorbesc cu şeful indienilor paloras.

— Bine, părinte, răspunse indianul surprins, am să mă duc imediat să văd ce face fata, dar este imposibil să plecăm, nu poţi vîsli pe riul acesta negru care mugeşte umflat şi furios, îţi vei găsi moartea şi vei sacrifica pe vîslaşi.

— Să faci aşa cum îţi porunceşte părintele tău, şeful alb, replică pe ton dîrz misionarul.

După un timp, ce i se păru părintelui destul de lung, indianul se întoarse vădit tulburat şi agitat. I se adresă precipitat :

— În colibă sînt doar cei patru indieni záparos care dorm atît de adînc încît nici nu m-au simţit.

— Şi Cumandá ?

— Sînt numai ei acolo...

— Doamne ! exclamă misionarul cu voce îndurerată. Ce s-o fi întîmplat ?

Alergă disperat la clopot şi se atîrnă de el vrînd parcă să facă tot satul martor al durerii sale. Sunetele se răspîndiră cu ecou de primejdie prin toate colţurile pădurii trezind satul. Oamenii se adunară curioşi să vadă ce s-a întîmplat la coliba unde o lăsaseră pe Cumandá. Cînd ajunseră acolo îi găsiră pe cei patru indieni prefăcîndu-se că se trezesc cu greu din somnul lor adînc. Nici femeile lor nu ştiau mai mult despre fată pentru că ele dormiseră cu adevărat în cotloanele întunecate ale colibei. Unul din ei îndrăzni să se justifice :

— Părinte, cred că tînăra aceea era o vrăjitoare !

— Vrăjitoare, repetă misionarul indignat, gîndeşte-te bine ce spui şi nu încerca să te dezvinovăţeşti aruncînd asupra ei otrava defăimării !

— Am văzut-o cum a scos din săculeţul de la gît ceva care după ce l-a îndreptat spre noi, am căzut toţi într-un somn greu, insistă indianul.

— Astea sînt minciuni, fiule, dar orice ai spune, nu mai are importanţă ; sigur este că fata a fugit şi s-a predat indienilor jibaros ca să-l salveze pe Carlos şi pe an-

doani. Oh, de cîtă generozitate a fost capabilă, biata copilă... Unde o fi acum ? Barbari ce sînteţi, şi laşi ! Să o lăsaţi să se sacrifice ! Nu aţi avut curaj să vă apăraţi de indienii jîbaros şi aţi vrut să fiţi salvaţi de o femeie, aruncînd-o în ghearele morţii !...

Vinovaţi, indienii înclinară fruntea şi păstrară tăcere. Misionarul porunci să nu se piardă nici o clipă şi să se pregătească canoea cea mai rapidă ; alese cîţiva dintre vislaşii cei mai buni ca să-l ducă în tabăra indienilor jîbaros înainte ca aceştia să plece. Dar indienii záparos nu erau obişnuiţi să sfideze, precum alte triburi barbare, primejdiile unui drum pe o apă învolburată înconjuraţi de tenebrele unei nopţi de catran. Prefăcîndu-se că se supun, se mişcau anevoie pierzînd ore întregi. Părintele deznădăjduit îşi pierdu cumpătul şi deveni arţăgos şi violent, apucînd ameninţător chiar capătul unei suliţe. Indienii părură surprinşi văzînd blîndeţea şi înţelepciunea prefăcute în furie şi nechibzuinţă. Coborînd pe plajă şi, scormonind întunericul cu ochii, mînia sa ajunse la culme văzînd cum acolo, în depărtare, fantasticele umbre ale torţelor indienilor paloras dispăreau treptat înghiţite de întuneric ca scînteile unui foc în agonie pe fundul unei prăpăstii.

— Repede canoea, să mergem ! ţipă părintele. Indienii jîbaros pleacă. Luminile se micşorează. Dispar de tot ! Ce le vor face bieţilor tineri ? Grăbiţi-vă ! Aşezaţi-vă la cîrmă ! Sînteţi nişte laşi ! Ce aşteptaţi ? De ce vă temeţi ?

Eforturi inutile, disperare neputincioasă ! Rîul abia se vedea mişcîndu-se negru şi înspăimîntător precum un monstru a cărui spinare se unduia în întuneric la mugetul vîntului şi la plesnetul ploii, iar indienii záparos, poate pentru prima dată în viaţa lor, tremurau şi se trăgeau înapoi. Fuseseră pregătite două canoe, pe care furtuna le smulse într-o clipă — s-au poate indienii le dădură drumul ca să evite periculoasa escapadă —, şi curentul le duse departe.

Treptat se iviră zorile ca o lumină lăptoasă, deloc optimistă, în spatele unui văl gros de nori aducători de ploaie. În sfîrşit, indienii záparos se hotărîră să plece. Stavilele se mai împuţinară, dar pericolul nu dispăruse

cu totul : ploaia torenţială continua, iar rîul tulbure şi umflat se agita ameninţător. Cu toate acestea, şase tineri robuşti se urcară în canoe împreună cu misionarul şi urmaţi de încă alţi cîţiva indieni porniră într-un mic cortegiu spre Remolino de la Peña. Drumul pe care înainte îl făceau într-o oră, acum l-au făcut în patru ore de vîslit continuu în susul apei. Fără să se oprească nici o clipă urcară pe o colină mai retrasă în care vegetaţia părea mai rărită. Acolo îl găsiră pe Carlos legat şi într-o stare jalnică.

— Fiul meu ! exclamă preotul, bietul meu fiu ! Ce ţi-au făcut barbarii ?! În ce hal te-au adus ! Dar bine că ţi-au lăsat viaţa...

— Da, trăiesc, răspunse tînărul, indienii paloras sînt cu adevărat nişte barbari. Au luat-o pe Cumandá şi au tîrît-o cu ei ; O, tată ! Cîtă cruzime ! Să ne despartă, să nu-mi dea posibilitatea să o apăr sau să mor odată cu ea.

Cu mîinile tremurînde bătrînul dezlegă nodurile vîscoase de umezeală care îl imobilizaseră ore în şir pe bietul tînăr.

— Tată, adăugă Carlos, binecuvîntează-mă şi lasă-mă să o urmez pe Cumandá.

— Ce spui ? Ce vrei să faci ?

— Să o salvez sau să pier.

— Niciodată n-am să-ţi dau consimţămîntul, fiul meu ! Asta ar fi o nebunie.

— Şi o vom lăsa să piară ? E cu putinţă ca eu să mă salvez cu preţul sîngelui ei ? Ah, ţi-am spus şi altă dată că de această dulce fiică a selvei mă simt legat pentru totdeauna. Simt că îmi aparţine într-un mod tainic şi ciudat. Dacă ea nu mai există, mă simt inutil şi stingher, iar viaţa nu mai are rost pentru mine ! Lasă-mă să plec ! Lasă-mă să o urmez !

Părintele Domingo, pradă aceleiaşi mîhniri, nu izbuti să spună nici un cuvînt care să-l liniştească pe Carlos ; cu propria durere nu se poate vindeca durerea altuia. Tînărul nu mai contenea evocîndu-şi iubita cu lamentări sfîşietoare :

— Nefericita mea Cumandá, ce tandre şi duioase au fost ultimile tale cuvinte. Ce adînc au pătruns în inima

mea privirile tale de rămas bun. Ce prețioasă mi-a devenit această mică amintire pe care mi-ai atîrnat-o la gît înainte de a porni pe drumul acela fără întoarcere. Carlos acoperi cu sărutări pătimașe săculețul din piele de veveriță. Părintele Domingo tresări. Cu o zi în urmă îl observase la gîtul fetei. Îl luă cu mîini tremurînde ca să-l privească mai deaproape.

Între timp, bătrînul Tongana și soția sa fuseseră și ei dezlegați. Tongana căzu la picioarele copacului. Intrase în agonie. Pona, care surprinsese intenția misionarului, adunîndu-și ultimele puteri, strigă deznădăjduită :

— Ce vreți să faceți ? Să nu-l deschideți ! Acest obiect este al meu, numai eu știu cum trebuie privit, ar putea să vă aducă nenorocire. Dați-mi-l, vă rog !

Carlos și tatăl său se priviră îngroziți. Tatăl cutremurîndu-se dădu drumul săculețului din piele de veveriță ca și cum ar fi fost un scorpion. Tînărul însă, impins de curiozitate și mai puțin înfricoșat de cuvintele Ponei, desfăcu săculețul misterios. Indianca încercă să se opună, stărui, plînse, strigă. Carlos fără s-o audă scoase din săculeț un obiect circular, învelit într-o pînză albă ca o petală de floare, o desfăcu și sub aceasta găsi înfășurat într-o bucățică de muselină imaculată un medalion care, într-un cerc de aur, păstra imaginea unei femei deosebit de frumoase.

— Cumandá, exclamă Carlos.

Misionarul luă imediat medalionul din mîna tînărului, privi îndelung portretul și pe chipul său apăruse necruțător surpriza, durerea, disperarea iar buzele sale șoptiră pierite :

— Aceasta e Carmen ! Carmen a mea !

Revelația îl epuiză pe bietul om și simți nevoia să se rezeme de trunchiul celui mai apropiat copac. Într-adevăr miniatura aparținuse cîndva soției sale și reprezenta portretul acesteia, iar asemănarea cu fata era izbitoare. Dar, cum a apărut acest obiect în mîinile unei băștinașe ? De ce semăna atît de bine Cumandá cu Carmen ?

Părintele Domingo își reveni torturat de neliniște și se năpusti la Pona cu o ploaie de întrebări, de rugăminți, de promisiuni, de amenințări pentru a o determina să

ridice vălul de mister care acoperea evenimente numai de ea ştiute. În sfîrşit, biruită de speranţa că albii uniţi cu indienii záparos o vor salva pe tînără ştiind cine este, soţia lui Tongana se hotărî să vorbească :

— E mult timp de atunci cînd indienii din Guamote şi Columbe, care populau partea din spatele muntelui, mîniaţi din cauza cruzimii albilor, s-au răsculat, dînd foc caselor şi ucigînd pe mulţi dintre asupritorii lor. Dar după aceea asupra celor răsculaţi a venit urgia oamenilor înarmaţi care i-au prins pe principalii lor conducători şi i-au spînzurat. Printre ei se afla şi Tubón, indian muncitor zilier la José Domingo de Orozco. Laţul cu care l-au spînzurat fiind mai şubred s-a rupt şi astfel l-am găsit noi mai mult mort decît viu. Cu multă greutate l-am salvat. Eu pe atunci eram servitoare în casa lui Orozco şi doică a fetiţei lui, Julia, pe care ajunsesem s-o iubesc ca pe propriul meu copil. De aceea cînd a început să ardă casa nu m-am îndurat s-o las să piară împreună cu familia albă şi am luat-o cu mine pe copilă...

— Ai salvat-o ? întrebă gîtuit părintele.

— Da, răspunse bătrîna, şi lîngă leagănul ei era această relicvă care face minuni pentru că femeia albă cu care seamănă a murit ca o sfîntă.

— Carmen a mea a pierit arsă de flăcări, şopti pierdut misionarul.

— Cînd am venit în aceste locuri, continuă bătrîna, împreună cu Tubón şi cu cei doi fii ai noştri, am adus-o şi pe fată...

— Aţi adus-o ?! Şi ce s-a întîmplat cu ea ?

— A crescut la noi şi se numeşte...

— Cumandá !

— Aşa se numeşte ! Ea nu este fiica mea, iar bătrînul Tongana este Tubón. A trebuit să-şi schimbe numele cînd a fugit de albii pe care îi urăşte de moarte.

— Cumandá este deci Julia, fiica mea ! întrerupse misionarul pe Pona, fiica mea şi sora ta, Carlos ! Inima îmi spunea ceva, din clipa în care am văzut-o am remarcat asemănarea ei cu Carmen şi de aceea mă durea să o văd sacrificată de indieni. Fiica mea ! Şi acum ?!

— Ah ! soră a sufletului meu ! exclamă tînărul. Acum îmi dau seama de ce simţeam pentru ea ceea ce nici o

altă ființă nu mi-a putut inspira, eu care disprețuiam frumusețile și atracțiile pămîntești... O, sora mea !... Dar ce facem, tată ? Trebuie să nu pierdem nici o clipă, să o salvăm ! Să alergăm după ei și să o salvăm !

— Da, fiule, poate reușim să ajungem la timp. Le vom spune că ea este Julia, fiica mea și sora ta. Această femeie va depune mărturie pentru noi iar pe Tubón îl vom forța să spună adevărul. În sfîrșit, vom oferi mari recompense materiale indienilor jibaros și dacă nici așa nu vor renunța la ea, îi vom amenința cu războiul. Da, voi lupta pînă o voi elibera pe fiica mea adorată ! Va răsuna goarna în Andoas, iar cîțiva indieni záparos vor umbla prin Canelos, Zarayacu... prin toate satele ca să le ridice la luptă de partea noastră. Dar dacă nu ajungem la timp ? Vai, ce se va întîmpla cu ea ? Să ne grăbim, să ne grăbim...

Părintele deși acționa cu energie, avea impresia că toate stăteau pe loc și că timpul îi era potrivnic. Porunci ca unul din indieni să se întoarcă în sat și să le spună să se pregătească de război, urmînd ca el, împreună cu Carlos și cu ceilalți să pornească la drum spre așezările indienilor paloras, ocrotiți de umbrele pădurii. Pona urma să-i însoțească.

XX

ÎNCERCĂRI ZADARNICE

Bătrîna se așezase în genunchi lîngă soțul ei muribund, îi susținea capul cu mîna și-i vorbea încet printre suspine. Bătrînul cu tîmple de argint, ascultînd-o, clipea cu greu din ochii amorțiți, precum o flacără care moare și reînvie, pe rînd, după suflul adierii.

— Bărbatul meu moare, spuse Pona misionarului.

Părintele se apropie de cei doi bătrîni băștinași.

— Tu ești Tongana ? întrebă, cu toate că știa bine cine este.

Indianul deschise ochii și răspunse :

— Eu sînt Tubón.

Privirea aceea întunecată, vocea aceea sumbră îi trezi părintelui Domingo amintirea înspăimîntătoarelor întîmplări petrecute în urmă cu optsprezece ani, parcă înfăţişate atunci în faţa ochilor : casa în flăcări, gemetele soţiei şi fiilor săi, mirosul trupurilor arse, ruină, cenuşă... Într-o clipă a pierdut pentru totdeauna tot ce i-a fost drag. Şi cel care i-a făcut atîta rău se afla în faţa lui. O undă de ură şi de răzbunare, ca o limbă de foc scăpată din infern, îi învălui inima ; cute adînci îi brăzdară fruntea, privirea îi deveni cumplită, buzele i se contractară într-un rictus veninos, pumnii i se strînseră şi, stăpînindu-se cu greu, întrebă pe un ton care-i trăda întregul zbucium :

— Tubón, mă recunoşti ?

— Te recunosc, eşti unul din tiranii albi ai rasei mele, tu... tu mi-ai ucis părinţii... tu eşti ticălosul de José Domingo de Orozco... Da... te cunosc foarte bine... Şi pentru că nu mă pot ridica să te ucid, piei din ochii mei ! Bătrînul, slăbit de efortul făcut, rămase aproape inert.

Părintele, ascultîndu-l, se cutremură, ca un arbore izbit de furtună. Doamne, cît de periculos este impulsul răzbunării ! Ce monştri naşte furia nestăpînită ! Cîtă nedreptate poate semăna omul acţionînd necugetat sub impulsul urii şi din lipsa iubirii de oameni !

Vulturul se prefăcu în porumbel ; minune a caritătii ! Vis de iertare ! Călugărul se aplecă asupra bătrînului şi-i spuse cu blîndeţe :

— Tubón, fratele meu, eu îţi dau iertarea mea, dar iartă-mă şi tu pentru tot răul pe care ţi l-am făcut. José Domingo de Orozco, care te-a lăsat fără părinţi şi te-a asuprit timp de mulţi ani şi pe care după aceea l-ai urmărit şi i-ai smuls ce avea mai de preţ pe lume, este acum părintele Domingo, care va deplînge veşnic rătăcirile-i trecute.

Indianul nu mai avu putere decît să-şi strîngă buzele în semn de dispreţ. Părintele îşi dădu seama că viaţa va părăsi în scurt timp trupul bătrînului.

În momentul acela, Carlos interveni precipitat amintindu-i că trebuie să se grăbească. Imaginea Juliei apăru vie în mintea călugărului. Se ridică în picioare hotărît să pornească. Dar un suspin de agonie, din pieptul lui Ton-

gana, îi sfîşie inima. Nu vroia ca acesta să piară socotindu-i pe albi mîrşavi şi ticăloşi.

Mila îl birui, îngenunche din nou lîngă el, îi strecură cu dragoste braţul pe după gît şi-i vorbi de iertare şi de iubirea dintre oameni ca bătrînul să nu se simtă singur şi abandonat în cele din urmă clipe ale vieţii sale, ca ultimă recompensă că-l lipsise prin ura sa din tinereţe de bucuria de a fi lîngă cei dragi.

— Plec singur ! îl întrerupse Carlos disperat. Misionarul mai întîrzie o clipă la căpătîiul muribundului pe chipul căruia deslusi parcă o expresie de dulce melancolie.

— Tată ! exclamă Carlos pentru a treia oară, mila ta faţă de un băştinaş te va face să o pierzi pe Julia ! Să mergem !

Bătrînul Tongana deschise încă o dată ochii şi-l privi cu duioşie ; vru să-i vorbească dar nu reuşi ; două lacrimi se prelinseră pe obrajii pîrjoliţi, şi sufletul său părăsi pentru totdeauna lăcaşu-i de argilă...

Părintele porunci ca rămăşiţele pămînteşti ale bătrînului cu tîmple de argint să fie duse la cimitirul misiunii şi, luînd-o de mînă pe Pona, care vărsa lacrimi de jale lîngă trupul soţului ei, o ridică şi-i spuse :

— Tubón a murit împăcat, acum să o salvăm pe Julia. Călăuzeşte-ne căci tu cunoşti drumul spre indienii paloras !

O voce lăuntrică îi dădu parcă răspuns.

„Poate că deja e prea tîrziu ! Tubón s-a răzbunat chiar şi prin moarte. Ai întîrziat să porneşti s-o salvezi pe Julia şi acum..."

Gheara dureroasei bănuieli prinse cu cruzime inima părintelui Domingo. Într-adevăr, folosise pentru Tubón timpul care i se cuvenea Juliei. Carlos o luase mult înainte şi misionarul grăbi pasul ca să-l ajungă. Natura părea să fi conspirat împotriva lor, şi chiar indienii záparos, care-i însoţeau cu deosebit devotament, biruiau cu multă greutate vitregia ei.

Indienii jíbaros erau foarte iscusiţi în străbaterea drumurilor noaptea pe furtună, în parcurgerea înot a rîurilor umflate sau în spintecarea undelor agitate cu canoele ; aşadar aveau un avans serios, cînd andoanii,

călugărul Domingo şi Carlos, abia părăsiseră malurile Pastazei.

Deşi avansaseră destul, indienii záparos ca să scurteze traseul şi nesocotind sfaturile bătrînei Pona, o luară pe un alt drum decît cel al băştinaşilor jíbaros, încercînd să o taie în linie dreaptă spre rîul Palora, să-l traverseze, să urce pe malul său stîng ca să-i ajungă cît mai repede în sat. Dar indienii paloras ştiuseră bine să se orienteze încît să evite obstacolele produse de ploaie şi de creşterea pîraielor şi a rîurilor, pe cînd băştinaşii záparos căzuseră în capcanele pădurii. Cîţiva îşi propuseseră să urce pe apă, dar nici aşa nu se ajungea mai uşor şi cu mai puţine riscuri.

Prima noapte îi surprinse pe urmăritori dezorientaţi şi cu trupurile şiroind de apă. Misionarul porunci să nu se oprească nimeni şi, deşi întunericul coborî gros împresurîndu-i pe toţi, drumul trebuia continuat. Înaintarea era anevoioasă. Ajunşi la un rîu ale cărui ape năvalnice asurzeau pădurea, fură nevoiţi să facă un popas. Albia rîului neprimitoare dăduse pe afară şi cei doi albi disperaţi se învîrteau pe lîngă ea ca doi ciini istoviţi care auzeau de partea cealaltă chemarea vînătorului. Încercau să-i însufleţească pe indienii descurajaţi care nu cutezau să înfigă vîslele în spinarea arcuită a duşmanului ce se tîra mugind la picioarele lor. Misionarul îşi făcea imputări aprige cu voce tare :

— Dacă nu ne-am fi oprit la Remolino de la Peña am fi trecut torentul pe lumină şi apele sale ar fi fost mai blînde. Am întîrziat cu preţul vieţii fiicei mele !

Un záparo reuşi să aprindă o torţă şi la lumina ei violetă putură să vadă mai clar forţa torentului, ale cărui valuri negre, stropind spuma vînătă şi izbind cu furie stîncile, coborau cu o rapiditate vertiginoasă smulgînd arbori giganţi şi rădăcini încîlcite care treceau, învîrtindu-se ca aripile morilor de vînt în timpul vijeliei. Descurajarea se instală în sufletele tuturor ca o pasăre neagră într-un cuib îmbietor şi, aşezaţi la rădăcina arborilor, cu braţele încrucişate peste genunchi, priveau apele vrăjmaşe cu gîndul la Cumandá, lovită de nenorocire ca de valurile rîului care mugea nebiruit şi precipitat la picioarele lor.

Imediat cum apărură zorile şi razele soarelui începură să lumineze sînul pădurii, convoiul se puse în mişcare. Zbaterea rîului se potolise şi cu ajutorul luminii binecuvîntate se putea în sfîrşit ajunge pe celălalt mal. În afară de aceasta, dificultăţile şi primejdiile păreau acum mai degrabă plăsmuiri ale întunericului nopţii şi ale imaginaţiei îngrozite. Un bătrîn arbore, doborît de-a latul vadului adînc, forma o punte, iar torentul de care se temuseră înainte rămase undeva în spate zumzăind pierdut... Dar orele se scurgeau... Şi oare ce-i mai aştepta de acum încolo ? Furtuna încă nu se domolise. Întîlneau mereu copaci culcaţi de vînt care-i forţau să întîrzie. De cîte necazuri ar fi fost scutiţi dacă ar fi mers exact pe urmele indienilor jîbaros !

Aceştia poate se aflau deja aproape de colibele lor, sau poate chiar ajunseseră...

Trecuseră şase zile de chinuri groaznice suportate cu ajutorul unei biete speranţe. Dacă ar fi reuşit s-o salveze pe Julia, necazurile ar fi fost uitate. Julia care renăscuse pentru tatăl şi fratele ei chiar în momentul în care era tîrîtă spre moarte ! Sperau ca ceremoniile de înmormîntare la indienii jîbaros să ţină timp mai îndelungat. Dar sărmana Pona nu-şi mai amintea ; ştia doar că victima este înecată într-o apă parfumată sau sufocată cu o faşă. Misionarul şi Carlos se îngrozeau auzind-o.

Izbutiră să se apropie de malurile Palorei, dar nu se încumetară să treacă pe malul opus, aşteptînd canoele celorlalţi care rămăseseră în urmă. În cea de a şasea zi, într-o după-amiază tîrzie, reuşiră să distingă o coloană de fum care se ridica dreaptă din pădure şi se deschidea sus ca o umbrelă, unindu-se cu norii cerniţi ai cerului. Era rugul înălţat în ziua sacrificiului ? Merseseră toată noaptea. În dimineaţa următoare ajunseră în sfîrşit la cotitura rîului care ducea direct spre aşezarea indienilor paloras. Fumul se destrămase întinzîndu-se peste pădure.

Nu se simţea nici o mişcare, nici un semn de viaţă pe malul celălalt. Nu se zăreau nici măcar canoele indienilor ; nici un indiciu că ar exista acolo un trib atît de numeros. Lipsa canoelor nu prevestea nimic bun. Era ştiut că odată terminată ceremonia de înmormîntare, in-

dienii ardeau toate colibele în afară de cea care servea ca mormînt, pîrjoleau semănăturile şi lăsau canoele în voia curentului. Porneau apoi şi mergeau trei sau patru zile în căutarea unui alt loc pentru un nou cătun unde-şi construiau alte *chacras*, iar pe meleagurile mortului nu se mai întorceau niciodată avînd grijă chiar să nu treacă prin apropiere, de teama de a nu-i tulbura somnul veşnic şi de a nu-i cutremura oasele cu zgomotul paşilor şi al armelor.

Timpul se mai înseninase iar soarele, rupînd cortina de abur care învăluia pădurea, revărsa raze suave ce dezmierdau şi consolau natura, oropsită zile în şir de tirania furtunii. Această acalmie să fie oare preludiul salvării şi al bucuriei inimilor zdrobite de furtuna durerii şi a mîhnirii ?

Palora, deşi tumultuoasă, nu mai tîra spumegînd bucăţi din arborii pădurii, smulşi de torentul năvalnic, astfel încît doi indieni záparos reuşiră să treacă înot şi să aducă luntrele. În ele se urcară Misionarul şi Carlos, Pona şi cîţiva indieni, iar ceilalţi se aruncară în apă spintecînd-o ca nişte peşti.

De la rîu spre interiorul pădurii se deschidea o potecă îngustă şi sumbră care ducea spre cătunul aflat la circa cinci sute de metri : cei doi albi o străbătură într-o fugă, sufocaţi de nelinişte şi de speranţă. Tăcerea continua să stăpînească jur împrejur. Urcară în pripă o colină, săriră peste un pîrîu învecinat cu o *chacra*, pătrunseră într-o livadă de banani din care se treziră pe un cîmp deschis, circular. În mijlocul lui se ridica o colibă mare înconjurată de tristele ruine ale altor colibe care fuseseră mistuite de foc ; mai rămăseseră stîlpii înnegriţi şi mormane de cenuşă, din care se mai desprindeau doar cîteva scurte spirale de fum, netulburate în ascensiunea lor nici de cea mai uşoară adiere. Tatăl şi fiul se opriră un moment, ca şi cum o forţă puternică lăuntrică le oferea un ultim sprijin. Ochii dilataţi de spaimă ţintiseră coliba solitară care părea învăluită de unde îngheţate, precum cele care biciuie poalele muntelui Chimborazo. Privirile se întîlniră într-o dureroasă complicitate şi dintr-o dată ca desprinşi dintr-un arc se năpustiră în uşa

colibei. Aceasta rezistă, era închisă şi legată cu liane groase înnodate. Nerăbdarea le încetini gesturile, mîinile în precipitarea lor alunecară, deveniseră rigide şi greoaie, se ajutară cu dinţii, traseră din răsputeri, dar nodurile se strîngeau mai tare... În sfîrşit un indian alergă şi spintecă legăturile cu un cuţit. Uşa cedă. Amîndoi încremeniră pentru o clipă în prag. Un strigăt supraomenesc le secă toată energia şi vigoarea. În faţa ochilor se dezvălui o imagine de coşmar. Cumandá, fără viaţă, era aşezată alături de înfiorătoarea mumie a lui Yahuarmaqui, înconjurat de arme şi de capete ale duşmanilor reduse la mărimea unui pumn. Tînăra fată era ca un crin palid care începea să se ofilească şi să se îndoaie peste tulpină în preajma unui trunchi putrezit şi înnegrit de flăcări. Expresia chipului ei oglindea măreţia şi demnitatea puterii de sacrificiu în numele unei nobile şi unice pasiuni.

Carlos o strigă cu voce tremurătoare, îi scutură uşor trupul vrînd parcă s-o trezească dintr-un somn greu, îi pipăi faţa şi mîinile, îşi lipi urechea de pieptul ei şi lacrimi mari se rostogoliră unele după altele căzînd pe fruntea fetei ca picături grele de ploaie pe o lespede de marmoră. Buzele se strînseră dureros înghiţind o şoaptă chinuită.

— Nu mai am nici o speranţă.

Durerea îl amuţi pe preot ; îi secă lacrimile şi-i lăsă sufletul pîrjolit ca pulberea pe timp de caniculă, rămînînd stăpînă şi biruitoare ca o fiară pe un cîmp dezolat şi pustiu. Rezemat cu spatele de un stîlp al colibei, cu mîinile încrucişate pe piept, cu faţa palidă, cu ochii goi îndreptaţi spre fiica sa, nefericitul călugăr rămase nemişcat mult timp. Carlos, căzut în genunchi lîngă sora lui, ţinea mîna fetei lipită de pieptul său, ca şi cum ar fi vrut ca această mînă inertă să simtă palpitaţiile inimii sale distruse şi să se însufleţească ; părea că privirea lui caută în trăsăturile stinse ale fecioarei vreun suflu de viaţă pe care buzele sale să-l încurajeze dezmierdătoare.

Indienii záparos se opriră în uşă privind înmărmuriţi durerea celor doi albi. În ochii cîtorva luciră lacrimi.

Între timp, ajunse şi bătrîna Pona la colibă şi, scoţînd strigăte disperate, o strînse pe Cumandá în braţele sale, chemînd-o de mai multe ori cu nume dulci şi duioase :

— Fiica mea ! Porumbiţa mea ! Consolarea şi bucuria sufletului meu ! Floare a inimii mele hrănită cu sîngele meu !

Un záparo vîrstnic se apropie de misionar şi atingîndu-i uşor umărul, ca şi cum ar fi vrut să-l trezească, îl făcu atent că era foarte periculos să rămînă mult timp în acele locuri ; indienii paloras se retrăseseră, după toate aparenţele, abia în ajun şi dacă din cine ştie ce motiv vreunul din ei s-ar fi întors şi i-ar fi surprins aici, şi-ar fi chemat tovarăşii ca să-i ucidă ca profanatori ai colibei morţilor.

Temerile erau justificate şi misionarul, gîndindu-se mai mult la Carlos şi la credincioşii săi andoani, dispuse întoarcerea în satul lor ducînd cu ei preţioasele rămăşiţe pămînteşti ale minunatei făpturi pe care o regăsiseră pentru a o pierde.

Indienii záparos care veniră pe apă ajunseră la puţin timp şi ei. Într-una din canoe aşezară, învăluit într-un giulgiu, corpul neînsufleţit al Cumandei, iar lîngă ea se aşezară Carlos şi misionarul. Pona şi ceilalţi indieni se urcară în luntrele lor lăsîndu-se duşi cu toţii de curent.

Pe drumul care dură doar douăzeci şi patru de ore liniştea era întreruptă doar de gemetele de jale ale bătrînei şi de plescăitul ritmic al vîslelor ; toţi păreau ca morţi.

Alaiul de înmormîntare fu primit în Andoas cu vaiete tînguioase. Cîteva tinere apucară trupul neînsufleţit al Cumandei şi-l puseră pe un altar improvizat din ramuri proaspete şi ierburi mirositoare. Aşezată acolo, cea care fusese fala triburilor selvei, semăna cu duhul florilor surprins de somn şi păzit de întruchipări ale purităţii şi ale nevinovăţiei.

Fecioarele conduseră apoi trupul la groapa săpată la rădăcina unui falnic palmier, în apropiere de locul în care curajoasa Cumandá se predase solului indienilor paloras, urmînd neînduplecată drumul tragicului ei destin.

În timpul tristei procesiuni, bărbaţi şi femei repetau suspinînd :

— Binecuvîntat să-i fie sufletul şi lăudat să fie numele şi memoria fecioarei pădurilor care a înfruntat moartea pentru noi !

Misionarul aruncă primii pumni de ţărînă peste rămăşiţele pămînteşti ale fiicei sale, contopită din nou cu pămîntul din care se desprinsese pentru o clipă. O tînără sădi deasupra flori de *amancayes*, pentru ca aurora să-şi depună în potirele lor virginale lacrimi în amintirea candidei şi purei fecioare.

Carlos privea absent întreaga agitaţie din jur. Părea că mai trăieşte suspendat doar de firul durerii şi al amintirilor nefericitei sale pasiuni. Tatăl său încercă să-l consoleze aducînd lumina adevărului asupra dramaticelor întîmplări care le zguduise familia.

— Să ne resemnăm, fiul meu. Dacă providenţa nu ar fi împiedicat unirea ta cu Cumandá ai fi fost soţul propriei tale surori şi ai fi trăit sub blestemul unui groaznic incest care ţi-ar fi adus numai nenorocire. Şi eu am cunoscut dragostea şi ştiu cît de greu stinge moartea vulcanul pasiunii. Dacă ai putea vedea tristele ruine ce zac în sufletul meu ! Fiule, iubirea, ca să nu fie pîngărită de veninul lumii, ca să rămînă mereu pură şi veşnică, va fi de cele mai multe ori neîmplinită şi aproape întotdeauna ceea ce socotim nenorocire ajunge să fie izbăvire.

Carlos îi răspunse copleşit de profundă melancolie :

— Tată, iubirea noastră nu era pămîntească şi carnală ! Era dezinteresată şi curată ; era, fără să ne fi dat seama, dragoste fraternă, ideală. Fraţi fiind, fusesem atît de uniţi şi fericiţi, ca îndrăgostiţi şi soţi. Eu şi ea, împăcaţi cu existenţa simplă din pădure, am rămas întotdeauna fiii tăi, aceiaşi Carlos şi Julia, vlăstare fragede ale adoratei tale Carmen, ale iubirii tale curate din alte vremuri, ale binecuvîntatelor încîntări ale căminului, furate de furia indienilor răsculaţi... Ah, tată, nu încerca să mă consolezi căci nu există consolare pentru mine ! Dacă mi-ar fi cu putinţă ţi-aş cere să mă ajuţi să pier, însă viaţa noastră nu ne aparţine şi trebuie să laşi durerea să facă lent, ceea ce mîinilor nu le este îngăduit.

După cîteva luni Carlos își dormea somnul de veci alături de adorata lui Cumandá. Pona murise înainte.

Chiar în ziua morții fiului său, părintele Domingo părăsea Andoasul pentru a se întoarce la mănăstirea din Quito, ca să-și continuie viața de durere și de penitență.

Indienii záparos nu uitară mulți ani istoria vieții familiei Orozco și sfîrșitul ei tragic. La mormintele celor doi tineri puneau mereu flori pe care le atîrnau de trunchiul bătrînului palmier, ocrotitor al ultimei lor înfrățiri.

Lector : DIANA RADU
Tehnoredactor : VICTOR MAŞEK

*

Bun de tipar : 11.07.1984 ; Coli tipar : 10

*

Tipărit sub comanda 5111/984 la
INTREPRINDEREA POLIGRAFICA
BACĂU
Strada Mioriţei nr 27

Lucrarea este tipărită pe hîrtie fabricată la
I. C. H. „Palas" Constanţa

Lei 9